د پوهنې وزارت

تاریخ

دولسم ټولګی

تاریخ- دولسم ټولګی

Ketabton.com

۱۳۹۸ هـ . ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې
هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی
د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو
د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي
پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي
هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي
لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به
لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

جمهوری اسلامی افغانستان

د پوهنې وزارت

تاریخ

دولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ. ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: تاریخ
مؤلفین: د تعلیمي نصاب د تاریخ زده کړو د څانګې علمي او مسلکي غړي
اډیټ کوونکي: د پښتو ژبې د اډیټ د څانګې علمي او مسلکي غړي
ټولګی: دولسم
د متن ژبه: پښتو
انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست
خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست
د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي
برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلندکېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او ښښونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنگه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمریز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د گران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدینو شوراگانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږگوني بنسټیز عناصر بلل کیږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو څخه دي. همدارنگه په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توگه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هیڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې گران زده‌کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او گټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانگه ده، غوښتنه لرم، څو له هر فرصت څخه گټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو گډونوالو په توگه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپېڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم.

د معیاري او پرمختللي ښوونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وگړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

سرليك .... مخ
لومړۍ څپرکی: د افغانستان بيا راژوندي کول ۱
د لومړۍ څپرکي موخې ۲
لومړی لوست: د احمد شاه بابا واک ته له رسېدو څخه وړاندې د افغانستان سياسي او ټولنيز حالت ۳
دويم لوست: احمد شاه بابا او د مرکزي دولت ټينګښت ۷-۱۰
دريم لوست: د احمد شاه بابا پوځي سوقيات ۱۱-۱۶
څلورم لوست: د احمد شاه بابا ځايناستي، د تيمور شاه پاچاهي ۱۷۷۳-۱۷۹۳ .... ۱۷
د زمانشاه پاچاهي (۱۷۹۳- ۱۸۰۱م) ۱۸
د شاه محمود ابدالي پاچاهي(۱۸۰۱- ۱۸۰٤م) ۲۰
پنځم لوست: دشاه شجاع لومړنۍ پاچاهي (۱۸۰٤- ۱۸۰۹م) ۲۱
د شاه محمود دويم ځل پاچاهي(۱۸۰۹- ۱۸۱۸م) ۲۲
شپږم لوست: دسياليو او اختلافاتو منځ ته راتګ ۲۵
اووم لوست: دواک لېږد او لاسوهنې (۱۸۱۸- ۱۸۳٤م) ۲۹
اتم لوست: شاه شجاع او ملي پاڅون ۳۳
نهم لوست: د امير دوست محمد خان دويمه پاچاهي ۳۷
لسم لوست: د امير شيرعلي خان لومړنۍ سلطنت(۱۸٦۳- ۱۸٦٦م) ٤۱
د امير محمد افضل خان سلطنت (۱۸٦٦- ۱۸٦۷م) ٤۲
د امير محمد اعظم خان سلطنت(۱۸٦۷- ۱۸٦۸م) ٤۳
يوو لسم لوست: د امير شير علي خان دويمه پاچاهي (۱۸٦۸- ۱۸۷۹م) ٤٥
دوولسم لوست: د امير محمد يعقوب خان سلطنت(مارچ- اکتوبر ۱۸۷۹م) ٤۹
ديار لسم لوست: د مرکزي دولت ټينګښت(۱۸۸۰- ۱۹۰۱م) ٥۳
څوارلسم لوست: د معاهدو لاسليک ٥۹
پنځلسم لوست: د امير حبيب الله خان سلطنت(۱۹۰۱-۱۹۱۹م) ٦۱
شپاړسم لوست: د مشروطيت نهضتونه ٦٥
د لومړي څپرکي بياکتنه ٦۹
دويم څپرکی: د خپلواکۍ له ګټلو څخه د جمهوري د نظام تر پايه پورې (۱۹۱۹- ۱۹۷۸م) ۷۱
د دويم څپرکي موخې ۷۲
اوولسم لوست: د هېواد په خپلواکۍ کې د امان الله خان ونډه (فبروري ۱۹۱۹- جنوري ۱۹۲۹م) ۷۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتلسم لوست: د هېواد د خپلواکۍ درې ګونې مورچلونه ۷۷
نولسم لوست: اصلاحات او ريفورم (۱۹۲۱- ۱۹۲۸م) ۸۱
شلم لوست: د غازي شاه امان الله خان اروپايي سفر (۱۹۲۷م/ ۱۳۰٦هجري شمسي) ۸۵
يو ويشتم لوست: د اصلاحاتو پر وړاندې غبرګون ۸۹
دوه ويشتم لوست: د بحران پای او د قدرت ټينګښت (۱۹۲۹م/ ۱۳۰۸هجري شمسي) ۹۳
در ويشتم لوست: د اصولنامې ترتيب او تدوين ۹۷
څلور ويشتم لوست: د محمد ظاهر شاه سلطنت ۱۰۱
پنځه ويشتم لوست: لومړنی پنځه کلن پلان (۱۹۵٦م/ ۱۳۳۵هجري شمسي) ۱۰۵
شپږ ويشتم لوست: د ديموکراسی لسيزه (۱۳۴۳- ۱۳۵۲هجري شمسي) ۱۰۷
اوه ويشتم لوست: په جمهوريت باندې د سلطنتي رژيم د بدليدو لاملونه ۱۱۱
اته ويشتم لوست: د(۱۳۵۲لمريز کال) د چنګاښ د ۲٦ مې کودتاه ۱۱۳
د دويم څپرکي بيا کتنه ۱۱۵
درېيم څپرکی: د افغانستان ګاونډيو هېوادونه ۱۱٦
د درېيم څپرکی موخې ۱۱٦
نه ويشتم لوست: د پاکستان اسلامي جمهوريت ۱۱۷
دېرشم لوست: د ايران اسلامي جمهوريت ۱۲۱
يو دېرشم لوست: د چين د خلکو جمهوريت ۱۲۵
دوه دېرشم لوست: تاجکستان ۱۲۹
درې دېرشم لوست: ازبکستان ۱۳۳
څلور دېرشم لوست: ترکمنستان ۱۳۷
د دريم څپرکي بيا کتنه ۱۴۱
څلورم څپرکی: په شلمه پېړۍ کې د نړۍ مهمې پېښې ۱۴۲
د څلورم څپرکي موخې ۱۴۲
پنځه دېرشم لوست: لومړۍ نړيواله جګړه او د هغې لاملونه ۱۴۳
شپږ دېرشم لوست: دويمه نړيواله جګړه ۱۴۹
اووه دېرشم لوست: پر هند او چين باندې د جاپان يرغل ۱۵۳
اته دېرشم لوست: د ملګرو ملتونو جوړېدنه ۱۵۷
نهه دربشم لوست: په صنعتي ځواک باندې د جاپان بدلون ۱۵۹
څلوېښتم لوست: د شوروي اتحاد له منځه تلل ۱٦۳
يو څلوېښتم لوست: د آلمان فدرالي جمهوريت ۱٦۷
دوه څلوېښتم لوست: د فرانسې جمهوريت ۱۷۱
درې څلوېښتم لوست: د انګلستان شاهي دولت ۱۷۵
د څلورم څپرکي بيا کتنه ۱۷۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

د افغانستان بیا را ژوندي کول

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځپرکي موخې

۱- د احمد شاه بابا واک ته د رسېدو څخه وړاندې د اقتصادي، سياسي او ټولنيز حالت سره پېژندګلوي.

۲- د افغانستان بياروغاونې سره پېژندګلوي.

۳- د احمد شاه بابا د شخصيت او د هغه د پوځې سوقياتو په اړه معلومات لاس ته راوړل.

٤- د احمد شاه بابا د ځاى ناستو او د هغوى د واکمنيو سره پېژندګلوي.

٥- د انګليسانو د پاليسۍ په اړه معلومات او د هغوى پېژندګلوي.

٦- د خپل مينځي شخړو په اړه معلومات تر لاسه کول.

۷- د مشروطيت د خوځښت سره پېژندګلوي.

۸- د تاريخي نقشو د رسم کولو مهارت.

۹- په نقشو پوهېدل او د هغو پر مخ د پام وړ ځايونه ښودل.

۱۰- د سياسي او کلتوري وضعيت تحليل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا واک ته تر رسېدو څخه وړاندې د افغانستان سیاسي، اقتصادي او ټولنیز حالت

بایزید انصاري

په دې لوست کې به سیاسي، ټولنیز، اقتصادي، خپلواکي غوښتونکي خوځښتونه او د خلکو په ویښونه کې د هغوی ونډه او همدارنګه د افغانستان د بیا رغاونی څخه مخکې معلومات درکړل شي.

د شپاړسمي پېړۍ په پیل کې د افغانستان په ننه او ګاونډیو هېوادونو کې سیاسي ناوړې پېښې رامنځ ته شوې، چې دغه ګډوډۍ د افغانستان په زیان تمامې شوې. د سلطان حسین بایقرا د مرګ ورسته په (۱۵۰۵میلادي کال) کې افغانانو خپل مرکزي دولت له لاسه ورکړ او تجزیه غوښتونکو په هر ګوټ کې پاخونونه پیل او یو له بله سره په جګړو اخته شول. په (۱۵۰۱م.) کال شیباني دولت په ماورالنهر کې جوړ شو. په (۱۵۰۲م.) کال کې په ایران کې صفوي دولت او په هند کې مغولي دولتونه منځ ته راغلل، درې واړو نوي دولتونو د افغانستان په ختیځ، لوېدیځ او شمال کې په یرغلونو پیل وکړ او افغانستان تجزیه شو. مرکزي دولت له منځه لاړ او پوځي سوقیاتو افغانستان د جګړو په ډګر بدل کړ. یرغلګرو دولتونو د ډېرو ځمکو د نیولو لپاره تل یو پر بل یرغلونه کول. د هغوي د حملو له کبله زموږ لوی او ودان ښارونه په کنډوالو بدل شول، اشغالګرو به ډول ډول ظلمونه کول، ورځ په ورځ د خلکو کرکه له هغوی څخه ډېرېدله او خلکو به پټه د خپلواکۍ لپاره د استعمار پر ضد مبارزه پیل کړه. د لومړي ځل لپاره صفویان د هرات، اندخوی، کندهار او بلوچستان ولایتونو له پاخونونو سره مخامخ شول او افغانانو ډېر مقاومت وکړ. جګړې دومره کلکې وې، چې کندهار خو ځله د صفویانو لاسونو ته لوېده او بېرته به افغاني مبارزینو نیوه. صفویانو ددې پاخونونو د غلې کولو لپاره له ډله ییزي وژنې او د شتمنیو له لوټولو څخه کار اخیسته، خو د مبارزینو پاخونونه په ټوله معنا غلي نه شول او کله چې به د خپلواکۍ د مبارزینو خوځښت په یوه ځای کې غلی شو، په بل ځای کې به یې بیا په مبارزه پیل وکړ همداوه چې د خپلواکۍ خوځښتونه یو په بل پیسې رامنځ ته شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روښانيانو خوځښت: د دې خوځښت لارښود با یزید انصاري چې په پیر روښان مشهور او د شیخ عبدالله انصاري زوی و چې د وزیرستان په (کاڼي ګرم) کې زېږېدلی دی. پیرروښان د مغلول د حکومت او د هغو خانانو د ظلم او استبداد پر ضد چې له مغولي دولت سره یې مرسته کوله، خلک یې مبارزې ته رابلل، پیرروښان یو متصوف او د طریقت خاوند و. لومړی یې د توچي په دره کې په تبلیغ پیل وکړ او وروسته یې تیرا خپل مرکز وټاکه. مغولي حاکمانو د هغه پر ضد اخوند درویزه ننګرهاری تحریک کړ او اخوند د رویزه د هغه تعلیمات، د اسلام د مبین دین پر ضد وبلل او هغه یې د (پیر تاریک) په نامه یاد کړ. په پای کې پیر روښان له مغلو سره په یوه جګړه کې ووژل شو. د هغه تر مرګ وروسته یې زوی جلا الدین رهبري پر غاړه واخیسته په (۱۶۰۰) میلادي کې یې له مغلو سره ډېرې جګړې وکړې.

په ختیځ کې له خیبر څخه تر تیرا او په سهیل کې یې کابل او غزنی ونیو. جلال الدین هم په جګړه کې ووژل شو. د جلال الدین تر مرګ وروسته د پیر روښان لمسی (حداد) د رهبرۍ مقام ته ورسېده او نومړی د تیرا د سیمې په یوه جګړه کې ووژل شو. وروسته (عبدالقادر) د مشرې لپاره و ټاکل شو.

(بي بي علایي) د خپل زوی عبدالقادر سره مرسته کوله او ډېر ژر یې پېښور ونیو، خو ډېر وخت لا نه و تېر شوی، چې د قبایلو ترمنځ بې اتفاقي پیدا شوه. په (۱۶۳۶) میلادي کال کې مغلو عبدالقادر او د هغه مور ونیوله او هندوستان ته یې تبعید کړل او د روښان ملي خوځښت د مغلو او د سیمه ییزو حاکمانو د دسیسو له امله وځپل شو.

د خوشحال خان خټک تر مشرۍ لاندې خوځښت

د ۱۶ م. پېړۍ په نیمایي کې د خټکو قبیله په تدریجي توګه د واک خاونده شوه او په سهیل کې یې د نورو قبایلو ترمنځ مهم ځای تر لاسه کړ. په (۱۵۸۰) میلادي کال کې جلا ل الدین محمد اکبر له اټک څخه تر پېښوره د سوداګریزې لارې د امنیت چارې د خټکو قبیلې ته وسپارلې او په بدل کې یې ورته له کاروانونو څخه د مالیې اخیستلو امتیاز ورکړ، همدغه امتیاز د خټکو او یوسفزو ترمنځ اختلاف رامنځ ته کړ. د شاه جهان د حکومت په وخت کې د خټکو د قوم مشري خوشحال خان ته ورکړل شوه، خوشحال خان د توري او سیاست خاوند او هم غښتلي شاعر و. خوشحال خان له مغولي پاچاهانو سره په لومړیو کې ښې اړیکې درلودې، خو وروسته یې اړیکې د مغولو له دربار سره خرابې شوې، اورنګزیب خوشحال خان ونیو او بندي یې کړ، څلور کاله وروسته له زندان څخه خوشې شو او بیرته یې د خوځښت مشري په غاړه واخستله، په ۱۶۷۸ - ۱۶۷۰م. کال کې ۴۰ زره مغولي پوځیان له افغانانو سره د تاترې په جګړه کې ووژل شول تر دې ماتې وروسته مغولي حکمرانانو د خوشحال خان یو زوی هند ته تبعید او وروسته مړ شو او تر دې دردوونکې پېښې وروسته

خوشحال خان خټک

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان هم په (۷۸ اته اویا) کلنۍ کې مړ او د ده له وصیت سره سم د خټکو په غرونو کې د دښمن له سیوري څخه لرې خاورته وسپارل شو.

د میرویس نیکه پاڅون

میرویس نیکه

په ۱٦ مه میلادي پېړۍ کې د بهرنیانو د یرغلوو په پایله کې افغانستان تجزیه شو، لوېدیزې او سهیلي برخې د ایران صفویانو، ختیځې برخې د هند مغولو او شمالي برخې د ماورالنهر شیبانیانو ونیولې، د مرکزي حکومت نشتوالي او د پردیو تسلط د ټولنې د اقتصادي ټیټوالي او نا انډولیو(نابرابري) سبب شو چې په خلکو کې یې کرکه او د خپلواکۍ سره مینه پیاوړې کړه، تر څو چې په (۱۷۰۹) میلادي کال کې یې د میرویس نیکه په مشرۍ خلکو په خپل پاڅون سره د صفویانو واکمنۍ او د کندهار د والي ګرګین ظلمونو ته د پای ټکی کېښود او په کندهار کې یې خپلواک دولت جوړ کړ، خو دغه دولت له ۳۰ کلونو څخه ډېر دوام ونه کړ، ترڅو په ۱۸ اتلسمه میلادي پېړۍ کې یو ملي دولت د افغانستان په نامه د لوی احمدشاه بابا په مشرۍ جوړ شو.

د احمد شاه بابا واک ته تر رسېدو څخه وړاندې د افغانستان ټولنیز حالت

تر دوه نیمو پېړیو پورې د افغانستان تجزیې او وېش نه یوازې دا چې په افغانستان کې د ودې اوپرمختګ بهیر ځنډمن کړ، بلکې د مادي او معنوي تنزل او انحطاط دوره یې په هېواد کې منځ ته راوړه. او هېواد له رکود سره مخامخ شو. د افغانستان تجزیه داسې یو لوی آفت و چې په تدریجي توګه یې هویت، وحدت او ملي خپلواکي له منځه وړله، په دې موده کې افغانستان مرکزي دولت او ملي خپلواکي او هم په کرنه او سوداګرۍ کې نسبتاً ښه اقتصاد له لاسه ورکړ. د هرات مکتب چې د تیموریانو په وخت کې یې په ادب، کلتور او د علومو په پراختیا کې ښه رول درلود، له منځه تللی و. مدرسې او روزنیز مرکزونه وترل شول، نو ځکه د استادانو او پوهانو لپاره کوم هڅوونکی مرکز نه و، له دوی څخه ډېر شمېر نورو هېوادونو او په ځانګړې توګه هند ته ولاړل.

د احمدشاه بابا قدرت ته تر رسېدو څخه وړاندې د افغانستان اقتصادي حالت

مخکې له دې څخه چې افغانستان د صفویانو، شیبانیانو او د هند د مغولو تر حملو لاندې راشي، د افغانستان اقتصادي حالت په ټول هېواد کې نسبتاً ښه و، که څه هم خلکو ساده او بدوي ژوند درلود. کرنې، مالدارۍ او صنایع درې واړه د افغانستان د اقتصاد مهمې برخې وې. د افغانستان خاوره او اقلیم د نباتاتو د کر لپاره مناسبه وه. یو شمېر بزګرانو خپله ځمکه لرله خو ډېرو له ځمکه لرونکو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمکه په اجاره او بزګرۍ اخیسته. د بندونو او ویالو په برخه کې ډېره پاملرنه کېدله، دولتونو د کرنې د پراختیا په برخه کې ځانګړې پاملرنه لرله، ځکه چې د دولت د عایداتو مهمه برخه د بزګرۍ له مالیاتو څخه جوړېدله.

مالداري: د مالدارۍ په برخه کې هم ډېره پاملرنه کېده او ډېرو خلکو په مالدارۍ پورې تړاو درلود او د څارویو ډولونه د خلکو په وسیله تربیه او تکثیرېدل، د څارویو محصولاتو د ملي اقتصاد مهمه برخه جوړوله.

صنایع: د صنایعو په برخه کې دولت تل صنعت کاران تشویقول، د سرو زرو، سپینو زرو، اوسپنې ، مسو او سربو غیر فني استخراج کېده او صنایعو یوه اندازه پرمختګ کړی و.

سوداګري: یو شمېر ځانګړو ولایاتو سوداګریز اهمیت درلود. مواصلاتي لارو سیمې یو له بله سره نښلولې او سوداګریز توکي د پېرودلو او پلورلو لپاره انتقالېدل. د هندوستان، چین ، ایران او ماوراالنهر سره واردات او صادرات تر سره کېدل. یو وخت کندهار او هرات د افغانستان له غوره سوداګریزو مرکزونو څخه ګڼل کېدل. د (١٦مې)میلادي پېړۍ په لومړیو کې هر کال ٣٠ زره بار اوښان له کندهاره تېرېدل او ګمرکي عواید یې دولت ته ورکول کېدل. د کندهار سوداګریز ارزښت له ستراتېژیک اهمیت څخه لږ نه و.

یو وخت کندهار د هند د دروازې په نامه یادېده ، په خواشینۍ سره د افغانستان تر تجزیې او نیولو وروسته اقتصادي حالات کړکیچن شول. د خلکو ستونزې ورځ په ورځ ډېرېدلې.

د پوځیانو د لښکر ایستنې لګښتونه او ملاماتونکې مالیې چې د هغوی له خوا وضع شوې وې خلکو یې د ورکړې توان نه درلود. دغې وضعې تر اتلسمې میلادي پېړۍ د احمد شاه بابا د مرکزي دولت د جوړېدو تر مهاله دوام درلود.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د احمد شاه بابا واک ته رسیدو د مخه پر ټولنیز حالت او دویمه ډله دې پر سیاسي حالت یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې

١. د پیر روښان د خوځښت موخې کومې وې؟
٢. د پیر روښان تر وژلو وروسته د روښاني خوځښت مشرې چا کوله؟
٣. خوشحال خان خټک چا زنداني کړ؟
٤. د میرویس خان هوتک پاخون په کوم کال کې بریالی شو او کومې پایلې درلودې؟

له ټولګي څخه دباندې فعالیت

زده کوونکي دې د احمدشاه بابا واک ته تر رسیدو څخه وراندې د افغانستان د اقتصادي حالت په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وواېي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه بابا او د مرکزي دولت ټينګښت

احمد شاه بابا

د احمد شاه بابا واک ته د رسېدو څرنګوالی، د هغه اداري نظام او مهمي کړنې په دې لوست کې تر بحث لاندې نيول شوي دي.

کله چې ابدالي احمدخان د يو مرکزي دولت د ټينګښت لپاره هڅه کوله افغانستان په لاندې وضعيت کې پروت و. د پرديو قواو په وسيله د افغانستان نيول او تجزيه، د مرکزي حکومت نشتوالی، د اقتصاد رکود، ناوړه ټولنيز حالت او په ګاونډيو دولتونو کې سياسي بدلونونو په افغانستان کې د يوه مرکزي دولت د جوړولو لپاره لار هواره کړې وه، د نادر افشار تر وژلو وروسته د هغه په لوی پوځ کې ګډوډي پيدا شوه. د يادونې وړ ده چې د نادر افشار د پوځ يوه برخه له افغانانو جوړه وه. د هغوی شمېر څلور زره غلجيانو، دولس زره سدوزيانو او ازبکو ته رسېده چې د عمومي قوماندان نورمحمد خان غلجي او احمدخان په وړانديز افغاني قطعات کندهار ته راستانه شول. وروسته نورمحمد خان د غلجيو ، ازبکو، ابداليو او هزاره ګانو له مشرانو څخه د يوې قومي لويې جرګې د جوړولو غوښتنه وکړه، تر څو د جرګې له غړيو څخه يو کس د مشر يا پاچا په توګه وټاکي او د افغانستان د چارو د اداري لپاره يو حکومت جوړ کړي، د داسې جرګې جوړولو ته د قومونو ټولو مشرانو غاړه کېښوده.

د شير سرخ د مزار جرګه دکندهار د نادر آباد په نظامي کلاکې جوړه شوه او نهه ورځې يې دوام وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جرګې غړي وروستی پرېکړې ته نه رسېدل، ځکه چې هر مقتدر خان سلطنت غوښت او یوازې هغه څوک چې غلی و، ابدالي احمدخان و او دا ځکه چې احمدخان د ابدالي قبیلې څخه و او د شمېر په لحاظ له نورو څخه کم وو. په پای کې په نهمه ورځ د جرګې غړیو داسې پرېکړه وکړه، چې د جرګې غړي دې یو څوک د حکم په توګه معرفي کړي، تر څو یو تن د مشر یا پاچا په توګه وټاکي. یاد شوی کس یو روحاني سړی و، چې په یوې قبیلې پورې یې تړاو نه درلود او ان د کندهار اوسېدونکی هم نه و. دا هماغه کابلی صابر شاه د نامتو صوفي (لایخوار) زوی و، چې د کندهار ټولو خلکو پر هغه باور او هغه ته یې ارادت درلود. دغه صوفي سیاستوال له خپله ځایه پاڅېد، ابدالي احمدخان یې معرفي کړ او د غنمو څو وږي یې د شاهي تاج پر ځای د هغه په پګړۍ کې وټومبل. لویو خانانو له ناچارۍ احمد خان ته بیعت وکړ او هغه یې د افغانستان د پاچا په توګه قبول کړ.

احمد خان د زمان خان ابدالي زوی او د دولت خان سدوزي لمسی و مور یې د عبدالغني خان الکوزي خور وه، چې د نادر افشار په وخت کې د کندهار پخواني والی و. ابدالي احمد خان په ۱۷۲۲ میلادي کال په هرات کې وزېږېد، که څه هم د هغه د زېږېدو د ځای په برخه کې اختلاف شته او هغه داسې چې یو شمېر تاریخ پوهان د هغه د زېږېدو ځای هرات او یو شمېر یې ملتان ګڼي، ځکه له ډېرو وختونو راهیسې په ملتان کې یو کور دی، چې سدوزیان یې هغه د احمد خان د زېږېدو ځای ګڼي.

احمد خان ابدالي د ځوانۍ پر وخت د نادر افشار په پوځ کې داخل شو. ډېر ژر نادر افشار ته د هغه پوهه او وړتیا معلومه شوه او هغه یې د افغاني او ازبکي قطعاتو مشر وټاکه. د نادر افشار تر وژلو وروسته د ایران وضع ګډه وډه شوه. په شمال کې د جنیدي دولت مخ په زوا ل شو او په هند کې د مرهټه دولت د "سواجي" په مشرۍ منځ ته راغی، چې د اورنګزیب تر مرګ وروسته د هند بابري دولت ددې توان نه درلود، چې د افغانستان په کورنیو چارو کې مداخله وکړي، یاد شوي بدلونونه ددې سبب شول، چې احمد شاه بابا ډاډمن او خاطر جمع کړي او ویې کړای شول چې له دغو حالتونو څخه د دولت په جوړولو او د افغانستان له لاسه تللو سیمو د لاس ته راوړلو په برخه کې ډېره ګټه پورته کړي. احمد شاه بابا په دې پوهېده چې د خپلو ګټو د خونديتوب لپاره د لویو ملاکینو او قبایلي رئیسانو شتون د یوه با ثباته دولت د ټینګښت لپاره بنایي هغه ته ستونزې جوړې کړي، ددې لپاره چې پر دغو ستونزو بریالي شي، هغوی یې په دولتي او پوځي چارو کې داخل او په جرګو کې یې غړیتوب ورکړ، د هغوی نظرونو ته یې ارزښت ورکړ او په سفرونو کې یې هم مصروف کړل. وروسته له هغه چې احمد شاه بابا سلطنت ته ورسېد لاندې ټکې یې د یوه ټینګ نظام د جوړولو لپاره د مهمو موخو په توګه وټاکل. لومړنۍ موخه یې د یوه مرکزي حکومت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا د وخت یوه ودانۍ

جوړولو لپاره د ملي وحدت رامنځ ته کول و. دویمه یې دا وه، د افغانستان طبیعي سرحدونه چې د آمو له سیند څخه د سند تر سینده پورې وو تامین کړي او دریمه موخه یې د ګاونډیو هېوادونو پر وړاندې د دفاع ټاکل و. ددې لپاره چې داخلي اختلافات له منځه یوسي او په دولتي چارو کې له خلکو مشوره واخلي، د لومړي ځل لپاره یې یوه دایمي جرګه جوړه کړه چې د شیر سرخ د مزار د جرګې ځینې غړي یې په کې هم شامل کړل.

د یوې ښې ادارې د لرلو لپاره یې لومړی اداري او پوځي تشکیلات رامنځ ته کړل او یاد شوي تشکیلات یې د میرویس نیکه د تشکیلاتو اقتباس و چې غوښتل یې د هغه ناتمامه طرح بشپړه کړي.

احمد شاه بابا د ټولو اداري، قضایي او نظامي تشکیلاتو په سر کې د قاطع نظر واک درلود. په دې معنا چې پخپله پاچا د ټولو چارو اداره په لاس کې درلوده او په مرکز او ولایتونو کې یې هم اداري او پوځي تشکیلات جوړ کړل. که څه هم احمد شاه بابا د خپل ۲۶ کلن سلطنت په موده کې د مرکزي حکومت د ټینګښت، اداري اصلاحاتو, او همدارنګه پوځي سفرونو د هیواد په د ننه او بهر کې دومره مصروف کړی و چې ویې نه شو کړای چې د اقتصاد د پرمختیا، ښوونې او روزنې او کلتور په برخه کې ځانګړې پاملرنه وکړي، خو له دې سره سره د هغه د سلطنت په وخت کې ځینې کارونه لکه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کندهار او تاشقرغان د ښارونو جوړونه او د ده خپله مقبره په کندهار کې د مبارکې خرقې په خوا کې چې د هغه وخت د معمارۍ د سبک استازېتوب کوي، تر سره شول. احمد شاه بابا له عرفان او ثقافت سره ډېره مینه درلوده چې یو شمېر کتابونه د هغه د سلطنت پر وخت ولیکل شول چې کولای شو د کتابونو او لیکوالو نومونه یې یاد کړو: تاریخ احمد شاهي په دوه ټوکه کې ، د هغه د دربار د منشي محمود الحسیني په وسیله، "تواریخ حافظ رحمت خاني" د میر محمد فاضل په وسیله طبي کتاب "بحر الفواید" چې قاضي دل محمد افغان لیکلی او "خلاصهٔ الانساب" د پښتنو د نسب په برخه کې چې حافظ رحمت خان بړیڅ لیکلی او همدارنګه لومړنی موزیم د "بیت الاشرف" په نامه په کندهار کې جوړ شو. احمد شاه بابا په کندهار، هرات او پېښور کې لویې مدرسې جوړې کړې چې تر ټولو مشهوره یې د "کندهار زړه جامع مدرسه" وه او همدا شان د احمد شاه بابا دیوان ددې استازېتوب کوي چې هغه له عرفان او تصوف سره مینه درلوده.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې قدرت ته د رسېدو په څرنګوالي او دویمه ډله دې د مرکزي حکومت پر ټینګښت یو له بل سره خبرې وکړي.

پوښتنې

۱. احمدشاه بابا په کومه جرګه کې د مشر په توګه وټاکل شو؟
۲. احمدشاه بابا د دندو په سرته رسولو کې کوم اصل په پام کې نیوه؟
۳. د احمدشاه بابا د معمارۍ د یو څو بېلګو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د احمدشاه بابا د فرهنګي وضعیت په اړه له فرهنګي شخصیتونو او خپلو ښوونکو څخه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا پوځي سوقیات

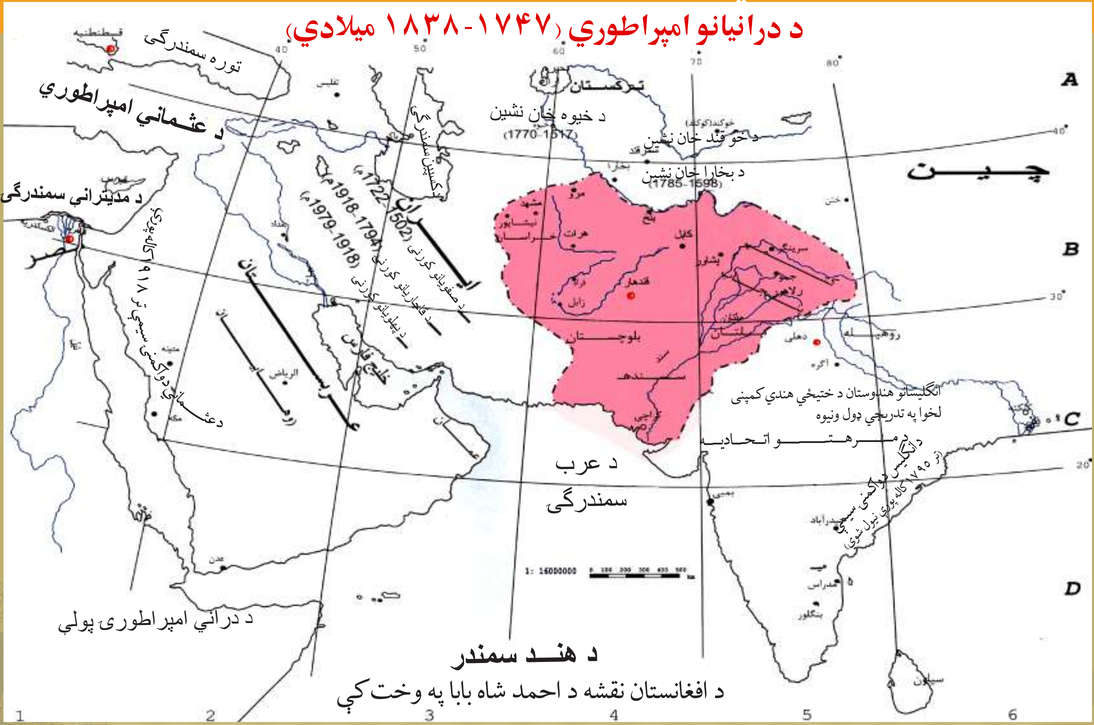

د افغانستان نقشه د احمد شاه بابا په وخت کې

په دې لوست کې به د احمد شاه بابا د واکمنۍ په وخت کې د هغه د پوځي سوقیاتو او د هغو د پایلو او لاسته راوړنو په اړه معلومات وړاندې کېږي.

کله چې احمدشاه بابا واک ته ورسېد، له هغه څخه وړاندې افغانستان د پردیو قواو په وسیله تجزیه او نیول شوی و. څکه نو احمد شاه بابا د پخوانیو له لاسه تللو سیمو د لاسته راوړلو او د طبعي سرحدونو د ټاکلو لپاره یو لړ سفرونه او پوځي سوقیات پیل کړل چې په دې لوست کې به په لنډه توګه معلومات ترلاسه کړئ.

لومړی سفر (۱۷۴۷ - ۱۷۴۸ میلادي)

سپاه سالار خان جهان خان د غزني، کابل، جلال آباد له لارې د سند تر سواحلو پورې ورسېد. ناصر خان د کابل او پېښور والي چې لا په قدرت کې و، غوښتل یې چې د ایماقو او هزاره قواوو په مرسته له افغاني قواوو سره وجنګیږي، خو ایماق او هزاره قواوو دا کار ونه کړ. احمد شاه بابا هم د ختیځ په لور حرکت وکړ او د لارې په اوږدو کې د خلکو له هر کلي سره مخامخ شو. د پنجاب والي له احمد شاه بابا سره په جګړه کې مقاومت ونه کړای شو او لاهور ته وتښتېد. احمد شاه بابا لاهور ونیو، د هند

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاهنشاه د افغانانو د پر مختتك څخه په ويره کې ولويده او مغولي احمدشاه خپل وليعهد, صدر اعظم قمرالدين د ډيرو قواو سره د مقابلې لپاره ولېږه او افغاني قواوې د هندي توپخانې تر اور لاندې راغلې ، چې ډېر تلفات يې افغانانو ته واړول. احمد شاه بابا اړه شو چې پنجاب «مېرمنو» او ملتان زاهد خان ته وسپاري او پخپله د هغه شورش د غلي کولو لپاره چې د هغه د وراره لقمان خان ابدالي په وسيله رامنځ ته شوی و، کندهار ته ستون شو.

دويم سفر

د ۱۷۴۹م کال په لومړيو کې احمد شاه بابا هرات ته سفر وکړ. درې کسه نادرې حاکمان احمد شاه بابا ته تسليم نه شول او د هغوی له ډلې څخه درويش خان هزاره خپله پلوي له احمدشاه بابا څخه اعلان کړه او هرات د احمد شاه بابا په وسيله ونيول شو. احمد شاه بابا درويش خان د هرات والي وټاکه. احمد شاه بابا خپل صدراعظم شاه ولي خان ته حکم وکړ چې شمالي سيمو ته سفر وکړي، د جنيدي د حکومت تر انحطاط وروسته مرو، فارياب، جوزجان، بلخ، خلم، بدخشان او تخارستان خپلواکه شوي وو او شاه ولی خان يادي شوې سيمې يو په بل پسې ونيولې او له مرکزي حکومت سره يې يو ځای کړې.

دريم سفر

د ۱۷۵۰ ميلادي کال په پسرلي کې «عباس قلي بيات» په نيشاپور کې بغاوت وکړ او احمدشاه بابا نېشاپور ته مخه وکړه. عباس قلی بيات د احمدشاه بابا له پوځ سره په جګړه کې ماتې وخوړه او بندي شو. وروسته احمد شاه بابا هغه وبانښه او د دويم ځل لپاره يې د نېشاپور حاکم وټاکه ، کله چې احمد شاه بابا هرات ته ورسېد، خبر شو چې مير علم خزيمه پر مشهد يرغل کړې ده «ړوند شاهرخ» د نادر افشار کړوسی چې احمد شاه بابا د مشهد والي ټاکلی و، د مير علم خزيمه په وسيله بې واکه شوی و. احمدشاه بابا مشهد ته ولاړ، مير علم ته يې ماتې ورکړه او د شاهرخ امنيت يې بيا تامين کړ.

څلورم سفر

په (۱۷۵۱) ميلادي کال کې د پنجاب والي مېرمنو چې مخکې د ماليانو په ورکړه ژمن شوی و، انکار وکړ او احمد شاه بابا خپل استازی هغه ته واستاوه، خو د پنجاب والي د ماليې له ورکړې څخه ډډه وکړه، احمد شاه بابا ختيځ ته سفر وکړ، د پنجاب والي مېرمنو سپاه سالار «ګورامل» د احمد شاه بابا سره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړې د مقابلې لپاره ولېږه. جګړه چې د «شاه درې» په سیمه کې پېښه شوه ، ګورامل په کې ووژل شو او لښکر یې ماتې وخوړه. مېرمنو له احمدشاه بابا څخه ښښنه وغوښته او احمد شاه بابا هغه وباښه او بیا یې مېرمنو د پنجاب والي وټاکه. مېرمنو ژمنه وکړه چې د پنجاب او ملتان ولایتونه به د افغانستان یوه برخه وي. وروسته احمد شاه بابا یاد شوی ژمنلیک د خپل استازي په وسیله د مهر او تأیید لپاره د ډهلي دربار ته واستاوه او په دې ترتیب پنجاب، ملتان او سند په افغانستان پورې وتړل شول. د ۱۷۵۱ میلادي کال په پای کې احمد شاه بابا یو لښکر د خواجه عبدالله په مشرۍ د «اټک او حسن ابدال» له لارې د کشمیر د یو ځای کولو لپاره هغې سیمي ته واستاوه، تر څو د کشمیر خواجه خپل مناسبات د هند له دولت څخه پرې او خپل یو ځایوالي له افغانستان سره اعلان کړي.

د ختیځ سفر ۱۷۵۶ - ۱۷۵۷ میلادي

په (۱۷۵۳) میلادي کال کې د پنجاب والي مېرمنو مړ شو. احمد شاه بابا پنجاب ته سفر وکړ، د مېرمنو نابالغه زوی محمد امین یې د والي په توګه وټاکه. د محمد امین مور (بېګم مغلاني) د زوی پر ځای ولایتي چارې پرمخ وړلې. په همدې وخت کې د ډهلي دربار د هند د صدراعظم (عماد الملک غازي الدین) د لاس اله شوی و او غازي الدین د هند پاچا احمد شاه د محمد شاه زوی لرې او پر ځای یې دویم عالمګیر د ډهلي پر تخت کېناوه. بېګم مغلاني یې بندۍ کړه او د پنجاب ولایت یې ادینه بېګ ته وسپاره. عالمګیر (نجیب الدوله) د سهارنپور د والي په مشرۍ لښکر د احمدشاه د مقابلې لپاره واستاوه، خو نجیب الدوله پرته له جګړې له احمد شاه بابا سره یو ځای او عالمګیر اړ شو چې له ډهلي سره نږدې له احمد شاه بابا څخه هر کلی وکړي. احمدشاه بابا د اړیکو د ساتنې لپاره د عالمګیر وریره شهزاده تیمور ته په نکاح کړه او وروسته هېواد ته ستون شو.

سویل ته شپږم سفر

کله چې احمد شابابا له هند څخه افغانستان ته راغی، افغاني سردارانو د ابدالي دولت د غرور او قدرت په مټ د پنجاب پر بزګرانو درنې مالیې کېښودې چې په دغه کار سره پاڅونونه رامنځ ته شول او ډېر ژر سیکانو ددې شورشونو مشري په غاړه واخیسته. په امرتسر کې یې په تشکیلاتو پیل وکړ چې په پای کې د افغانانو او سیکانو ترمنځ جګړه رامنځ ته شوه.

د هند سپاه سالار نجیب الله یوسف زی وتښتېد، جټانو او راجپوټانو له مرهټه وو سره اتحاد وکړ.

د هند پخواني صدراعظم غازي الدین په پنجاب کې سیکان د افغانانو پر ضد تحریک کړل، ادینه بېګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیکانو په اتفاق په (جلندر) کې ډېر افغانان ووژل. د ۱۷۵۸ م. کال د اپریل په میاشت کې افغاني قواوې له ماتې سره مخامخ او عبدالصمد یې بندي کړ. شهزاده تیمور او سپاه سالار سردار جهان خان مقاومت ونه شو کړای، تر اټک پورې شاتګ یې وکړ پاځون کوونکو پرته د (اودی) د ټول هند حکمراني یې ترلاسه کړه. احمد شاه بابا په بېړنۍ توګه د هند قضیه راتلونکي ته پرېښوده. ځکه چې پخپله د بلوچستان په نا آرامیو کې مصروف و. د شاه ولي خان په مشرۍ یې پوځ بلوچستان ته ولېږه او وروسته له جګړې د شورشیانو مشر نصیر خان بلوچ ماتې وخوړه او د سولې غوښتنه یې وکړه چې احمدشاه بابا ویاښه او بلوچستان د پخوا په څېر د افغانستان یوه برخه شوه. احمدشاه بابا د نورالدین په مشرۍ لښکر پنجاب ته ولېږه او پخپله کندهار ته راغی، تر څو سیکانو او مرهټه وو سره د حساب لپاره خپلې قواوې راټولې کړې.

اووم سفر- د پاني پت جګړه ۱۷۶۰- ۱۷۶۱ میلادي

په ختیځ کې د احمدشاه بابا دا سفر د ډېر اهمیت وړ دی، ځکه په ۱۷۵۸ میلادي کال په هند کې ډېرې مهمې پېښې رامنځ ته شوې. لومړی د پنجاب سیکانو پاڅون وکړ. ور پسې مرهټیان د هند مرکزي او شمالي برخو ته داخل شول او دریم دا چې اسلامي حکومت چې مسلمانانو جوړ کړی و، له منځه لاړ. په هغه وخت کې چې احمدشاه بابا د نصیرخان بلوچ په ټکولو مصروف و، د مرهټیانو مشر (سند یا) مرکزي هند ته ورسېد. راجپوټانو او جټانو سره یې اتحاد وکړ او سندیا د پنجاب لوري ته حرکت وکړ. ادینه بېګ هم ور سره یو ځای شو او پنجاب یې ونیو. شهزاده تیمور او سردارجهان خان پېښور ته شاتګ وکړ.

کله چې احمدشاه بابا له بلوچستان څخه ډاډمن شو، د دېرش زره پوځیانو سره د بولان د درې له لارې سند ته ورسېد او له شهزاده تیمور او جهان خان سره یو ځای شو. د پنجاب لوري ته یې حرکت وکړ ، سندیا او غازي الدین چې څنګه د احمدشاه بابا له حرکت څخه خبر شول، له نجیب الدوله سره یې سوله وکړه او د ډهلي لوري ته روان شول. په ډهلي کې یې دویم عالمګیر وواژه او کړوسی یې پاچا کړ. په دغه وخت کې احمدشاه بابا له دریو قواو سره مخامخ شو. لومړنی د سندیا قوا، د ډهلي د لارې په اوږدو کې، دویمې قوې په (هولګر) پورې اړه درلوده د جمنا په کیڼ لوري کې ځای پر ځای وه او دریېمه قوه د (جنګورا) او غازي الدین وه.

څنګه چې جګړه پیل شوه، درې ګونه قوا وې د احمدشاهي ځواک پر وړاندې ماتې وخوړه، کله چې غازي الدین او جنګورا د سندیا له ماتې خبر شول ډهلی یې پرېښود او وتښتېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مرهټيانو مشر(بالا باجي) د مرهټه وو ټولو مشرانو ته خبر ورکړ چې نوي لښکر ترتيب کړي او راجپوټانو له مرهټه وو سره اتحاد وکړ چې شمېر يې دوو لکو ته رسېده، په داسې حا ل کې چې د احمد شاه بابا د پوځيانو شمېر ٦٠ زره وو. د پاني پت په ډګر کې ډېره لويه جګړه ونښته. افغانان فاتح او مخالفو قواو ماتې وخوړه. احمدشاه بابا ډهلي ته داخل شو. د ډهلي تخت يې شهزاده علي ګوهر، سياسي او اداري چارې يې شجاع الدوله او پوځي چارې يې نجيب الدوله ته وسپارلې او پخپله کندهار ته راستون شو.

اتم سفر- ۱۷۶۲-۱۷۶۳ ميلادي

په ۱۷٦٢ م کال کې د پنجاب سيکانو د «جياسينګ» په مشرۍ د دويم ځل لپاره په شورش لاس پورې او امرتسر يې په يوه پوځي مرکز تبديل کړ. په کشمير کې يې افغاني ضد تبليغات پيل کړل او د لاهور ښار يې ونيوه. احمدشاه بابا د پنجاب لوري ته حرکت وکړ، د سيکانو اويا زره لښکر يې تارومار کړل او سردار نجيب الدوله ته يې لارښوونه وکړه چې د «سر هند» او کشمير امنيت ټينګ کړي.

نهم سفر - ۱۷۶۳ ميلادي کال

د سيکانو ترماتې وروسته احمدشاه بابا کندهار ته راستون شو. د هغې ناروغتيا له امله چې ور پېښه شوې وه، د نوموړي کال تر پايه يې د هېواد د ننه او بهر ته سفر ونه کړ، په دې موده کې سيکانو له جټانو او مرهټه وو سره اتحاد وکړ. په پنجاب او سر هند يې د ٤٠ زره پوځيانو په وسيله يې حملې پيل کړې او د ډهلي د نيولو نيت يې درلود. احمدشاه بابا په ۱۷٦٣ م. کا ل کې پنجاب ته لښکر ولېږه او شورشيانو ته يې ماتې ورکړه او په غرونو کې يې خپاره کړل.

د ۱۷٦٣ م. کال په پای کې احمدشاه بابا خپل صدراعظم شاه ولي خان بلخ ته ولېږه تر څو د جنيدي سلسلې له اخرني پاچا عبدالعزيز خان سره خبرې وکړي. په مذاکراتو کې داسې يو تړون لاسليک شو چې د آمو سيند د پخوا په څېر د افغانستان او بخارا په منځ کې سرحدي کرښه وټاکل شوه. وروسته شاه ولي خان بدخشان ته ستون شو. خرقه مبارکه يا د حضرت پيغمبر(ﷺ) کالي يې د فيض آباد له ښار څخه له ځانه سره کندهار ته راوړه.

لسم سفر- ۱۷۶۹ ميلادي کال

د ۱۷٦٩ م. کال په نيمايي کې د نصرالله ميرزا او نادر ميرزا د نابينا شاهرخ د زامنو ترمنځ د قدرت د لاس ته راوړلو پر سر اختلاف پيدا شو او په خراسان کې حالت د خرابۍ لور ته روان شو. احمدشاه بابا

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشهد ته سفر وکړ. نصر الله میرزا د ایران له پاچا کریم خان زند سره اړیکې ټینګې کړې وې. د (تون او طبس) حاکم علیمراد شورش او سرکشي وکړه. احمدشاه بابا مشهد محاصره کړ او سپاه سالار جهان خان او د بلوچستان والي نصیر خان یې د علیمراد د ټکولو لپاره مؤظف کړل او علیمراد په جګړه کې ووژل شو. نصرالله میرزا تسلیم شو او شاهرخ خپله لور د احمدشاه بابا زوی ته په نکاح کړه.

احمدشاه بابا د نادر افشار په درناوي خراسان شاهرخ ته وسپاره او پخپله کندهار ته راغی او دا د احمدشاه بابا آخرنی سفر و.

احمدشاه بابا تر ۲٦ کاله پاچاهۍ وروسته د سرطان په ناروغۍ اخته شو او په پنځوس کلنۍ کې یې له دې فاني نړۍ سترګې پټې کړې. له وصیت سره سم په ۱۷۷۳ میلادي کال کې د خرقې مبارکې ترخنګ خاورو ته وسپارل شو. احمد شاه بابا د افغانستان خاوره یو موټې او متحده کړه او خلکو د نېکو اخلاقو، تقوی، مهربانۍ او د هغه د نېکو خدمتونو له امله ورته د (بابا) لقب ورکړ.

احمدشاه بابا په خپل سیاسي او پوځي ژوند کې له لسو څخه ډېر هند، خراسان او د افغانستان شمال ته سفرونه وکړل ،کله چې په ۱۷۷۳ میلادي کا ل کې یې له نړۍ سترګې پټې کړې نو لویه امپراتوري یې په میراث پرېښوده چې په ختیځ کې تر سرهند، لوېدیځ کې تر سبزار او مشهد په شمال کې د آمو تر سینده او په سویل کې یې د عربو تر سمندرګي پورې پراخوالی درلود.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د پوځي موخو او دویمه ډله دې د احمدشاه بابا د پوځي سوقیاتو د پایلو په اړه یو له بل سره خبرې وکړي.

پوښتنې

۱. د احمدشاه بابا لومړنی سفر په کوم کال پیل او کومې پایلې یې درلودې؟
۲ . احمدشاه بابا د هیواد لویدیځ ته څو ځله سفر کړی، لاس ته راوړنې یې وواياست؟
۳. د احمدشاه بابا هند ته پوځي سفر تر ټولو مشهور سفر څه نومېده او هم وواياست چې کومې پایلې یې درلودې؟

له ټولګي څخه دباندې فعالیت

زده کوونکي دې له مشرانو او فرهنګیانو څخه د احمدشاه بابا د ژوند د پای په وختونو کې د افغانستان د جغرافیوي قلمرو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا ځايناستي
د تيمورشاه پاچاهي (۱۷۷۳-۱۷۹۳ ميلادي)

د احمد شاه بابا څخه وروسته د هغه ځای ناستو او ورثې وکولای شول هغه لويه امپراتوري چې له هغه څخه په ميراث پاتې وه وساتي په دې لوست کې به يې په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

تيمورشاه د احمد شاه بابا زوی په ۱۷۴۲ ميلادي کال په مشهد کې زېږېدلی دی. هغه د زده کړو خاوند او د دري ژبې شاعر و. د احمدشاه بابا د مړينې پر وخت کې يې د هرات د والي په توګه دنده درلوده. احمدشاه بابا هغه په خپل ژوند کې وليعهد يا ځايناستی ټاکلی و . د احمدشاه بابا تر مړينې وروسته شهزاده سلېمان د خپل خسر صدراعظم شاه ولي خان په مرسته د پاچاهي اعلان وکړ. کله چې شهزاده تيمور له هراته کندهار ته راغی، شهزاده سليمان يې بندي او شاه وليخان يې وواژه. په دې توګه تېمورشاه پاچاهي ته ورسېد. تيمورشاه د خپلې پاچاهۍ په لومړي کال پايتخت له کندهاره کابل ته انتقال کړ .

تيمور شاه خو داخلي او بهرني پاځونونه په برياليتوب سره له منځه يووړل. تيمورشاه د خپلې پاچاهۍ په ۲۰ کلنه موده کې وکړای شول چې هغه سيمې چې له پلاره يې ورته په ميراث پاتې وې وساتي. د هغه تر مرګ وروسته د هغه د زامنو بې اتفاقي، د ايران لاسوهنې او د روسانو او انګليسانو سيالۍ د افغاني لويې امپراطورۍ د سقوط سبب شوې، تيمورشاه په ۱۷۹۳م. کال کې مړ او د کابل په چهارباغ کې خاورو ته وسپارل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زمان شاه پاچاهي (۱۷۹۳ - ۱۸۰۱ میلادي)

د تیمورشاه د زامنو ترمنځ د بې اتفاقۍ یو علت دا ګڼل کېږي چې تیمورشاه ولیعهد نه و ټاکلی.

زمان شاه

شاه زمان چې د نورو ورونو په پرتله پلار ته نږدې و، لایقه او با کفایته ځیناستي یې ځان ګاڼه. شاه زمان له ټولو شهزاده ګانو او مشرانو څخه غوښتنه وکړه چې د نوي پاچا د ټاکلو په جرګه کې ګډون وکړي. جرګې شهزاده زمان د پاچا په توګه وټاکه. نوموړي د دې لپاره چې پر حالاتو واکمن شي، د لنډې مودې لپاره یې د جرګې غړي په بالاحصار کې نظر بند کړل او یوازې محمود او همایون چې په جرګه کې یې ګډون نه درلود، د هغه پاچاهي یې ونه منله. په دوو بېلابېلو جګړو کې محمود او همایون ماتې وخوړه. محمود ایران ته وتښتېد او همایون بندي او ړوند کړای شو.

وروسته یې سردار پاینده محمد خان له وزارته څخه لرې کړ، په دې سره هغه له نورو سردارانو سره یو ځای شو او په دې هڅه کې شو چې شاه زمان له پاچاهۍ څخه لرې کړي. کله چې شاه زمان د پاینده محمد خان له طرحې خبر شو، هغه یې ونیو او ویې واژه او وزیر فتح خان د خپل پلار د مرګ په سبب له شاه محمود سره نږدې شو.

شاه زمان هیله درلوده چې د افغانستان حالت ښه، سوله او آرامي راشي. خو شاه د هېواد په دننه کې د خپلو ورونو او قومي سردارانو له مخالفت او په بهرکې د انګلیس د تحرکاتو او د ایران د لاسوهنو سره مخامخ شو.

په همدې وخت کې ناپلیون بناپارت خپل استازی شاه زمان ته، د ایران له لارې راولېږه. د ناپلیون طرحه دا وه چې او یا زره فرانسوي او روسي قواوې د افغانستان له لارې پر هندوستان یرغل وکړي، تر څو په هند کې د انګلیسانو د پرمختګ مخه ونیسي، په داسې حال کې چې شاه زمان یو لک او پنځوس زره پوځیان درلودل او غوښتل یې چې هند له انګلیسانو ونیسي. هغه د ناپلیون طرحې ته اعتنا ونه کړه او د هند خلکو د انګلیس څخه د خلاصون لپاره له شاه زمان څخه همدا هیله درلوده.

محمود د ایران د قاجاري قواوو او تښتېدلو سردارانو په مرسته پرته له جګړې خراسان او هرات ونیول، پر سیستان او فراه یې یرغل وکړ او تر کندهاره ورسېدل، خو د شاه زمان قواوو د کندهار پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لور حرکت وکړ. د لارې په اوږدو کې جنرال احمد شاه نورزي له خپلو لس زرو پوځیانو سره له محمود سره یو ځای شو او محمود غزني ته راورسېد. شاه زمان د دې وضع په لیدو سره له کابل څخه د پښور په لور شاتګ وکړ چې وروسته د ملا عاشق شینواري لخوا ونیول شو او د خپل ورور محمود په وسیله ړوند شو. زمان شاه د ړوندتوب څخه مخکې د کوه نور الماس د ملا عاشق شینواري په کلاه کې پټ کړ. نو په دې توګه محمود د افغانستان اداره تر لاسه کړه. د انګلیس د استعماري سیاست، د ایران د لاس وهنې، د محمود او د یو شمېر سیاسي شخصیتونو بې کفایتۍ په پایله کې افغانستان یو وار بیا په سیاسي او اقتصادي انحطاط کې ډوب شو.

د شاه محمود ابدالي پاچاهي (۱۸۰۱- ۱۸۰۴ میلادي)

د شاه زمان له خلع کېدو وروسته شهزاده محمود د وزیر فتح خان په مرسته واک ته ورسېد او د هغو خدمتونو له امله چې کړي یې وو، د «شاه دوست» لقب یې ورکړ، خو د محمود د بې کفایتۍ له امله د هېواد په اداره کې سیاسي بحران رامنځ ته شو. همدارنګه د انګلیسانو استعماري فعالیتونو ټول افغانستان ونیو، د ایران قاجاري دولت د انګلیسانو د لاس اله شوه، د خراسان د ولایت د تجزیې په لټه کې شو او د پنجاب ولایت چې پخوا د افغانستان د قلمرو یوه برخه وه، سیکانو په کې د خپلواکۍ اعلان وکړ. کله چې شاه شجاع د شاه زمان له ړندېدو او بندي کېدو او د شاه محمود له پاچاکېدو څخه خبر شو، نو ځرنګه چې شاه زمان یې سکه ورور و، نو د شاه زمان غچ اخیستل یې با نه کړل او د افغانستان د تخت و تاج د نیولو اقدام یې وکړ. که څه هم په لومړیو وختونو کې انګرېزانو شاه محمود د شاه زمان په مقابل حمایه کاوه، مګر وروسته د خپلو استعماري غرضونو د پرمخ وړلو او د شاه زمان په وسیله پر هندوستان د ناپیلیون د یرغل د خنثي کولو لپاره یې تر هغه شاه شجاع ښه څېره پیداکړه او هغه یې د شاه محمود پر ضد لمساوه.

شاه محمود

شاه محمود د بالاحصار په ارګ کې په عیش و عشرت اخته و او دولتي چارې د داسې خلکو په لاس کې وې چې د قدرت د لاس ته راوړنې پر سر یو له بله سره په سیالۍ اخته وو، لکه فتح خان»شاه دوست» شیرمحمد خان (مختار الدوله) او صدراعظم محمد اکرم خان، کله چې وزیر فتح خان د مالیاتو د لاس راوړنې لپاره پېښور ، کوهاټ او بنو ته سفر وکړ. د مالیاتو تر لاسه کولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته يې شهزاده کامران ته چې په کندهار کې و ولاړ او له کندهاره کابل ته راوګرځېد او د محمد اکرم خان پر ځای د صدراعظم په توګه ټاکل شوی و. په همدې وخت کې يو شمېر لوړ دولتي خلک له کابل څخه وتبنتېدل او له شاه شجاع سره يو ځای شول. د کابل خلک چې د شاه محمود د اداري له لاسه په تنګ شوي وو د هغه پر ضد يې پاځون وکړ او هغه يې په بالاحصار کې محاصره کړ. د شاه محمود قواوو مقاومت ته دوام ورکړ تر څو چې د کوهدامن او کوهستان خلک د کابل د خلکو مرستې ته را ورسېدل. شاه محمود يې د کابل په بالاحصار کې محاصره او وزير فتح خان ته يې په قلعه قاضي کې ماتې ورکړه او په دې توګه د محمود لومړی واکمني پای ته ورسېده.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې له کندهاره کابل ته د پايتخت د انتقال پر لاملو او دويمه ډله دې د زمان شاه د وخت د نړيوالو مهمو پېښو په اړه يو له بل سره خبرې وکړي او پايله دې يې په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې

١. د تيمورشاه د شخصيت په اړه معلومات وړاندې کړئ.
٢. تيمورشاه په کوم کال کې پلازمينه له کندهاره کابل ته راوړه؟
٣. قدرت ته د زمان شاه د رسيدو په اړه معلومات ورکړئ.
٤. د زمان شاه د سلطنت مهمې ستونزې ليست کړئ.
٥. شاه محمود څرنګه واک ته ورسيد؟

له ټولګي څخه د باندې فعاليت

زده کوونکي د منابعو او ماخذو په لرلو سره د زمان شاه د حکومت او د ده په وړاندې د انګليسانو د پاليسۍ په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شاه شجاع لومړنۍ پاچاهي ۱۸۰۴-۱۸۰۹ میلادي

هغه تمه او توقع چې د افغانستان خلکو له شاه شجاع څخه در لوده د هغه له جلوس څخه وروسته تر سره شوه. په لاندې متن کې معلومات در کول کیږي.

د شاه زمان ړندېدو د شاه محمود د اداري کمزورتیا او له هغه څخه د خلکو کرکه د شاه شجاع د پاچاهۍ لپاره زمینه مساعده کړې وه. په ۱۸۰٤ میلادي کې شاه شجاع د کابل د خلکو په غوښتنه د زرمت او لوګر له لارې کابل ته ننوت او په بابر بڼ کې دېره شوه او خپله دوستي یې له انګرېزانو سره ښکاره کړه. وزیر فتح خان د مالیاتو د راغونډولو لپاره بامیانو ته تللی و. کله چې کابل ته راورسېد، غوښتل یې چې شاه محمود له محاصرې خلاص او د شاه شجاع حکومت پای ته ورسوي، نو د قلعه قاضي په سیمه کې د وزیر فتح خان او شاه شجاع د قواو ترمنځ جګړه ونښته، چې په پایله کې وزیر فتح خان ماتې وخوړه او شهزاده کامران د کندهار والي ته وتښتېد.وروسته شاه شجاع خپل ځواکونه بالاحصار ته د ننه کړل او سلطنت یې اعلان کړ. د شاه شجاع کسانو تر جلوس وروسته ملا عاشق الله شینواری کابل ته راوست لومړی یې ترې د کوه نور الماس واخیست او بیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې وواژه. شاه شجاع د خپل حکومت د ټینګښت په برخه کې له وزیر فتح خان او د هغه له ورونو څخه وېره درلوده او هڅه يې وکړه چې له وزیر فتح خان سره خپلې اړیکې ښې کړي، دښمني او تاوتریخوالی پرېږدي. هغه و چې وزیر فتح خان يې په ډېر درناوي کابل ته راوغوښت، شاه شجاع د دوست محمد خان لور د وزیر فتح خان ورېره ځان ته په نکاح کړه، خو له دې سره يې پر یو بل باور نه درلود. ځکه چې د دښمنۍ اصلي ریښه يې د شاه زمان په وسیله د سردار پاینده محمد خان اعدامول وو چې د وزیر فتح خان د پلار قاتل ګڼل کېده نو وزیر فتح خان هڅه کوله چې شاه محمود د دویم ځل لپاره پاچاهۍ ته ورسوي. په همدې وخت کې شاه محمود د کابل د بالا حصار له زندانه وتښتېد. هغه جګړه چې د شاه شجاع او د شاه محمود د قواوو ترمنځ ونښته، په پایله کې يې شاه شجاع ماتې وخوړه او شاه محمود د دویم ځل لپاره پاچاهۍ ته ورسېد.

د شاه محمود دویم ځل پاچاهي ۱۸۰۹- ۱۸۱۸ میلادي

شاه محمود د وزیر فتح خان په مرسته دویم ځل پاچاهۍ ته ورسېد او یو شمېر لوړ رتبه مامورین لکه محمد اکرم خان امین الدوله، شیرمحمد خان ، مختار الدوله او میر علم اعدام شول، ځکه چې دوی د شاه محمود د لومړي حکومت پر وخت شاه شجاع ته تښتېدلي وو، د شاه شجاع د پاچاهۍ پر وخت يې له هغه سره مرسته کړې وه.

وزیر فتح خان له خپلو ورونو سره پر دولتي چارو مسلط شول او د ډېر واک د لاس ته راوړنې لپاره يې خپل ورونه پر مهمو دولتي دندو وګومارل چې د وزیر فتح خان ورځ په ورځ ډېرېدونکي واک شهزاده کامران اندېښمن او کینه کښ کړ. شاه په داسې یو حالت کې د مزو په تېرولو لګیا، له دولتي چارو نا خبره و او د اقتدار ساحه يې یوازې کابل او کندهار وه ، پېښور د شاه شجاع د نفوذ تر ساحې لاندې و او کشمیر عطا محمد خان اداره کاوه چې د مرکزي دولت اطاعت يې نه کاوه. په هرات

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د شاه محمود سکه وروړ فیروز الدین حکمراني کوله او شاه محمود د خپلې دویمې پاچاهۍ

وزیر فتح خان

له پیله ډېر وخت په پایتخت کې اوسېده. هغه وخت چې افغاني قواوې په ختیځ کې په جګړه اخته وې، ایرانیانو غورات ونیول، فیروز الدین له مرکزه مرسته وغوښته، تر څو د ایرانیانو د پرمختګ مخه ونیسي چې په پایله کې وزیر فتح خان له دېرش زره پوځیانو سره د هغه د ملاتړ په موخه له کابل څخه حرکت وکړ. وزیر فتح خان لومړی شهزاده فیروز الدین له خپلې کورنۍ سره کندهار ته ولېږه چې د کورنۍ ټوله شتمنی او ګاڼه یې د دوست محمد خان د سړیو په وسیله لوټ شوله وروسته وزیر فتح خان له ایرانیانو سره جګړه پیل کړه چې په پایله کې ایراني قواوو ماتې وخوړه او شاتګ یې وکړ. شاه محمود چې د شهزاده فیروزالدین د کورنۍ له سپکاوی خبر شو، شهزاده کامران یې د دوست محمد خان د ټکولو لپاره هرات ته ولېږه. دوست محمد خان وتښتېد او کامران وزیر فتح خان ونیو او ړوند یې کړ. د وزیر فتح خان ورونه چې د هغه له ړندېدو څخه خبر شول، په ټول افغانستان کې له کشمیره تر هراته یې په اله ګوله لاس پورې کړ.

دوست محمد خان له کشمیر څخه راغی او کابل یې ونیو. وزیر فتح خان چې له شاه محمود سره بندي و، شاه محمود هڅه وکړه، چې وزیر فتح خان راضي کړي چې ورونه یې له جګړې څخه لاس واخلي، خو د فتح خان ورونو جګړه غوره وګڼله. څرنګه چې د شاه محمود غوښتنه تر سره نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوه، نو وزیر فتح خان یې وواژه، په هرات کې یې جلا حکومت جوړ کړ، خو دې حکومت تر ۱۸٤۲ میلادي پورې دوام وکړ او بیا افغانستان د سدوزیو، بارکزیو ورونو او د انګلیس د استعماري سیاست د سیالی ډګر وګرځېد.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو جلا ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د شاه شجاع قدرت ته د رسیدو په څرنګوالي او دویمه ډله دې دشاه محمود د وخت د مهمو پیښو په اړه په خپل منځ کې بحث وکړي او پایلي دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د شاه محمود د سلطنت په اعاده کولو کې د وزیر فتح خان ونډه بیان کړئ.

۲- شاه محمود دویم ځل لپاره څرنګه واک ته ورسید؟

۳- شاه شجاع د خپل سلطنت په لومړۍ ځل کې کومې کړنې وکړې؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د زمانشاه دلړي کیدو وروسته د انګریزانو د نفوذ په اړوند له مشرانو او فرهنګي خېرو څخه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیالیو او اختلافاتو منځ ته راتګ

ولې د سدوزیو او بارکزیو کورنیو تر منځ سیالۍ او اختلافات را پیدا شوې. لاملونه یې څه وو او څه پایلې یې درلودې؟ په دې لوست کې به په دې اړه معلومات وړاندې شي.

محمدزي د کندهار د بارکزیو ریښې پورې تړاو لري. محمد بن عمر د دارو او بارك له قوم څخه وو. ځکه نو بارکزي او محمدزي په یو قوم پورې اړه لري. حاجي جمال بن حاجي یوسف بن یارو بن محمد د شېر سرخ د مزار د جرګې غړی او د احمد شاه بابا د دربار سلاکار و.

سردار پاینده محمدخان د زمان شاه د سلطنت پر وخت د زمان شاه پر ضد د یوې سیاسي توطیې له امله ووژل شو او وزیر فتح خان د پلار د غچ اخیستلو او د زمان شاه د سلطنت په پرځولو کې فعاله ونډه درلوده. شاه محمود د هغه په مرسته سلطنت ته ورسېد. هغه لومړی ړوند او بیا یې وواژه. کله چې شاه محمود او شهزاده کامران هرات ته ولاړل، نو د لنډې مودې لپاره یې هلته پاچاهي وکړه.

وزیر فتح خان د شلو په شاوخوا کې ورونه درلودل، چې هر یو یې په ځانګړې توګه سردارمحمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

عظیم خان او سردار دوست محمد خان د واک د تر لاسه کولو هڅه کول د مرکزي دولت تر سقوط وروسته د وزیر فتح خان د ورونو تر منځ بې اتفاقۍ او ځان غوښتنې د دې سبب شوې چې تر منځ یې جګړې رامنځ ته شي. هغوی ونه شو کړای چې د افغانستان ملي وحدت او مرکزي دولت وژغوري. د هغوی پر له پسې جګړو تر شلو کلونو پورې افغانستان د ګډوډیو او بې نظمیو لور ته یووړ او د افغانستان خلکو ته یې بېوزلي او بدبختي په ارمغان راوړه، چې همدې کار د هېواد مرکزي دولت له منځه یووړ او اقتصاد او کلتور یې کمزوری کړ.

سردار دوست محمد خان چې ښتګه کابل ونیو، خپل ورور امیر محمد خان یې د غزني والي وټاکه. خو کابل ته د کشمیر د والي محمد عظیم خان په راتګ سره د هغوی تر منځ اختلاف ډېر شو. هر یوه غوښتل چې د سدوزیو له شهزادګانو څخه یو سلطنت ته ورسوي او پخپله د وزیر په توګه کار وکړي. چې په دې توګه سردار محمد عظیم خان (ایوب شاه) او سردار دوست محمد خان (سلطان علي شاه) سلطنت ته ورسول او دوی د پاچاهانو په نامه وو. واک او صلاحیت له دواړو ورونو سره و چې هم مهاله په کابل کې دوو پاچاهانو او دوو وزیرانو واکمني کوله.

په **۱۸۱۹** میلادي کال کې سردار محمد عظیم خان سلطان علي شاه له سلطنته لرې او دوست محمد خان یې له وزارته معزول کړ.

کابل یې سردار محمد عظیم خان، غزني یې سردار دوست محمد خان، پېښور یې سردار یار محمد خان، کشمیر یې سردار نواب عبدالجبار خان او دیره جات یې (دېره اسماعیل خان او دېره غازي خان) نواب محمد زمان خان ته ورکړل. شمالي او مرکزي ولایتونه، بدخشان، تخار، بلخ، میمنه او جوزجان د ځایي حاکمانو له خوا اداره کېدل او ملوک الطوایفي په کې واکمنه وه. د هرات ولایت د شاه محمود په وسیله اداره کېده. په دې توګه افغانستان د موروثي ملکیت په توګه د وزیر فتح خان د ورونو تر منځ وېشل شوی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځرنګه چې د افغانستان بهرنیو دښمنانو او د پنجاب سیکانو؛ د افغانستان له بریو او سفرونو څخه ترخه خاطره درلوده، د افغانستان له ناوړه حالت او د وزیر فتح خان د ورونو د خپلمنځي بې اتفاقیو څخه یې ګټه واخیسته. رنجیت سېنګ د هغه قرارداد له امله چې له انګلیسانو سره یې لاسلیک کړی و، نه شو کولای چې د ستلج له سیند څخه راتېر شي او نورو سیمو ته لاسرسی پیدا کړي، نو ځکه د افغانستان ختیځو سیمو ته متوجه شول. لکه چې په ځان کې یې دا توان لیده، لومړی یې ملتان، کشمیر او بیا یې پېښور تر اټکه ونیول. سردار محمد عظیم خان او امیر دوست محمد خان د افغانستان د لاسه تللو سیمو د نیولو لپاره سند ته ولاړل، خو امیر دوست محمد خان ناڅاپه کابل ته راستون شو او د قومي مشرانو سره تر موافقې وروسته یې له سردار محمد عظیم خان سره مخالفت ښکاره کړ او په داسې حال کې چې مخالفت دوام درلود، له کابل څخه غزني ته روان شو؛ سره له دې هم د دوی مخالفتونو دوام درلود.

سردار محمد عظیم خان پرته له جګړې کابل ته راغی، په دې وخت کې رنجیت سېنګ ځینې نورې سیمې هم ونیولې او سردار محمد عظیم خان د دویم ځل لپاره د رنجیت سېنګ د مقابلې لپاره خپل قوتونه ولېږل او پرته له کومې لاسته راوړنې چې غوښتل یې کابل ته راشي، د لارې په اوږدو کې ناروغ او مړ شو، چې د عاشقانو او عارفانو په زیارت کې خاورو ته وسپارل شو. وروسته له دې سردار دوست محمد خان د محمد عظیم خان د زوی سردار حبیب الله خان له مخالفت سره مخامخ شو.

امیر دوست محمد خان د یوه حکومت د جوړولو سریزه جوړه کړه، په داسې حا ل کې چې د سیکانو پرمختګ دوام درلود. له دې سره جوخت شاه شجاع د انګلیسانو په لمسون د کندهار د نیولو تیاری ونیو. امیر دوست محمد خان لومړی جلال آباد ته سفر وکړ او هغه یې ونیو او وروسته یې خپلې قواوې کندهار ته ولېږلې. د امیر دوست محمد خان او د انګلیسي جنرالانو او شاشجاع د قواو تر منځ تر سختې جګړې وروسته د دښمن قواو ماتې وخوړه او کندهار فتح شو. شاه شجاع

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ملګري يې وتښتېدل. شاه شجاع د ختګو په غرونو کې پټ شو.

امير دوست محمد خان چې کله په کندهار کې و، د رنجيت سينګ د ټکولو لپاره يې اقدام وکړ، خو د کندهار سردارانو يې مرسته ونه کړه، هغه ناهيلی کابل ته ستون شو. کله چې د خيبر درې له نيولو څخه خبر شو، خپل زوی سردار محمد اکبر خان يې له لږو قواو سره هلته واستاوه وزير محمد اکبرخان يوازې دفاع کوله او نه يې غوښتل چې تعرض وکړي، ځکه چې له کابله يې مرستندويه قواو ته انتظار کاوه. نوي راغلي ځواک له رنجيت سنګ څخه وغوښتل، چې پېښور خالي کړي، خوهغه ورته ارزښت ور نه کړ.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وويشل شي. لومړنۍ ډله دې د سدوزيو او بارکزيو د خپل منځي اختلافاتو د عواملو په اړه او دويمه ډله دې د انګليسانو د لمسون او د اختلافاتو په زياتوالي کې خپل معلومات د خپلو ټولګيوالو په وړاندې ووايي.

پوښتنې

١. وزير فتح خان کومې کورنۍ پورې اړه درلوده؟
٢. د سدوزيو او بارکزيو د سياليو لاملونه څه وو؟
٣. د سيمې ځواکونو په ځانګړې توګه انګليسانو د وزير فتح خان د ورونو د بې اتفاقيو په ډېرولو کې کوم نقش ولوباوه؟

له ټولګي څخه دباندې فعاليت

زده کوونکي دې د منابعو او ماخذو په لرلو سره د سردار دوست محمد خان او سردار عظيم خان دسياليو د اصلی لاملونو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګی کی دې ووايې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د واک لېږد او لاسوهنې (۱۸۱۸-۱۸۳۴میلادي)

امیر دوست محمد خان

د واک لېـږد څرنګـه لـه سدوزايانو څخه بارکزايانو ته سرته ورسـيد؟ انګليسـانو څه غبرګون وښـود او د افغانسـتان د خلکـو لپاره يې کومـې پايلې درلودې؟ په دې لوسـت کې به د دې پوښـتنو ځوابونه تر لاسـه کړئ.

د سدوزيو سلطنت د احمدشاه بابا په مشرۍ په کال (۱۷۴۷م.) کې پيل او د ايوب شاه سدوزي په سلطنت سره پای ته ورسېږي. يوشمېرکورني او بهرني لاملونه د سدوزيانو د سقوط سبب شول چې په لاندې توګه د يادونې وړ دي:

د افغانستان په کورنيو چارو کې د انګليسانو او ايرانيانو مستقيمې مداخلې او توطيې، د تيمور شاه د زامنو او لمسيانو زياتوالی او پر خپلو رقيبانو باندې د برياليتوب لپاره خپل ځانونه د انګليسانو او ايرانيانو په لمنو کې اچول او همدارنګه د بارکزيو سردارانو لکه د سردار پاينده محمد خان او وزير فتح خان وژنه د سدوزيو د سقوط له لاملونو څخه ګڼل کېږي.

مخکې له دې چې سردار دوست محمد خان واک ته ورسېږي، هغه له سيکانو څخه د افغانستان له لاسه تلليو سيمو په برخه کې د خلکو د فشار لاندې و او پرته له دې چې له ديني عالمانو او قومي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرانو ځخه د جهاد فتوی واخلي، بلکې لاره یې نه درلوده. ځکه نو دیني عالمانو هغه ته مشوره ورکړه چې خپل ځان امیر المومنین اعلان کړي، تر څو د شرعي جهاد د اعلان صلاحیت تر لاسه کړي. په ۱۸۳۵م. کې امیر دوست محمد خان د خپلو یو شمېر باوري کسانو سره د عیدگاه جومات ته لاړ(په هغه وخت کې عیدگاه د بگرامیو سره نږدې و). په دې وخت کې میر حاجي د میر واعظ زوی چې د کابل مشهور عالم او مبارز و، د هغه په وسیله چې د عالمانو مشر و، د ساده مراسمو په ترڅ کې امیر المومنین وټاکل شو او د هغه په نامه لومړنی خطبه وویل شوه.

امیر دوست محمد خان د جهاد امر اعلان کړ او خلکو یې پلوي وکړه. د ده پوځ پنځوس زره کسییز پلی ځواک او لس زره یې داوطلب سپاره وو، په ۱۸۳۵م. کې د پېښور حوزې ته داخل شو او د خیبر درې په (شېخانو) کې ځای پر ځای شو. وروړ یې سردار سلطان محمد خان د لس زره باجوړي مبارزو ځوانانو مشري پر غاړه درلوده، چې دا هم د همدې ځواک یوه برخه وه. د پنجاب حکومت ته وېره پیدا شوه، ویې غوښتل چې د سولې له لارې رامخکې شي. انگلیسانو یو هییت د (هارلان) په مشرۍ د امیر دربار ته واستاوه او هارلان دا دنده درلوده، چې د افغاني قواو په منځ کې بې اتفاقي واچوي. سلطان محمد خان ته یې د پېښور د حکومت ورکولو وعده ورکړه. سلطان محمد خان خپل لس زره کسیز ځواک له افغاني قواو څخه بېل کړ. امیر دوست محمد خان پرته له ځنډه کابل ته راغی، چې د امیر دې پرېکړې ټول خلک حیران کړل.

په تېر ځېرکي کې مو یادونه کړې وه، چې د افغانستان له لارې د ناپلیون احتمالي یرغل انگلیسان په وېره کې اچولي وو. په همدې وخت کې په روسیه کې ورته پېښې رامنځ ته شوې، ځکه نو انگلیسانو په افغانستان کې دلچسپي وښوده. انگلیسانو له امیر دوست محمد خان څخه وغوښتل چې ناپلیون ته اجازه ور نه کړي، چې د افغانستان له لارې هند ته داخل شي. امیر دوست محمد خان د پېښور د تر لاسه کولو په صورت کې د انگلیسانو شرط ومانه. خو انگلیسانو کابل ته د روسیې د هییت راتگ بانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه او له امیر سره یې اړیکې پرې کړې. په لاهور کې د انګلیسانو، شاه شجاع او رنجیت سېنګ تر منځ په ۱۸۳۸ م. کې د مثلث په نامه معاهده لاسلیک شوه، چې د دې تړون ځینې مواد په لاندې ډول دي:

۱- شاه شجاع د افغانستان د ټولو حقوقو څخه د افغاني ولایت د اندوس د لویدیځې غاړې څخه لکه پشاور او دیره جات د سیک د دولت په ګټه تیر شي.

۲- د پنجاب امیر وعده کوي چې د خپلو ځواکونو په مرسته شجاع الملک بیرته د افغانستان د تخت او تاج څښتن کړي.

۳- د بریتانیه دولت د خیر غوښتونکي په توګه د موخو د سر ته رسولو لپاره د دوی تر منځ مرسته کوي.

د یادې شوې معاهدې او د سلمې د اعلامیې پر بنسټ انګلیسي پوځ د سند له سیند څخه راتېر شول او له شاشجاع سره یو ځای د بولان درې ته نږدې شول او کندهار یې ونیو. د شاشجاع د پاچاهۍ اعلان په رسمي توګه وشو او شاشجاع په قندهار کې دا ژمنه وکړه، چې انګلیسي پوځ دې په افغانستان کې په دایمي توګه پاتې شي. د انګلیسانو نورې قواوې جلال اباد ته نږدې شوې. د امیر دوست محمد خان د خراب حالت سره سره غازي وزیر محمد اکبر خان او سردار غلام حیدر خان د غزني والي ته امر وکړ، چې د دښمن په وړاندې په ټول ځواک سره مقاومت وکړي. هغوی مقاومت ونه شو کړای او انګلیسانو غزني ونیو او کابل ته نږدې شول. امیر دوست محمد خان بخارا ته پناه یووړه. که څه هم په ښکاره شاشجاع پاچا و، خو ټول واک د مکناټن او انګلیسانو په لاس کې و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د ۱۸۱۸ او ۱۸۳٤ کلونو ترمنځ د سیاسي او ټولنیز وضعیت په اړه او دویمه ډله دې د انګلیسانو د تیری د لاملونو په اړه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

پوښتنې

۱- امیر دوست محمد خان څرنګه واک ته ورسید؟

۲- د امیر دوست محمد خان خطي مشي څرنګه ارزوئ ؟

۳- امیر دوست محمد خان ولي ځان ته د امیرالمومنین لقب ورکړ؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د منابعو او ماخذو په لرلو سره د افغانستان په اړه د رنجیت سنګ د پالیسی په برخه کې معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاه شجاع او ملي پاڅون

پوهیږئ چې شاه شجاع دوهم ځل د کومو قوتونو په مرسته واک ته ورسید، د خلکو غبرگون، ملي پاڅون او د انګلیسانو تلفات او ماتې هغه مطالب دي چې په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

له هماغې ورځې څخه چې شاه شجاع سلطنت ته ورسید، خلک یې له ټیټ فطرت څخه خبر شول، د هغه او د انګلیسانو له منځه وړل یې له خپلو دیني او ملي وجایبو څخه وګڼل او د خلکو په منځ کې د خپلواکۍ، ننګ او ناموس د ساتنې احساس پیاوړی شو. لومړی یې له خطبې څخه د شاه شجاع نوم لرې کړ او له انګلیسانو څخه یې خپله سخته کرکه څرګنده کړه. د انګلیسانو هغه خزانې چې له کندهاره کابل ته انتقالیدې، غازیانو غنیمت ونیولې. د کابل - کندهار لاره وتړل شوه او په مشرقي کې د سید جمال الدین افغان د کورنۍ د خلکو له خوا پاڅون پیل شو. دې حالت انګلیسان وارخطا کړل، په ځانګړې توګه کله چې روسانو امیر دوست محمد خان له ډېرو وسلو سره کابل ته راولیږه او د امیر ډېر شمیر پلویان له هغه سره یو ځای شول. په کندهار او سوېلي کې انګلیسي ضد شورشونه پیل شول. په ټول هیواد کې سر تا سري ناخوښي پیل شوه او نوره دا شوني نه وه چې شاه شجاع خلق وغولوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر دوست محمد خان له بخارا څخه راووت او د جګړې د تیاري لپاره له تاشقرغان څخه کوهستان ته لاړ. د کوهستان خلکو د میر مسجدي خان په مشرۍ پر انګلیسانو یرغل کړی و. د یوشمېر خاینینو د خیانت له امله نوموړی یرغل خنثی شو، نو ځکه امیر دوست محمد خان کابل ته راغی او ځان یې انګلیسانو ته تسلیم کړ او مکناټن دا ټینګار وکړ چې د شاه شجاع د وزیر په توګه دنده تر سره کړي، خو امیر دوست محمد خان دا ونه منله او دا یې غوره وګڼله چې له افغانستانه ووځي. انګلیسانو هغه له خپلې کورنۍ سره کلکتې ته ولېږه.

وزیر اکبر خان

انګلیسانو دا فکر کاوه چې د مخالفینو مشر یې له منځه یووړ، خو له دې سره هم جهاد د انګلیسانو د شړلو او د شاه شجاع د سلطنت د پرځولو زمزمه غلې نه شوه. د خلکو اتحاد او ملي پاڅون ثمر ته ورسېد.

دغه ملي پاڅون له کابله پیل شو د قومي مشرانو لکه نایب امین الله خان لوګري او عبدالله خان اڅکزي تر منځ د ترون تر عقد وروسته، نورو مجاهدینو د جهاد جنډه پورته کړه. لومړی یې (برنس) په خپل کور کې ووژه او وروسته یې د انګلیسانو ټولې خزانې او د وسلو ذخیرې ونیولې. ټول وګړي، لکه: د کوهستان خلک، لوګر او وردګ له هغوی سره یو ځای شول چې انګلیسي قواو ته یې ډېر تلفات ورکړل او پاتې یې په شېرپور کې کلابند شول. په همدې وخت کې وزیر محمد اکبرخان د بخارا له بنده خوشې شو او ځان یې کابل ته راورساوه. د هغه په راتلو سره د مجاهدینو روحیه لا پیاوړې شوه. مکناټن له چل څخه کار واخیست او له کابل څخه یې د انګلیسانو د وتنې د ترون وړاندیز وکړ، ترڅو مجاهدین مصروف او له هند څخه نورې قواوې راوغواړي. مکناټن له وزیر محمد اکبر خان سره دوکه کوله په مجلس کې یې وغوښتل چې هغه ووژني، خو وزیر محمد اکبرخان مکناټن په هغه تومانچه چې یې ورته ډالۍ کړې وه وویشت او په دې توګه د انګلیسانو سیاسي استازی او مختار وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(وليام مکناټن) له منځه يووړل شول. له دې وروسته د انګليسي قواو په منځ کې عجيب وحشت رامنځ ته شو. خوراکي مواد يې پای ته ورسېدل. قواوې يې چې شپاړس زره او پنځه سوه کسو ته رسېدې، له لوږې سره مخامخ شوې. سوړ ژمی و چې انګليسانو له کابل څخه د وتلو شرايط د مجبوريت له امله ومنل.

دکابل د پرېښودو شرايط

د افغانستان د ټولو سيمو پرېښودل د دې لپاره چې بيا وسلې ته لاس نه کړي، پرته له شپږو توپونو څخه د ټولې وسلې تسليمول، خو سره له دې انګليسانو هڅه وکړه چې له خپلو قواو سره چې په جلال آباد کې وې، اړيکې ټينګې کړي. ځکه نو د جلال آباد د لارې په اوږدو کې پرې د مجاهدينو يرغلونه پيل شول او ډېر سخت ځاني او مالي زيانونه يې وزغمل. له شپاړس زره پنځه سوه پوځيانو څخه يې يوازې يو کس ډاکتر برايډن په نيم ژواندي حالت کې پېښور ته ورسېد. د لندن په سياسي کړيو کې دې پېښې حيرانوونکي غبرګونونه رامنځ ته کړل. د هند وايسرای (لارډ آکلنډ) تبديل او پر ځای يې (لارد لټن برون) وټاکل شو.

انګرېزان د دې لپاره چې خپل بايللی حيثيت بېرته تر لاسه کړي، خپلې دوه ډلې قواوې يې د افغانستان لورې ته راولېږلې. د جنرال (پالک) په مشرۍ شل زره قواو لومړی له شاه شجاع سره اړيکې ټينګې کړې. څرنګه چې شاه شجاع خپل ځان د مجاهدينو په منځ کې محاصره ليده، نو د مجبوريت له مخې يې د انګرېزانو پر ضد جهاد اعلان کړ، خو له بلې خوا يې ورځيني اطلاعات يې له افغانستان څخه انګليسانو ته ورکول. د جنرال پالك تر رسېدو دمخه خلکو شاه شجاع وواژه او د شاه شجاع زوی (فتح جنګ) واك ته ورسېد خو هغه هم د امير دوست محمد خان د ورونو له مخالفت سره مخامخ شو، انګليسانو ته يې پناه يووړه. تر فتح جنګ وروسته ورور يې شهزاده شاهپور سلطنت ته ورسېد.

د انګليسانو د قواو دويمه ډله د جنرال (ناټ) په مشرۍ کندهار ته ورسېده او په همدې وخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې امیر دوست محمد خان له کلکتې څخه کابل ته راغی او د حکومت چارې يې په لاس کې واخیستې. انګرېزانو د امیر دولت سمدستي په رسمیت وپېژانده او درې اړخیز (مثلث) تړون چې د انګرېزانو، شاه شجاع او رنجیت سېنګ تر مینځ لاس لیک شوی و. پخپله له منځه لاړ. د دې سره سره انګلیسانو د افغانستان په چارو کې لاسوهنه کوله او د افغانستان د سیاسي یوالي لپاره يې د پېښور، کندهار او هرات یو ځای کېدل له کابل سره د خپل استعماري سیاست په وړاندې ضد کارګاڼه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې پر افغانستان باندې د انګلیسانو د لومړي یرغل په اړه او دویمه ډله دې د لاهور د معاهدې په برخه کې معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

پوښتنې

۱. پر افغانستان باندې د انګلیس لومړی یرغل په کوم کال کې او څرنګه وشو؟

۳. د افغان انګلیس د لومړۍ جګړې د مبارزینو نومونه لیست کړئ.

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې پر افغانستان باندې د انګلیس د لومړني یرغل د پایلې په اړه د خپلو ښوونکو په مرسته معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر دوست محمد خان دویمه پاچاهي

امیر دوست محمد خان دوهم ځل څرنگه هېواد ته راستون شو، په کومو کړنو يې لاس پورې کړ او کومه معاهده يې د انگلیسانو سره لاسلیک کړه؟ په دې لوست کې به د دې پوښتنو ځوابونه ترلاسه کړئ.

امیر دوست محمد خان په ۱۸۴۲م.کال کې د دویم ځل لپاره سلطنت ته ورسېد. لومړی يې د هېواد د کورنیو اوضاعو په اصلاح لاس پورې کړ، ځکه د ملوك الطوایفی له امله داخلي حالت خراب او بې نظمه شوی و. د سیاسي او مرکزي دولت د ټینګښت لپاره يې ډېرې هلې ځلې وکړې او ځینې هغه سیمې چې له مرکزي دولته، لکه: بامیان، مزار شریف او ټول هزاره جات جلا شوې وې، ونیولې او له مرکزي دولت سره يې یو ځای کړې.

د تګاب، نجراب او خوګیاڼیو بغاوتونه غلي کړی شول. اتل غازي محمد اکبرخان د امیر دوست محمد خان زوی د یوه سربښندونکي او وطنپرست په توګه د افغانستان د ملي وحدت لپاره ډېر زیارونه وګالل، خو د ۲۹ کلنۍ په عمر کې چې یو هندي طبیب يې معالجه کوله، زهرجنې ګولۍ يې ورکړې او شهید کړای شو چې دحضرت علي(رض) په روضه کې خاورو ته وسپارل شو. امیر دوست محمد خان د پېښور د نیولو ډېره هڅه وکړه، خو بریالی نه شو او نور يې نه غوښتل چې له انګلیسانو سره يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړیکې خرابې شي. خو په داخل کې یې ټولې سیمې د مرکزي حکومت تر ولکې لاندې راوستې. که څه هم د لوی احمد شاه بابا په سرحداتو کې بدلون راغی، خو مرکزي حکومت تر یو وخت وروسته جوړ شو.

امیر دوست محمد خان د خپلې دویم ځل واکمنۍ کې د انګلیسانو او د ختیځې هندي کمپنۍ سره یو شمیر تړونونه لاسلیک کړل چې په لاندی ډول ورڅخه یادونه کیږي:

د جمرود تړونونه

انګلیسانو د جمرود د تړونونو وروسته له امیر دوست محمد خان څخه دوه امتیازه غوښتل، لومړی د هغو سیمو په رسمیت پېژندنه چې پخوا د سیکانو تر ولکې لاندې وو چې وروسته انګلیسانو ونیولې. دویم دا چې روسانو د ایرانیانو په مرسته غوښتل چې د هرات ولایت په خپله ولکه ونیسي، ځکه نو د روسانو د پرمختګ له امله یې خپلې ګټې په خطر کې لیدلې. نو دا خطر باید رفع شوي وای.

لومړی تړون: د هند د ګورنر جنرا ل لارد الهزی په هدایت د پنجاب والي سرجان لارنس د دې تړون کولو ته موظف شوي وو، خو خپله امیر دوست محمد خان په دې خبرواترو کې ګډون و نه کړ او په خپل ځای یې سردار غلام حیدر خان په کا ل ۱۸۵۵م. کې جمرود ته چې د پېښور ښار ته نژدې پروت دی ولېږه. له مذکرو وروسته د درې فقري تړون (معاهده) د همدې کال د مارچ په ۳۰ د دواړو لورو ترمنځ لاسلیک شو.

۱- امیر دوست محمد خان د کابل حاکم او د ختیځ هندي کمپنۍ تر منځ, هغه سیمې چې د ده په کنټرول کې دي له هغه وروسته د ده د ورثې او د ختېځ هندي کمپنۍ تر منځ به دایمی سوله او دوستي ټینګه وي.

۲- ختیځه هندي کمپنۍ ژمنه کوي هغه سیمې چې اوس د امیر په تصرف کې دي احترام وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- امیر دوست محمد خان د کابل حاکم او د افغانستان هغه سیمې چې دده په واک کې دي د خپل ځان او خپلي ورثې لخوا ژمنه کوي د ختیځي هندي کمپنۍ د سیمو احترام وکړي او هیڅ کله د هغوی په کورنیو چارو کې لاس وهنه و نه کړي. د هندي کمپنۍ د دوستانو سره دوست او د دښمنانو سره دښمن اوسي.

دویم تړون

کله چې انګلیسان د هرات ولایت له تجزیې څخه تیر شول په دې لټه کې شول چې امیر دوست محمد خان سره خبري اترې پیل کړي. امیر په هند کې خبري اتري قبول نه کړې نو دا خبرې اترې په جمرود کې د امیر دوست محمد خان او سرجان لارنس تر مینځ وشوې او دغه تړون د محمد اعظم خان له خوا لاسلیک شو. چې مواد یې په لاندی ډول دي.

۱- ایران د خپلو ژمنو بر عکس هرات ونیوه او انګلیسان به جګړې ته د ایرانیانو پر خلاف دوام ور کړي تر څو امیر وکولای شي د نورو ولایاتو څخه دفاع وکړي د جګړې تر پای پورې به انګلستان به هره میاشت سل زره روپۍ ((لس زره پونده)) امیر ته ورکوي.

۲- انګلیسان، امیر دوست محمد خان ته سربیره په اوسني پوځ یو دیارلس زریز سواره او اتلس زریز پلي پوځ مجهز کړي.

۳- د پیسو اخیستنه او لیږدیدنه په امیر دوست محمد خان پورې اړه لري.

٤- د انګلیستان نور استازي به د افغانستان په دریو ولایاتو (کابل، قندهار او بلخ) کې د څارنې او جګړیزو راپوروونو چمتو کولو په موخه استوګن شي. دوی به په کورنیو چاروکې د لاس وهنې حق نه لري خو د دوی ساتنه به د امیر دوست محمد خان په غاړه وي.

٥- د کابل یو استازی به په پېښورکې استوګن شي.

٦- د ایران سره د جګړې له پای وروسته به د لومړۍ مادې مطابق پیسې قطع شي.

۷- د پیسو د قطع کولو وروسته به انګریزي منصبداران له افغانستان څخه ووځي که چیرې غوښتنه وشي یو مسلمان استازي به په کابل کې استوګن شي.

۸- امیر دوست محمد خان به افغانستان ته د انګریزي افسرانو د راتلو او وتلو په وخت کې د پوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساتوونکو په وسیله د دوی محافظت او ساتنه کوي.

۹- د پیسو ورکول به د جنوری د میاشتې له لومړۍ نیټې څخه پیل کیږي.

۱۰- درې سوه زره روپۍ په قندهار او دوه سوه زره په کابل کې ورکول له دې ترون څخه جلا دي. هغه د ختیځې هندي کمپنۍ یوه ډالۍ ده. د شپږ سوه زره روپیو ورکړه په کابل کې د نورو موخو لپاره ده او په بل ترون پورې اړه لري.

۱۱- دغه ترون د مخکیني ترون ناقض نشي کیدلی. امیر دوست محمد خان به د سولې او جګړې په حالت کې د ایران او د هغه د متفیقینو وړاندیزونه انګلیسانو ته رسوي.

۱۲- سربیره پر څلور زره ټوپکو نور څلور زره ټوپکه به د انګلیس د حکومت له خوا د تل په سیمه کې د امیر دوست محمد خان مامورینو ته وسپارل شي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوه ډلو وویشل شي لومړۍ ډله دې د اتل او پیاوړې څیرې وزیر محمد اکبر خان او د هغه ونډه د امیر دوست محمد خان د نظام په ټینګښت کې او دویمه ډله دې د امیر دوست محمد خان د کورني سیاست په اړه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې پرې مباحثه او مشاجره وکړي.

پوښتنې

۱- د جمرود د لومړي ترون مواد معرفي کړئ.

۲- د جمرود دویم ترون د کومو شخصیتونو تر منځ لاسلیک او د دغه ترون درې مادې بیان کړئ؟

۳- د جمرود د ترونونو لاملونه توضیح کړئ.

له ټولګی څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د مشرانو او فرهنګي څیرو څخه د امیر دوست محمد خان د خدمتونو په اړه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر شېر علي خان لومړنی سلطنت (۱۸۶۳ـ۱۸۶۶ میلادي)

امیر شیر علي خان

سردار شیر علی خان څرنګه واک ته ورسـید. د کومـو مخالفتونو سـره مخامخ شـو او اداري یې ولې سقوط وکـړ؟ د دې مطلب ځـواب به په دې لوست کې ترلاسه کړئ.

د افغانستان خلك د وزیر فتح خان د ورونو د تسلط په دوره کې کابو نیمه پېړۍ له جګړو او ناخوالو سره لاس او ګرېوان وو. ځکه چې په دې بې نظمیو کې د انګلیسانو استعماري سیاست دخیل و. د امیر شېر علي خان له سلطنت څخه مخکې پر امیر دوست محمد خان باندې یو شمېر معاهدې تحمیل شوې چې دغو معاهدو له مخې ترانزیتي او مواصلاتي لارې د افغانستان د خلکو پر مخ وتړل شوې او افغانستان یې په اقتصادي او سیاسي محاصره کې ښکېل کړ.

امیر شېر علي خان د خپل پلار په ژوند کې ولیعهد ټاکل شوی و چې د پلار له مرګ څخه وروسته یې د ۱۸۶۳ کال د جون په ۱۲مه د ۴۱ کلنۍ په عمر خپل سلطنت اعلان کړ. ورونو یې ظاهراً هغه ته بیعت وکړ، خو په پټه کې یې د هغه په وړاندې مخالفت پیل کړ.

امیر شېر علي خان د هرات ولایت د تنظیم لپاره خپل زوی شهزاده محمد یعقوب خان پرېښود او پخپله له محمد اعظم خان سره کابل ته روان شو، خو د سبزوار(شینډنډ) په برخه کې محمد اعظم

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان له امیر ښخه بېل شو او د مرکزي سیمو له لارې د خپل سکه ورور سردار محمد حسین خان ته چې د هزاره جاتو حکمران و؛ ورغی او غوښتل یې چې د هزاره خلکو په مرسته پر کابل یرغل وکړي، خو د هزاره جاتو خلکو خپله وفاداري له امیر شېر علي خان ښخه اعلان کړه. وروسته محمد اعظم خان له خپلو نورو ورونو ښخه مرسته وغوښته او د یوې حملې تیاری یې ونیو، خو د امیر شېر علي خان د ځواکونو په وړاندې یې مقاومت ونه شو کړای، د انګلیسانو دولت ته یې پناه یووړه. په یوه بلې جګړې کې سردار عبدالرحمن خان او محمد افضل خان د هندوکش د درې د باجګاه په سیمه کې د امیر شېر علي خان د قواو په وړاندې ماتې وخوړه. محمد افضل خان تسلیم او عبدالرحمن خان بخارا ته تیښته وکړه.

امیر شیر علی خان په ۱۸۶۵ م کال کې د کندهار د تصفیې لپاره د یو شمېر ډېرو قواو سره حرکت وکړ او له سردار محمد امین خان سره یې مقابله پیل کړه، او د هغې جګړې په ترڅ کې چې د دواړو لوریو تر منځ ونښته، د هغه زوی سردار محمد علي خان او تره یې محمد امین خان سره له اتو زرو عسکرو سره ووژل شول. امیر په دې پېښه ډېر غمجن شو. پر روحیاتو یې بده اغېزه وشوه، د اعصابو کنترول یې له لاسه ورکړ او په کندهار کې یې جلا والی غوره کړ. چې دغه انزوا د امیر شیر علی خان د سلطنت د سقوط لامل وګرځیده.

د امیر محمد افضل خان سلطنت (۱۸۶۶-۱۸۶۷ میلادي)

سردار محمد افضل خان

د امیر شېر علي خان ګوښه والی د دې سبب شو، چې سردار محمد اعظم خان او سردار عبدالرحمن خان کابل ونیسي، چې د کابل تر نیولو وروسته محمد افضل خان سلطنت ته ورسېد او ښکه چې انګلیسان په هند کې د امیر محمد افضل خان له پاچاهۍ خبر شول، نو سمدستي یې د هغه سلطنت په رسمیت وپېژانده. وروسته یې خپل سیاسي استازی کابل ته واستاوه، په داسې حال کې چې د افغانستان رسمي پاچا شتون درلود او خلکو یې ملاتړ کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر شېر علي خان قواوو د محمد اعظم خان او عبدالرحمن خان د قواوو په وړاندې ماتې وخوړه او په هرات کې د خپل زوی محمد یعقوب خان سره دېره شو. وروسته د اقچې پخوانی حاکم فیض محمد خان امیر شېر علي خان ته خبر واستاوه او د مرستې وړاندیز یې وکړ. امیر شېر علي خان د میمنې او مزار شریف له لارې له هغه سره یو ځای شو. په ۱۸۶۷ میلادي کال کې عبدالرحمن خان د پنجشېر په بازارک کې د امیر شېر علي خان د قواوو مخه ونیوله او فیض محمد په جګړه کې ووژل شو او امیر شېر علي خان بیا هرات ته ستون شو. په همدې وخت کې امیر محمد افضل خان د ناروغۍ له امله مړ شو او جسد یې په قلعه حشمت خان کې له شهدا صالحین (ع) سره نژدې خاورو ته وسپارل شو. د هغه د سلطنت موده ډېره لنډه وه او کوم مهم کار د هغه په وخت کې ونه شو.

د امیر محمد اعظم خان سلطنت (۱۸۶۷- ۱۸۶۸ میلادي)

سردار محمد اعظم خان

د امیر محمد افضل خان له مرګ څخه وروسته سردار محمد اعظم خان د عبدالرحمن خان په موافقه سلطنت ته ورسېد. امیر محمد اعظم خان یو نوښتګر سړی و، غوښتل یې چې یو شمېر اصلاحات په افغانستان کې رامنځ ته کړي، خو وخت ورته پیدا نه شو. امیر شېر علي خان له هرات کندهار ته ورسېد او د کندهار خلک چې د امیر محمد اعظم خان د زامنو د ظلم له لاسه ډېر تنګ شوي وو، نو د امیر شېر علي خان هرکلی یې وکړ. په دې وخت کې امیر عبدالرحمن خان د شمالي ولایتونو په ایلولو بوخت و. امیر شېر علي خان د کابل د نیولو تکل وکړ، مخکې له دې چې کابل ته ورسېږي، د کابل خلکو د امیر محمد اعظم خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وړاندې احتجاج او له امیر شېر علي خان څخه یې ملاتړ وکړ. امیر محمد اعظم خان ولیدل چې اوضاع د امیر شېر علي خان په ګټه ده، روحیه یې کمزورې شوه او امیر عبدالرحمن خان ته چې په تخار کې و، ورغی. په ۱۸۶۸ میلادي کال کې امیر عبدالرحمن خان او امیر محمد اعظم خان قواوې ترتیب کړې او د غزني د ششګاو په سیمه کې د امیر شېرعلي خان د لښکرو سره مخامخ شول خو ماتې یې وخوړه. او دواړه وتښتېدل. انګلیسانو هغوی ته په هندوستان کې د اوسېدو بلنه ورکړه، خو هغوی تهران ته د سیستان له لارې روان شول امیر محمد اعظم خان د لارې په اوږدو کې ناروغ او مړ شو او په بسطام کې خښ شو او سردار عبدالرحمن خان بخارا ته پناه یووړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د امیر شېر علي خان د شخصیت او دویمه ډله دې د امیر د کورنیو اختلافونو په اړه خبرې اترې وکړي.

پوښتنې

۱ـ امیر شېر علي خان څنګه واک ته ورسېد؟

۲ـ د امیر شېر علي خان داخلي ستونزې د هغه د لومړي سلطنت پر وخت ولیکئ.

۳ـ محمد افضل خان څنګه قدرت ته ورسېد؟

۴ـ امیر محمد اعظم خان څنګه واک ته ورسید؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د امیر شېر علي خان د لومړي سلطنت د ماتې د عواملو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امير شېر علي خان دويمه پاچاهي (۱۸۶۸ـ ۱۸۷۹ ميلادي)

سيد جمال الدين افغان

په کومو برخو کې اصلاحات رامنځ ته شول، پايلې يې څه وې او د انګلسانو د دويم تيري لاملونه او اړوندي موضوعګانې به په دې لوست کې ولولئ.

امير شېر علي خان د ۱۸۶۸ ميلادي کال په پای کې په ششګاو کې د سردار محمد اعظم خان او سردار عبدالرحمن خان تر ماتې وروسته کابل ته داخل او د دويم ځل لپاره سلطنت ته ورسېد. هغه لومړی مرکزي حکومت ټينګ کړ.

امير شېر علي خان يو روښانفکره او نوښتګر سړی و. نوموړی په افغانستان کې د نوي تمدن بنسټ اېښودونکی دی. افغانستان ته د نوي تمدن راتګ د اروپا له صنعتي انقلابه پيلېږي. امير شېر علي خان د مشهور فيلسوف او پوه افغان سيد جمال الدين لارښوونې په پام کې ونيولې او په اصلاحاتو کې يې ترې ګټه واخيسته.

امير شېر علي خان له روسيې او ايران سره خپلې سياسي اړيکې د دوستۍ پر بنسټ پيل کړې او عطا محمد سدوزی يې د افغانستان د رسميت پېژندلو لپاره برتانوي هند ته واستاوه. وروسته يې پخپله له برتانوي هند څخه ليدنه وکړه. په برتانوي هند کې تکنالوژۍ او تمدن دی يو شمېر اصلاحاتو(Reform) ته وهڅاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف ـ اداري برخه: حکومت یا اجرائیه قوه رامنځ ته شوه. په راس کې یې سید نورمحمد شاه فوشنجي صدراعظم، سپاه سالار حسین علي د دفاع وزیر، ارسلا خان د بهرنیو چارو وزیر، عصمت الله خان د داخلې وزیر، حبیب الله وردک د مالیې وزیر او محمد حسین خان د خزانو وزیر وټاکل شو او کابینه د صدراعظم تر مشرۍ لاندې جوړه او پر دولتي چارو به خبرې او پرېکړې کېدې.

ب ـ پوځي برخه: امیر شېر علي خان د هېواد د خاورې او خپلواکۍ د ساتلو لپاره یو لک کسیز منظم پوځ جوړ کړ د یاد شوي پوځ غړیو ته به تر پوځي زده کړې وروسته د همامغه وخت وسله ورکول کېده او یونیفورم به یې اغوسته او په اتو پوځي مرکزونو کې ځای پر ځای شوي وو.

د وسلو جوړولو صنعت پرمختګ وکړ. توپ، ټوپک، کریچ او باروت تولیدېدل. همدارنګه پوځي اصطلاحات او قوماندې په پښتو ژبه جوړې او په پوځي نظام کې رایجې شوې.

ج ـ اقتصادي برخه: د مالدارۍ او کرنې په برخه کې ډېره پاملرنه وشوه او اصلاحات رامنځ ته شول. پخوا مالیات ډېر درانه وو، بزګرانو او مالکانو نه شوای کولای چې هغه ورکړي. هغوی مجبور وو چې د کال په لومړیو درېو میاشتو کې د حاصلاتو تر اخیستو دمخه د پېشکۍ په توګه ورکړي هغه صنایع چې خلکو ورته اړتیا درلوده، صنعتګران یې هڅول کېدل، تر څو کیفیت او کمیت یې پورته لاړ شي.

د- فرهنګي برخه: عنعنوي ښوونه او روزنه چې پخوا به په جوماتونو او کورونو کې تر سره کېده، د ښوونځیو په جوړولو سره په عصري ښوونې او روزنې بدله شوه. ملکي او پوځي ښوونځي جوړ شول، د کابل په بالاحصار کې مطبعه تأسیس شوه.د لومړي ځل لپاره د شمس النهار په نامه جریده په میاشت کې په شپاړسو مخونو کې دوه ځلې چاپېده او یو شمېر معلوماتي رسالې او اصولنامې هم چاپېدې. پوستي ټکټ چاپ شو او د پوستي خدمتونو لپاره هر ځای کې پوسته خانې فعالې شوې. د امیر شېر علي خان د وخت اصلاحات د دولتي چارو پر ټینګښت او د اقتصاد په ودې ډېر اغېز وکړ او د خلکو پر ژوند یې د پام وړ تغیر راوست.

په مخکې لوست کې یادونه وشوه چې امیر شیرعلي خان د ځینو دلایلو له مخې په ولایتونو کې د انګلیس دایمي استازی منلی نه وو او تر دې وروسته د انګلیسانو سره په سیاسي اړیکو کې محتاط و، خو د انګلیسانو لپاره د افغانستان او روسیې دوستي ښه پلمه وه چې پر افغانستان تېری وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سربېره په دې د ولیعهد په توګه د شهزاده عبدالله ټاکل، شهزاده محمد یعقوب خان یې دې ته اړ کړ چې د پلار په مقابل کې بغاوت وکړي، ځکه چې هغه د امیر په سلطنت کې مهم رول درلود. بله مهمه موضوع دا وه چې د سیستان (د هلمند د اوبو د وېش) او د افغانستان د شمالي سرحدونو د ټاکلو په برخه کې د انګلیسانو قضاوت امیر ته د منلو وړ نه و. ځکه نو د امیر اړیکې له انګلیسانو سره خړې شوې. د پورته ستونزو سره سره، انګلیسانو وغوښتل چې له امیر شیرعلی خان سره خبرې وکړي، خو امیر د انګلیس استازی ونه مانه، خو د سلطنت په وروستیو کې حاضر شو چې له انګلیسانو سره خبرې وکړي، خو د ولیعهد عبدالله جان مړینه او سوګ خبرې وځنډولې، انګلیسانو د خبرو ځنډېتیا د روسانو سره د دوستی له امله پلمه وګڼله. په همدې وخت کې روسانو (خېوه او مرو) ونیوله او انګلیسانو پر بلوچستان حمله وکړه او هغه یې ونیوه. امیر شیرعلي خان مجبور شو چې مزار شریف ته لاړ شي، ترڅو له روسانو څخه مرسته واخلي، خو هلته ناروغ او په ۵۸ کلنی کې مړ او هملته خښ شو.

پر افغانستان باندې د انګلیسانو دویم یرغل
(۱۸۷۸ کال نوامبر- ۱۸۸۰ میلادي کال اګست)

په هند کې د انګلیسانو اورېدې خبرې د افغانستان له استازي صدراعظم سیدنور محمدشاه سره کومې پایلې ته ونه رسیدې، ځکه چې انګلیسانو په افغانستان کې پر خپلو تلپاتې استازیو ټینګار کاوه چې مخکې د امیر شیرعلي خان له خوا نه وو منل شوی او یاد شوي صدراعظم هم دا وړاندیز ونه مانه، تر دې وروسته انګلیسي ځواکونو جلال آباد او کندهار ونیول او امیر له ناچارۍ څخه مزارشریف ته ولاړ، ترڅو له روسانو څخه مرسته وغواړي. امیر محمدیعقوب خان د پلار پر ضد د بغاوت له امله چې زندان ته اچول شوی و. امیر شیر علی خان مزارشریف ته تر تګ دمخه د هغه د خلاصون فرمان صادر کړ. چې وکولای شي د هېواد د چارو څخه سرپرستي وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د امیر شیرعلي خان پر فرهنګي شخصیت او دویمه ډله دې د سلطنت د نیولو په اړه د یعقوب خان د ونډې په برخه کې معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

پوښتنې:

۱. د افغان سید جمال الدین اصلاحي برنامه چې امیر شیرعلي خان ته یې وړاندې کړې، کوم مطالب یې درلودل؟

۲. د شمس النهار جریدې څه وخت په خپریدو پیل وکړ؟

۳. د امیر شیرعلي خان پر وخت د هغه نوي تمدن بېلګې بیان کړئ چې افغانستان ته یې لاره پیدا کړه.

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې پر افغانستان باندې د انګلیس د دویم یرغل د لاملونو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر محمد یعقوب خان سلطنت (مارچ - اکتوبر ۱۸۷۹ میلادي)

محمد یعقوب خان

شهزاده یعقوب خرنګه واک ته ورسید. د ګندمک تړون کومې پایلې درلودې، په دې لوست کې به ور سره آشنا شئ.

شهزاده محمد یعقوب خان د خپل پلار د پاچاهۍ پر وخت د نیک نوم خاوند او د پلار د دویمې پاچاهۍ پر وخت د هرات او کندهار په خلاصون کې مهم رول درلود. د افغانستان خلک د هغه په زنداني کېدو او د ولیعهد په توګه د شهزاده عبدالله پر ټاکل کېدو خواشیني وو، ځکه چې شهزاده یعقوب خان یې خوښاوه. سردار محمدیعقوب خان د زندان تر خلاصېدو وروسته په روحي او عصبي ناروغۍ اخته شوی و.

انګلیسانو د افغانستان د نیولو او اشغال لپاره عملاً لاس په کار شوي وو او خلکو یوه پاچا یا مشر ته اړتیا درلوده، ترڅو پر هغه راټول او د انګلیس د یرغلونو مخه ونیسي. ځکه نو امیر محمد یعقوب خان د ۱۸۷۹م کال د مارچ په میاشت کې سلطنت ته ورسېد. د سلطنت له پیله یې یوشمېر نومیالي وزیران لکه حبیب الله خان صدراعظم، مرزا محمد خان د بهرنیو چارو وزیر او داوود شاه خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپه سالار د انګلیسانو د یوشمېر اجیرانو په وسیله تر څارنې لاندې نیول شوی وو.

خو محمد (لاتي) په کابل کې د امیر پر ضد فعالیت کاوه او غوښتل یې چې افغنستان انګلیسانو ته تسلیم کړي او د انګلیسانو په مرسته سلطنت ته ورسیږي او د کندهار حاکم سردار شیرعلي خان او د جلال آباد حاکم محمدحسین له انګلیسانو سره د دې لپاره چې په قدرت کې پاتې شي، همکاري درلوده.

انګلیسانو له افغانانو سره له جګړې وېره درلوده، غوښتل یې چې له امیر سره خبرې وکړي ځکه یې نو د امیر خسر سردار یحیی خان چې د امیر د بند پر وخت کې یې کشمیر ته تیښته کړې وه، د هندي منشي بختیار سره د خبرو لپاره کابل ته راغی. انګلیسانو له دوو مطلبونو سره علاقه درلوده، یو د درې ګونو لارو کنترول (کُرم، بولان، خیبر) او بله دا چې د افغانستان پر بهرني سیاست نفوذ او اغیز ولري. هندي منشي بختیار او امیر ته نږدې یوشمېر سردارانو امیر دې ته اړ کړ چې د تړون د لاسلیک لپاره ګندمک ته سفر وکړي.

په ۱۸۷۹ میلادي کې د (ګندمک) شرموونکې معاهده د انګلیس د استازي(لیوکیوناري) او امیر محمد یعقوب خان ترمنځ لاسلیک شوه. د دې معاهدې پر بنسټ (کُرم، لنډي کوتل تر خیبردرې پورې، سیالکوټ او ځینې نور ځایونه) د برتانوي هند برخه وګرځېدلې او د انګلیس استازي د افغانستان په مهمو ښارونو کې ځای پر ځای شول او کیوناري له خپلو ساتونکو سره کابل ته داخل شو. د کابل خلکو یوځل بیا په هیواد کې د پردیو لاسوهنه ولیده. د انګلیسانو پر ضد یې پاڅون خپله دیني او ملي فریضه وګڼله او په ولسي بڼه یې د کیوناري پر کور حمله وکړه او هغه یې وواژه او یوځل بیا د انګلیسانو د مخکې تلنې سیاست (Forward Policy) په افغانستان کې له ناکامۍ سره مخامخ شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مجاهدینو او مبارزینو مشرانو لکه محمد جان خان وردک، ملا دین محمد مشک عالم، صاحب جان تره کي، سردار محمد ایوب خان او محمد عثمان خان صافي په نورو سیمو کې د انګلیسانو پر ضد یرغلو نه پیل کړل. د دغو مشهورو جګړو څخه یوه هم په کندهار کې د میوند جګړه ده، چې د امیر شیرعلي خان د زوی سردار غازي محمد ایوب خان په سرښندنه د ۱۸۷۹م. کال د جولایي پر ۲۷مه پکې انګلیسانو د میوند په دښته کې سخته ماتې وخوړه او درانه تلفات یې ولیدل چې زموږ په تاریخ کې د افغانانو د ویاړ او انګلیسانو د شرمندګۍ په نامه ثبت شوي ده.

محمد جان خان وردک

د یادوني وړده د افغانستان د تاریخ په اوږدوکي افغانی پیغلو او ښځو په ټولو ټولنیزو چاروکي جوخت له نارینه وو سره سمه ونډه اخیستلې ده. څرنګه چې د ځوانې ملالې مشهوره حماسه چې د میوند په جګړه کې د پام وړ ګډون در لود. کله چې د جګړې په ډګر کې افغان بیرغ لرونکی په شهادت ورسید ملي بیرغ یې په لاس کې ونیو او نه یې پرېښوده چې د غازیانو روحیه ضعیفه شي او دا لنډۍ یې په اوچت غږ د جګړې په ډګر کې وویله. چې د غازیانو جنګي روحیې یې پیاوړې کړې، جګړې شدت وموند او پایله کې مجاهدین بریالي شول.

سردار محمد ایوب خان د میوند د جګړې فاتح

(c) ketabton.com: The Digital Library

خـــال به دیـــار دوینو کېږدم　　　چې شنکي باغ کې ګل ګلاب و شرموینه

که په میوند کې شهید نه شوې　　　خدایږو لالیه بې ننګۍ تـــه دې ســاتینه

همدارنګه د کابل خلکو د انګلیسانو ځواکونه د شیرپور په قرارګاه کې محاصره کړل. ترڅو سردار عبدالرحمن خان له بخارا څخه چاریکارو ته راورسید او انګلیسان په ډېر سخت حالت کې وو. سردار عبدالرحمن خان د خپل سلطنت اعلان وکړ. انګلیسانو د ناچارۍ له مخې د امیر عبدالرحمن خان سلطنت په رسمیت و پېژانده او انګلیسي جنرا ل (رابرتس) کابل یې د امیر عبدالرحمن خان لپاره پرېښود او دویم ځل په افغانستان کې یو مقتدر مرکزي دولت جوړ شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د امیر شیرعلي خان واک ته د رسیدو په برخه کې او دویمه ډله دې پر افغانستان باندې د انګلیس د دویم یرغل په اړه یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې

۱. امیر محمدافضل خان څنګه قدرت ته ورسید؟

۲. د امیر شیرعلي خان په دویمه پاچاهۍ کې د هغه د غوره اصلاحاتو او ریفورم څخه یادونه وکړئ؟

۳. د لومړي ځل لپاره کومه جریده چاپ شوه؟

٤. سردار محمد یعقوب خان له انګلیسانو سره کومه معاهده لاسلیک کړه؟

۵. د انګلیس افغان په دویمې جګړې کې د ملي مبارزینو نومونه یاد کړئ.

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې له مشرانو او فرهنګیانو څخه د ګندمک د معاهدې په اړه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مرکزي دولت ټینګښت (۱۸۸۰ - ۱۹۰۱ میلادي)

امير عبدالرحمن خان

د سردار عبدالرحمن خان رامينځ ته کېدل، د ملوك الطوايفی له منځه وړل، اسلام ته د نورستان د خلکو رابلل، د پنجدې نيول، له افغانستان څخه د انګليسانو تلفات او وتل دا هغه مفاهيم دي چې په دې لوست کې به ور سره اشنا شئ.

سردار عبدالرحمن خان د امير محمد افضل خان زوی او د امير دوست محمد خان لمسی و. نوموړی په کال(۱۸۳۰م. کال) کې زیږیدلی او په پنځوس کلنی کې په ۱۸۸۰م. کال کې سلطنت ته ورسېد.

سردار عبدالرحمن په (۱۸٦۸م. کال) کې د کابل او غزني ترمنځ د امير شيرعلي خان د قواوو په وسيله ماتې وخوړه او بخارا ته ولاړ. په ۱۸۷۹م. کال کې کله چې انګليسانو پر افغانستان د دويم ځل لپاره یرغل وکړ، سردار عبدالرحمن خان د انګليسانو له یرغل څخه خبر شو او افغانستان ته راغی په قطغن او بدخشان کې يې له خلکو سره خبرې وکړې او خلك يې د انګليسانو پر ضد جهاد ته وهڅول. ولسي لښکر يې جوړ او چاريکارو ته ور داخل شو. هلته يې د سلطنت اعلان وکړ. څرنګه چې انګليسان د امير عبدالرحمن خان له پوهې او سياست څخه خبر وو، نو کله چې عبدالرحمن خان واك ته ورسېد، هغوی ته تشويش او وېره پيدا شوه، ځکه يې نو افغانستان کې خپل شتون لازم نه ګاڼه، په ځانګړې توګه په ميوند کې د هغوی ماتې مورال کمزوری کړی و. په همدې وخت کې د جنرا ل رابرتس

(c) ketabton.com: The Digital Library

قواووې په شېرپور کې محاصره وې. د دې لپاره چې هغوی ته د لومړۍ جګړې پېښنه تکرار نه شي، نو يې هڅه کوله چې د ژمي تر رارسېدو دمخه له افغانستان څخه ووځي. ځکه يې نو د عبدالرحمن خان حکومت په رسميت وپېژانده، کابل يې امير ته تسليم او د خپلو قواوو په وتلو يې پيل وکړ.

کله چې امير عبدالرحمن خان په (۱۸۸۰م.) کال کې د دولت چارې ترلاسه کړې، له ډېرو سختو حالاتو سره مخامخ و، ځکه چې د افغانستان خلکو د انګليسانو د حملو له امله ډېر زيانونه ليدلي وو. د بېلګې په توګه: په افغانستان کې اداري نظم او مرکزي حکومت له منځه تللی و، ملکي او پوځي جوړښت له منځه تللی وو. د افغانستان په مهمو ښارونو کې د صنعت او کسبونو، زراعت او مالدارۍ مرکزونه او د اوبو لګولو سيستم زيانمن شوی و او ملي اقتصاد او فرهنګ په ټوله مانا له منځه تللی او په ټول هېواد کې ملوک الطوايفي رامنځ ته شوې وه. د خانانو او ملاکينو له خوا درنې او ملا ماتوونکې ماليې پر بزګرانو وضع شوې وې چې بېوزلو خلکو يې د ورکولو توان نه درلود.

امير عبدالرحمن خان د دې لپاره چې پر ټولو ستونزو بريالی شي. دوه پروګرامه يې تر لاس لاندې ونيول، د يوه مرکزي سراسري دولت جوړول او بل په اداري او پوځي برخو کې اصلاحات. امير عبدالرحمن خان د خپلو اصلاحاتو په تطبيق کې دومره جدي و چې هېڅ ډول خنډ يې د خپلو اصلاحاتو په تطبيق کې په پام کې نه نيوه.

امير عبدالرحمن خان د خپل نوی تشکيل د جوړولو لپاره د امير شيرعلي خان د وخت د کابينې تشکيل ونه مانه، ځکه چې پر هيچا يې باور نه درلود. په دولت کې يې خپلواکې اداري جوړې کړې او په خپله د صدارت، دفاع، داخلې، بهرنيو چارو وزارت او د ټولو وزارتونو په راس کې و. دولتي مامورينو په خپلو چارو کې درانه مسؤليتونه درلودل، ترڅو خپلې دندې ښې ترسره کړي. چې پرته له دې د جدي پوښتنې لاندې نيول کېدل.

امير عبدالرحمن خان د ۱۸۸۵- ۱۸۸۶م. کلونو تر مينځ په اصلاحاتو لاس پورې کړ. په پوځي برخه کې يې ۹۶ زره کسيز وسله وال منظم پوځ جوړ کړ چې سپاره او پياده قطعات يې درلودل او د پوځ د سپاهيانو ترڅنګ يې د خانانو له زامنو څخه يو بل ځواک جوړ کړ چې د شاهي ګارد يا (بای بچه ها) په نامه يادېدل. د مال شمېرنې، پوستې، رهدارۍ (پاسپورت) کوټوالي (امنيه او پوليس) د مالياتو د حصول،

(c) ketabton.com: The Digital Library

معاش، سکوکو او په لسګونو نورو فرعي ادارو دفترونه يې جوړ کړل، د نوموړو فعاليتو تر څنګ د امير عبدالرحمن خان پروګرامونه په لاندي درې برخوکې خلاصه کيږي.

الف- د کورنيو شورشونو له منځه وړل: په مخکې لوست کې ياده شوه کله چې امير عبدالرحمن خان سلطنت ته ورسېد، افغانستان د انګليسانو تر يرغل لاندې و او مرکزي دولت شتون نه درلود. د افغانستان په ډېرو سيموکې ملوک الطوايفي وه، نو خلک په داسې حالت کې اوسېدل چې په ټولنه کې خونديتوب، قانون او عدالت نه و او خلک له ډېرو ستونزو سره مخ و. د امير عبدالرحمن خان يوه مهمه موخه دا وه چې يو مرکزي حکومت جوړ کړي، ترڅو قانوني دولت تشکيل او ملوک الطوايفي له منځه يوړل شي، ځکه د داسې حالت دوام خطرناکې پايلې درلودې، حتی د دې ويره وه چې افغانستان تجزيه شي، ځکه نو امير عبدالرحمن خان دې کار ته جدي پاملرنه وکړه. څرنګه چې سيمه ييزو واکمنانو خپلې ګټې په خطر کې ليدلې، نو ځکه نوی جوړ شوی حکومت په ټول افغانستان کې له يولړ ګواښونو او مخالفتونو سره مخامخ شو. لکه د بلخ، هزاره جاتو، شينوارو، منګلو، بلوڅانو، کړوخيلو، پنجشيريانو، نجرابيانو، څدراڼو، جمشيديانو او د ميمنې د خلکو پاڅونونه او شورشونه چې په يادو شويو ځايونو کې د قوې په استعمال سره له منځه لاړل او ټول ولايتونه د مرکزي حکومت تر کنټرول او واک لاندې راغلل.

ب- نورستان: نورستان د افغانستان په شمال ختيځ کې يوه صعب العبوره سيمه ده چې د هندوکش يوه ډېره ګوښه لمنه ده. پخوانی نوم يې (بلور يا بولر) دی چې پخوا د کافرستان په نامه يادېده. د ډيورنډ تر معاهدې دمخه چې په وروسته لوست کې به د هغې په اړه معلومات درکړل شي، (چترال) او (ګلګت) له نورستان سره يوځای وو او پراخه سيمه يې تشکيلوله. يوناني سکندر، ګورکاني امير تيمور او ظهيرالدين محمد بابر غوښتل چې دې سيمې ته لار پيدا کړي، خو د سړې هوا، سختو درو او له واورو ډکو غرونو له امله ونه توانېدل چې هلته لاړ شي. د دې ځای خلک بت نمانځونکي وو، د خپلو نيکونو دين او رسوم يې ساتلي او سيمه ييزه خپلواکي يې درلوده.

په ۱۸۹۱م. کال کې امير عبدالرحمن خان دې سيمې ته ځير شو. سپاه سالار غلام حيدر خان څرخي ته يې چې د ننګرهار او لغمان قوماندان او والي و، هدايت ورکړ چې نورستان ته د تګ يوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقدمه جوړه کړي. لومړی غلام حیدر خان څرخي د نورستان د یوځایوالي لپاره د مواصلاتي لارو د جوړولو اقدام وکړ او د نورستان خلکو ته یې ابلاغ کړه چې حکومت ستاسې د یوې سیمې څخه بلې ته تګ راتګ د اسانتیا لپاره د لارو په جوړولو سره ستاسې ستونزې رالږوي. پخوا له دې چې سپهسالار نورستان ته تګ پیل کړي، خپل عسکر یې په بریکوټ کې ځای پر ځای کړل او د نورستان له خلکو سره یې نیکې اړیکې ټینګې کړې. خلکو له هغه سره تګ راتګ پیل کړ او یو شمېر خلک د اسلام په دین مشرف شول. خو د (کافور) او ځینو نورو سیمو خلکو اسلام ونه مانه، خو د دولت تابعیت یې قبول کړ.

په ۱۸۹۶م. کال کې سپهسالار څرخي تر اسمار او د نورستان تر خولې پورې سړک جوړ کړ او بله لاره د نورستان څخه تر بدخشانه پورې بشپړه شوه. د سړک تر جوړېدو وروسته نوموړي خپل عسکر نورستان ته داخل کړل. د عسکرو په رسېدو سره د نورستان خلک دوه ډلې شول. لومړی ډلې د سپهسالار اطاعت وکړ او دویمې ډلې په دفاع پیل وکړ او غرونو ته وختل. په هغه سخته جګړه کې چې د نورستان د ساتونکو او دولتي ځواک ترمنځ په (کلوم) کې پیښه شوه، ۲۰۰ کسه دولتي عسکر په کې ووژل شول او (۲۳۰۹) کسه ژوندي ونیول شول چې په عزت سره کابل ته یوړل شول او هغوی ته خوراک، پوښاک او د اوسیدو ځای په پام کې ونیول شو. د دولت قواوو د نورستان ډېر ځایونه ونیول، چې امنیت یې په کې ټینګ کړ. بتخانې ورانې شوې او پر ځای یې د جوماتونو جوړول پیل شول او د ۱۹ په شاو خوا کې د لرګیو مجسمې او یو شمېر غشي او لیندۍ کابل ته راوړل شول. له لوګر، لغمان، پروان او کاپیسا څخه د دیني علومو ښوونکي نورستان ته یوړل شول، ترڅو د نورستان خلکو ته اسلامي زده کړې، زده کړي، د نورستان ټول سفر او فتحې اته میاشتې ونیولې. ځکه چې په لومړیو کې دا فکر کېده چې د نورستان نیول به ډېر وخت وغواړي، خو د سپهسالار غلام حیدر خان د پوهې او تدبیر له امله نورستان له مرکزي حکومت سره یوځای او خلک یې د اسلام په سپېڅلي دین مشرف شول او له کافرستان څخه یې نوم په نورستان بدل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- د پنجدې نیول

د افغانستان په شمال کې روسي امپراتورۍ، برتانوي هند په ختیځ او سویل کې، ایران په لویدیځ کې موقعیت درلود. امیر عبدالرحمن خان به تل د برتانوي هند او تزاري روسيې له خوا له تهدید سره مخ و.

سردار محمد ایوب خان او سردار محمد اسحق خان د امیر دوه دښمنان چې لومړنی یې انګلیسانو او دویم یې روسانو حمایه کاوه. که څه هم د ایران دولت د امیر لپاره د فشار وسیله نه وه. خو دا یو رواج ګرځیدلی و چې ناراضي سردارانو به ایران ته پناه وړله. خو امیر له روسيې سره د اړیکو په برخه کې له احتیاط څخه کار اخیسته او هڅه یې کوله چې له روس سره ټکر ونه کړي. د افغانستان دولت د برتانوي هند او تزاري روسيې ترمنځ د بفر (Buffer) یا حایل حیثیت درلود. د مرکزي آسیا د سیمو تر نیولو وروسته به روسانو بهانې جوړولې او غوښتل یې چې د افغانستان سیمو ته مخکې تګ وکړي. د روسانو لومړنی حرکت (مرو) ته د شپږ زره روسانو راوړل وو. د ۱۸۸۵ م. کال د مارچ په میاشت کې اوضاع دومره خرابه شوه چې د انګلیسانو ملکې د روس له تزار سره تماس ونیو او له تزار څخه یې وغوښتل چې د افغاني او روسي عسکرو د جګړې مخنیوی وکړي او په انګلیسي حکومت کې مخالفو ګوندونو پر حکومت انتقاد وکړ چې د روسانو د مخکې تګ مخه ولې نه نیسي. په همدې وخت کې روسانو افغاني عسکرو ته اخطار ورکړ چې د (کشک) په سیمه کې خپل سنګرونه پریږدي. انګلیسانو د روسانو د یرغل په وړاندې ځان بې تفاوته کړ او روسانو پر پنجدې یرغل وکړ. جنرال غوث الدین خان په میړانه وجنګیده، تر هغې چې له خپلې لښکرې قوي سره ووژل شو او پنجده روسانو ونیوله.

امیر عبدالرحمن تر ۲۱ کالو پاچاهی د ۱۹۰۱ م. کال د اکتوبر په لومړۍ نیټه د ۷۱ کالو په عمر د نقرس د ناروغۍ له امله له نړۍ سترګې پټې او د کابل په بوستان سرای اوسني زرنګار پارک کې خاورو ته وسپارل شو. د هغه د حکومت پر وخت، په خواشینۍ سره د ښوونې او روزنې، کلتور او صنعت

(c) ketabton.com: The Digital Library

په برخه کې کوم کار ونه شو. د امیر عبدالرحمن خان د هڅو له کبله مرکزي دولت بیا راژوندی او هغه ملوك الطوایفي چې د شهزاده ګانو د بې اتفاقۍ او د انګلیسانو په استعماري دسیسو سره رامنځته شوې وې له منځه یوړل شوې. خو په خواشینۍ سره د ډیورنډ د معاهدې د لاسلیك له امله افغانستان په ختیځ او سویل کې د خپلې ځمکې یوه برخه له لاسه ورکړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د امیر عبدالرحمن خان د واك ته د رسیدو او دویمه ډله دې د نورستان د یوځایوالي په اړه مباحثه وکړي.

پوښتنې

۱. روسانو پنجده څنګه ونیوله؟
۲. د بفر (Buffer) پالیسي د کومو هېوادونو له خوا په افغانستان کې عملي شوه؟
۳. امیر عبدالرحمن خان په کوم کال کې سلطنت ته ورسید؟
٤. د امیر عبدالرحمن خان شخصیت په لنډه توګه معرفي کړئ.

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د امیر عبدالرحمن خان د اصلاحاتو او د اداري نظام د ټینګښت په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د معاهدو لاسلیک

په دې لوست کې به د امیر عبدالرحمن خان له مجبوریتونو، د ډیورند له معاهدې او د هغې له پایلې سره پېژندګلوي ترلاسه کړئ.

د ډیورنډ معاهده

مخکې له دې چې انګلیسان د ډیورنډ تړون مطرح کړي، د افغانستان په ختیځو او سویلي پولو کې اوضاع مغشوشه کړه، د قومونو او قبایلو په منځ کې یې روپۍ او وسلې ویشلې خلک به یې په جګړې اچول او بیا به یې په دې بانه چې منځګړیتوب کوي او تشنج له منځه وړي، نو ځان به یې د یوه خیرخواه او مصلح په توګه معرفي کاوه او د امیر عبدالرحمن خان او د افغانستان د دولت د بې اعتباره کولو لپاره به یې له ډول ډول دسیسو او پروپاګنډ څخه کار اخیسته.

په ۱۸۹۳م. کال کې یو شپږ کسیز هیئت چې مشري یې د بریتانیا د بهرنیو چارو سکرتر (مارتیمر ډیورنډ) کوله او (الیس، ډاکتر فن، سمیت، مکمهان، ډانلډ او کلارک) په کې شامل وو، د خیبر له لارې افغانستان ته راغلل. په داسې حا ل کې چې انګلیسي قواوې د افغانستان په ختیځو او سویلي پولو کې ځای پر ځای شوې وې، یاد شوی هیئت له امیر عبدالرحمن خان سره د حشمت خان په باغ کې لنډه کتنه وکړه او د خبرو په پیل کې یې پرته له سریزې او په ډېره جدي توګه امیر عبدالرحمن خان ته وویل: امیر مجبور دی چې ترتیب شوی تړون لاسلیک کړي، په بل صورت کې به د دواړو دولتونو ترمنځ اړیکې پرې او بنایي جګړه پیل شي. امیر په ډېر سخت حالت کې راګیر شو او د امیر تېروتنه دا وه چې د مذاکراتو او د هغه د متن په اړه یې د افغانستان خلکو ته معلومات ورنه کړل او د معمول په څېر پرته د خلکو له رایې او نظره یې یاده شوې معاهده لاسلیک کړه.

د ډیورنډ د کرښې مواد

۱. د افغانستان ختیځ او سویلي سرحد له واخان څخه پیل شوی او د ایران تر سرحده دوام پیدا کوي چې په ترتیب شوې نقشه کې ښودل شوی او د نوموړي تړون سره ضمیمه ده.

۲. د برتانوي هند دولت به هغو ځمکو کې چې په افغانستان پورې اړه لري، هیڅ وخت لاسوهنه نه کوي او د افغانستان دولت هم د هندوستان په ځمکو کې لاسوهنه نه کوي.

۳. د (اسمار سیمې او پورته سیمه یې د چنګ تر سیمې پورې) په افغانستان پورې اړه لري او د افغانستان دولت هیڅ وخت د (سوات، باجوړ، چترال او ارنوی سیمه کې) مداخله نه کوي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(برمل) بشپړ سيمه په افغانستان پورې اړه لري او د افغانستان حکومت د (وزيرو او داوړو) په سيمو ادعا نه شي کولای.

۴. ياده شوې سرحدي ليکه به د بريتانوي او افغاني هيئت په واسطه له نقشې سره سمه په نښه شي.

۵. د چمن په سيمه کې چاونۍ (پوځي مرکز) چې نوی جوړ شوی او د اوبو هغه برخه چې په (سرکي ننګي) کې چې افغانستان مخکې خريداري کړې، له هغې څخه تېر او د بريتانيا دولت ته دې وسپاري.
په دې سيمه کې به د جلاوالي ليکه په لاندې ډول وکښل شي، د خواجه عمران د غره د سلسلې له سر څخه (شاه کوتل) ته نږدې چې د انګريز ملکيت دی، داسې امتداد لري چې (مرغه چمن) او (شيراوبه Shiroba) چينه مستقيماً د (نوي چمن کلا) او افغاني تاڼې چې په (لشکروند) مشهوره ده، په منځ کې تيرېږي. وروسته ياده شوې ليکه مستقيماً د (ريل سټېشن او د بلاک د کوځې په منځ کې تيرېږي او بيا د سوېل لوري ته تاوېږي چې خواجه عمران د غرونو لړۍ په کې شامليږي او د (ګواشه Gowasha) تاڼه د انګريز په ملکيت کې راځي او هغه لاره چې د (شوراوک) په لوري د (ګواشه) سوېل او لوېديځ ته ځي، په افغانستان پورې اړه لري، برتانيه به د دې لارې تر نيمايي پورې مداخله نه کوي.

۶. د دې ژمنليک شرايط د برتانيې او افغانستان ترمنځ د قبول وړ دي، کله چې پر کومه فقره کوچنی اختلاف پيدا شي، د دوستانه خبرو له لارې به حل او فصل شي.

۷. څرنګه چې د هند برتانوي دولت د جناب امير صاحب د هغه نيک نيتی څخه چې د هند د برتانوي دولت په برخه کې لري پوره ډاډمن دی، نو هيله لري چې افغانستان د خپلواکۍ په حالت کې ووينې او کله چې افغانستان غواړي، چې وسله رانيسي، د برتانيې دولت کوم اعتراض نه لري او هم د دې قرارداد د لاسليک له امله چې افغانستان ته به هر کال دولس لکه روپۍ ورکول کيدې، د دې تړون له لاسليک څخه وروسته شپږ لکه نورې اضافه کيږي.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي او د ډيورنډ د معاهدې پر ګټو دې يو له بله سره خبرې او اترې وکړي او پايله دې د ډلو د استازو په واسطه ټولګي کې وړاندې شي.

پوښتنې

۱. د ډيورنډ معاهده د کومو شخصيتونو ترمنځ لاسليک شوه؟
۲. د ډيورنډ معاهده په کوم کال ترسره شوه؟

له ټولګي څخه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې له مشرانو او فرهنګيانو څخه د ډيورنډ د معاهدې د پايلو په برخه کې معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امير حبيب الله خان سلطنت (۱۹۰۱ - ۱۹۱۹ ميلادي)

امير حبيب الله خان

د امير حبيب الله خان واک ته د رسېدو، د نومورې د حکومت مهمې کړنې او د هغه د قتل لاملونه هغه مطالب دي چې په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

سردار حبيب الله خان د امير عبدالرحمن خان زوی و. کله چې امير عبدالرحمن خان د امير شيرعلي خان له خوا د کابل او غزني ترمنځ په شش گاو (شپږ قلاع) کې ماتې وخوړه، په بخارا کې يې پناه واخيسته او سردار حبيب الله خان په ۱۸۷۲م. کال په سمرقند کې وزېږېد. هغه په ۲۸ يا ۲۹ کلنۍ کې په ۱۹۰۱م. کال د پلار له مړينې څخه وروسته واک ته ورسېد.

امير حبيب الله خان په طبيعي توگه آرام، هوښيار، نوښتگر او د پرمختگ پلوی و. که څه هم له عيش, عشرت او له مجلل دربار سره يې مينه درلوده. امير حبيب الله خان د واکمنۍ پر وخت په څو څېرو کې څرگند شو. په لومړيو کې يې په خپله وينا کې خلکو ته وويل: افغانستان اسلامي ټولنه ده او اسلامي ارزښتونه دې په کې رعايت شي. لکه څنگه چې يې د کابل د خرابات په سيمه کې د رقاصو په نڅا بنديزو لگاوه او دغه عمل يې غير شرعي وباله او د مجرمينو په جزايي قانون

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې یې هم بدلون راوست. د بېلګې په توګه: د جرم کولو په صورت کې د بدن د غړيو غوڅول منع شول او په بدل کې ورته بېلابېلې جزاوې وټاکل شوې، خو د هغوی د آزادۍ په اړه یې عمل ونه کړ. ړندول، د غلامانو او وینځو پلورل منع شول. له څلورو ښځو ډېرې ښځې په نکاح کول یې غیر شرعي حکم اعلام کړ.

امیر حبیب الله خان یو فرهنګي څېره وه. او ټینګار یې کاوه چې ټولنه پرته د ښوونې او روزنې څخه پرمختګ نه شي کولای. هغه کار چې د هغه په وخت کې ترسره شو، د معارف بنسټ ایښودنه او د نوي فرهنګ معرفي وه. په ۱۹۰۳م. کې لومړنی ښوونځی د حبیبیې د لیسې په نامه جوړ شو. چې په دې ښوونځي کې پر دیني مضامینو سربېره نور مضامین لکه: تاریخ، جغرافیه، ریاضي، کیمیا، فزیک، هندسه، مثلثات، حکمت او حفظ الصحه تدریسیدله او یو څو نور لومړني ښوونځي د ښار په ځینو برخو کې هم جوړ شول.

په پوځي برخه کې هم د حربي په نامه ښوونځی جوړ شو، چې پر علمي مضامینو سربېره ارکان حرب په کې هم تدریسیده، چې د نومړو مضامینو تدریس د هندي، ترکي او افغاني استادانو په وسیله ورکول کېده.

د مطبوعاتو په برخه کې د کابل په ښار کې یوه مطبعه جوړه شوه چې ماشینونو یې د بخار د قوې په وسیله فعالیت کاوه او په نوموړې مطبعه کې ځینې دولتي لایحې او جریدې چاپیدلې. د لومړي ځل لپاره دوه جریدې د (سراج الاخبار) او (سراج الاطفا ل) په نامه تأسیسې شوې چې مسؤول مدیر یې محمود طرزي و، د هغه تر نظر لاندې نوموړې جریدې چاپ او خپرېدلې چې د خلکو د ویښېدلو او د خپلواکۍ غوښتنې د حس په ژوندي کولو کې یې مهم رول درلود او محمود طرزي ته د افغانستان د مطبوعاتو د پلار لقب ورکړل شو.

د کابل غزني او کابل جلال آباد او لغمان لاره جوړه شوه او د لومړي ځل لپاره یوشمېر موټرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ورځلو راوړلو لپاره له یوې کمپنۍ څخه چې (مدلر) نومېده، له بمبیي څخه دولت خریداري کړې او هم څو کسه د موټرو د ترمیم د زده کړې لپاره هندوستان ته واستول شول.

د نساجۍ په برخه کې د ورۍ وېدلو په نامه یوه فابریکه جوړه شوه چې د بخار د قوې په وسیله یې فعالیت کاوه. په کال کې به یې پنځوس زره عسکرو ته یونیفورم برابراوه او پاتې تولیدات یې بازار ته وړاندې کېدل. د اوبو د برېښنا یوه وړه فابریکه په جبل السراج کې جوړه شوه. د تولید کچه یې لږه وه چې یوازې ارګ یې روښانه کاوه. وروسته یې توربینونه ډېر شول چې د کابل ښار ته یې برېښنا ورکوله. د کرنې په برخه کې د هغو ځمکو لپاره چې اوبه یې لږې وې، یوشمیر بندونه او نهرونه جوړ شول.

د امیر حبیب الله خان د سلطنت مهمې پېښې د ځدراڼو، منګلو، احمدزیو او د کندهار د خلکو پاڅونونه وو، دا پاڅونونه د دولت په لوړ تدبیر سره غلي شول. نړیواله پېښه چې د امیر حبیب الله د حکومت سره هم مهاله وه لومړۍ نړیواله جګړه وه. د آلمان د حکومت یو هیئت افغانستان ته راغی او د دواړو هېوادونو په دوستۍ یې ټینګار کاوه، ترڅو په دې وسیله افغانستان د (محور) دولتونو یانې له هغو دولتونو سره چې له آلمان سره ملګري وو یوځای کړي. او انګریزانو له دې څخه وېره درلوده چې افغانستان له محور دولتونو سره یوځای نه شي. ځکه یې نو له روسانو سره معاهده وکړه. د یادې شوې معاهدې پر بنسټ افغانستان په لومړۍ نړیوالې جګړې کې خپل ناپیلتوب اعلان کړ.

امیر د خپل سلطنت په ورستیو کلونو کې د خلکو، روښانفکرانو او مشروط غوښتونکو کرکه خپل ځان ته را وپاروله. چې په دې توګه د هغه د حکومت د سقوط زمینه برابره شوه.

د ۱۹۱۸م. کال په پای کې امیر د خپلو ټولو درباریانو سره د تفریح لپاره له جلال آباد څخه د ماهیانو د ښکار لپاره د لغمان (کله ګوش) سیمې ته ولاړ او هلته د فبرورۍ د میاشتې په شلمه شپه د یوه نامعلوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کس له خوا د تومانچې په ډز ووژل شو. جسد یې جلال آباد ته یوړل شو او خاورو ته وسپارل شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوه ډلو وویشل شي لومړی ډله دې د امیر حبیب الله خان واک ته د رسیدو د ځرنګوالي په اړه او دویمه ډله دې د نوموړې د شخصیت په اړه خپلو کې خبرې او اترې وکړي او پایله دې په ټولګي کې وړاندي کړي.

پوښتنې:

۱. امیر حبیب الله خان په کوم کال کې سلطنت ته ورسېد؟

۲. لومړنی جریده په کوم نامه او په کوم کال خپره شوه؟

۳. لومړنی د اوبو بریښنایي فابریکه چېرته او په څومره ظرفیت یې په فعالیت پیل وکړ؟

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د امیر حبیب الله خان د اصلاحاتو په برخه کې له مشرانو او لویانو څخه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مشروطيت نهضتونه

د مشروطيت خوځښتونه څرنګه را منځ ته شول، موخې يې څه وي او څه ډول راتلونکي سره مخ شول؟ دا هغه مطالب دي چې په دې لوست کې به ورسره پيژندګلوي ترلاسه کړئ.

د امير حبيب الله د سلطنت په پيل کې د لومړي ځل لپاره معارف تاسيس او نوی فرهنګ پيل شو. يوشمېر محدود ښوونځي جوړ او د نوي فرهنګ د خپراوي په برخه کې دوه ورځپاڼې چاپ او په مطبعه کې د کتابونو چاپول پيل شول.

امير حبيب الله خان په کال ۱۹۰۵م. کې له انګريزانو سره د تړون تر لاسليک وروسته خپل ځان داړه احساساوه، خو د هغه تړون له مخې چې د لومړۍ نړيوا لې جګړې په پيل کې روس او انګليس کړی و، انګريزانو دا وېره درلوده چې افغانستان د (محور) د ځواکونو يا د هغو دولتونو سره چې له آلمان سره متحد وو، يوځای نه شي. ځکه نو انګريزانو افغانستان تر خپلې حمايې لاندې راوست، چې له دې سره د افغانستان خپلواکي سلب شوه.

د امير حبيب الله د سلطنت په لومړيو کې اداري وضع ښه وه او خلکو دا فکر کاوه چې ژر به نوره هم ښه شي. خو وروسته د افغانستان اداري صلاحيتونه د يو څو محدودو کسانو لاسونو ته ورغلل. اداري

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراجع ملوثې او اداري فساد خپل اوج ته ورسيد او امير د دربار په عيش و عشرت کې ډوب او د هيواد له حالته ناخبره و. د ټولنې د پرمختيا ټيټوالی، د خپلواکۍ له منځه تلل، د اداري فساد ډېرېدل، بې عدالتۍ او ملاماتوونکو ماليو د خلکو ستونزې لاپسې ډيرې کړې. روښانفکرانو چې به د هېواد بحراني حالت ليده، نو خوابدي به وو د دې ستونزې د حل په لټه کې شول چې د افغانستان خلکو ته ښگه خلاصون ورکړي. په پای کې يې پريکړه وکړه چې د دولت مطلق العناني په مشروطيت بدله کړي.

روښانفکران د دربار د اصلاح غوښتونکو شا اوخوا راټول شول او په دولت کې د اصلاحاتو غوښتونکي شول. د دربار روښانفکران عبارت وو له، محمد ولي خان بدخشاني، ميرزمان خان، مير ياربيک خان دروازي، پادشاه ميرخان لوگري، نظام الدين خان ارغنديوال او لعل محمد خان کابلي. وروسته يوه ډله ځوانان لکه جوهرشاه خان، لعل محمد خان، پادشاه ميرخان، نظام الدين خان او ميرزمان خان له دربار څخه بهر د ديموکراتانو له سياسي کړۍ سره يو ځای شول. بهرنې کتابونه او جريدې به يې ترلاسه کولې او د کورنيو او بهرنيو سياسي او ټولنيزو مسايلو سره به يې علاقه پيدا کوله. د حبيبيې ليسه د روښانفکران په يوه سياسي مرکز بدل شوې وه. د روښانفکرانو په منځ کې د راډيکال ډله، يا افراطيون هم وو، چې د کودتاه غوښتونکي هم وو. بلې ډلې روښانفکرانو په يوازې توگه د دربار او حبيبيې ليسې څخه بهر فعاليت کاوه.

د دربار روشنفکرانو د حبيبيې ليسې څخه بهر، او د حبيبيې ليسې ښوونکو او کارکونکو سره ائتلاف وکړ او يو سياسي گوند يې د (جمعيت سري ملي) په نامه جوړ کړ، چې د نوموړي گوند په مرامنامه کې د مطلق العنان حکومت بدلون په مشروطيت، د خپلواکۍ گټل، متوازن معارف او په افغانستان کې د نوي فرهنگ خپرېدل شامل و.

ياد شوی گوند په يو لس کسيزه ډله د گوند د مؤسس او مشر په وسيله وويشل شو. د دې لپاره چې د گوند فعاليتونه ښکاره نه شي، د گوند غړيو يو بل حتی نه پيژندل. گوندې جلسې به په ډېره پټه توگه د ميلمستيا په نامه د ډلو د مشرانو له خوا جوړيدې او په جلسو کې به د گوند د چارو په برخه کې پريکړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدې. عمومي جلسې به تر اوږدې مودې وروسته کېدې او نوې پریکړې به په کې ترسره کېدې.

د ګوند د یوې غوره کړی رئیس تاج محمد خان بلوڅ پغماني و جوهرشاه خان غوربندي او میر سید قاسم خان لغماني او د ګوند د هندي مسلمانانو غړي، چې ټول یې د حبیبیې د لیسې ښوونکي وو، د ګوند په یوې جلسې کې یې پریکړه وکړه، مخکې له دې نه چې امیر د ګوند له شتون څخه خبر شي، باید هغه وهڅول شي چې پخپله د فرهنګ په خپرېدو او د سرتاسري معارف په خپراوي کې همکاري وکړي. له تاج محمد خان سره د ګوند د مرامنامې یوه کاپي وه چې له نورو اسنادو سره یې په خپل کور کې ساتله. ورور یې محمد شریف چې د سیاسي افکارو د مخالفینو له ډلې او د دولت له پلویانو څخه ګڼل کېده، له تاج محمد خان سره په یوځای کې اوسیده. نوموړي هغه مصوبه د تاج محمد خان له اسنادو څخه ترلاسه کړه او هغه یې امیر حبیب الله ته وړاندې کړه.

د ۱۹۰۹م. کال په ژمي کې کله چې امیر په جلال آباد کې په تفریح بوخت و، محمد عظیم خان د حربي فابریکې کارمند او د شهزاده کبیر خان خصوصي ښوونکی ملا منهاج الدین، د ګوند د ټولو غړیو فهرست ترتیب او له یو راپور سره یوځای امیر حبیب الله خان ته وړاندې کړ او په راپور کې داسې ویل شوي وو، چې د (حزب سري ملي) موخه د امیر وژنه او د مشروطه حکومت جوړول دي او په کابل کې داسې آوازه خپره شوې وه چې دا هرڅه د هغو هندیانو په وسیله رامنځ ته شول چې د ګوند په دننه کې وو. خلکو دا استدلال کاوه چې د ګوند هندي غړیو غوښتل چې لومړی د مشروطیت او خپلواکۍ غوښتنې نهضت له منځه یوسي او بیا افغانستان د انګلیسانو په ګټه وروسته پاتې کړي او امیر د معارف د تاسیس او د نوي فرهنګ د خپریدو څخه زړه ماتی کړي. او په یاد شوي فهرست کې هغه مشروطه غوښتونکي چې د افغانستان په تاریخ کې د لومړي ځل لپاره راښکاره او ځلوېښت کسه وو، په خواشینۍ سره اعدام او ځینې بندیال شول. وروسته له څه وخته ځینې یې آزاد شول، خو مشروطه غوښتونکي په ټوله معنا ونه ټکول شول، بیا یې ورې ډلې جوړې کړې چې په پټه یې فعالیت کاوه.

په (۱۹۱۸م.) کې د مشروطه غوښتونکو تر ټکولو وروسته (عبدالرحمن لودین) د سراج الاخبار

(c) ketabton.com: The Digital Library

محرر او د ګوند غړي چې راډيکال يا افراطي شخص و، د امير حبيب الله خان د کليزې په شپه په شوربازار کې د قاضي کوڅې د يوه دوکان په بام له تومانچې سره کمين نيولی و او د امير د سپرلۍ موټر ته يې انتظار کاوه (په هغه وخت کې شاه معمولاً د جشن او د کابل په چراغان شپو کې د ارګ له بازارونو او د شوربازار له چوک څخه تېرېده) همدا چې د امير موټر د دې دوکان تر څنګ راورسېد، عبدالرحمن د امير په موټر ډز وکړ، خو کارتوس د موټر په پورته ځای ولګېد او موټر په چټکۍ تېر شو او امير وژغورل شو. په سبا شپه عبدالرحمن لودين امنيتي قواوو ونيو او په ارګ کې زنداني شو. امير د هغه او د ملګرو د اعدام مسؤوليت په غاړه وانه خيست او د ۱۹۱۹م. کال په سياسي اوښتون کې عبدالرحمن لودين له نورو روښانفکرانو سره يوځای له زندان څخه آزاد شول او د امانيه دورې په مامورينو کې مقرر شو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د مشروطيت د زمينو د رامنځ ته کېدو او دويمه ډله دې د دې نهضت د موخو په برخه کې يو له بل سره خبرې وکړي او پايله دې يې په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې

۱. د مشروطيت نهضت چا رهبري کاوه؟

۲. د دې نهضت مشهور غړي څوک وو؟

۳. امير حبيب الله خان د دې نهضت له موخې څنګه خبر شو؟

له ټولګي څخه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې منابعو او ماخذو ته په لاس رسي سره د نهضت د ناوړه ټکونې په اړه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي بيا کتنه

له يوې اوږدې مودې وروسته افغانستان د بهرنيانو د لاسوهنو له امله تجزيه او وويشل شو. خو په ۱۷٤۷م. کال کې د افغانستان د دولت مؤسس احمدشاه بابا په وسيله جوړ شو. کرنه او مالداري چې د افغانستان د اقتصادي منابعو څخه وه، ډيره زيانمن شوې وه، چې د مرکزي دولت تر جوړېښت وروسته يې يوځل بيا وده وکړه او دوديزو صنايعو چې د خلکو ورځنۍ اړتياوې يې پوره کولې، يوځل بيا په فعاليت پيل وکړ. سوداګري رامنځ ته شوه او اقتصادي وضع ښه شوه. عنعنوي ښوونه او روزنه په مدرسو او جوماتونو کې ترسره کېده، چې يوشمير مدرسې په ټول افغانستان کې جوړې شوې او (٤٥) کاله يې د احمدشاه بابا او د هغه د زوی تيمورشاه د سلطنت په دوران کې په ټول افغانستان کې رواج درلود. خو د نوي فرهنګ د خپراوې په برخه کې د ابداليانو د سلطنت تر پايه کوم ګام وانه خيستل شو. له ۱۸۳۹- ۱۸٤۲ م. کاله پورې افغانستان د انګريزانو تر يرغل لاندې راغی او بيا په افغانستان کې د انګريزانو تر ماتې وروسته د وزير فتح خان د ورونو د بې اتفاقۍ له امله د امير شيرعلي خان د سلطنت تر پايه پورې په هيواد کې ګډوډې او ملوک الطوايفي حاکمه شوه. خو د امير شيرعلي خان د سلطنت په وخت کې مرکزي دولت جوړ او اجرائيه قوه چې صدراعظم، کابينه او نورې دولتي ادارې يې درلودې منځ ته راغله. د زراعت، مالدارۍ، صنايعو او کلتور په برخه کې اصلاحات رامنځ ته شول. عنعنوي معارف په عصري معارف بدل شو. پوځ جوړ شو او اقتصادي حالت وده وکړه. د امير محمديعقوب خان د سلطنت په وخت کې انګريزانو د دويم ځل لپاره پر افغانستان يرغل وکړ او د امير شيرعلي خان د وخت اداره او اصلاحات له منځه لاړل. ملوک الطوايفي رامنځ ته شوه. د بې نظمۍ له امله اقتصادي منابعو زيان وليد او خلک له ډېرو ستونزو سره مخامخ شول.

په ۱۸۸۰م. کې امير عبدالرحمن خان سلطنت ته ورسيد. هغه لومړی سل زره کسيز پوځ جوړ کړ او د يو قوي مرکزي دولت بنسټ يې کېښود او ټول افغانستان يې د مرکزي دولت تر ولکې لاندې راوست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انګريزانو امير او د افغانستان دولت ته ډېرې دسيسې جوړولې، ترڅو په پای کې يې پر امير د ډيورند کرښه تحميل او لاسليک کړه، چې د هغې له امله د افغانستان له بدن څخه ځينې برخې جلا شوې.

د امير حبيب الله خان د سلطنت په موده کې تر يوې کچې پورې معارف او د نوي کلتور خپرېدو ته پاملرنه وشوه. اقتصاد پر مختګ وکړ مواصلاتي لارې، بندونه او نهرونه جوړ شول. د ورلو راوړلو لپاره يوشمېر موټر له يوې انګليسي کمپنۍ څخه خريداري شول او د کابل جلا ل آباد او لغمان ترمنځ ټيليفون جوړ شو. د نساجۍ فابريکې د بخار د قوې په وسيله په کار پيل وکړ. د جبل السراج بند د کابل د ښار د روښانه کولو لپاره په کار پيل وکړ. يوه مطبعه جوړه شوه چې دوه ورځپاڼې او کتابونه په کې چاپېدل او روښانفکران په دربار او د حبيبيې په ښوونځي کې راڅرګند شول چې موخه يې د ديموکراسۍ او د مشروطيت رامنځ ته کول وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی

د خپلواکۍ له ګټلو څخه د جمهوریت د نظام تر پايه پورې

۱۹۱۹- ۱۹۷۸ میلادي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

۱- د استعمار پر وړاندې د ملي پاڅونونو او خپلواکۍ د لاسه ته راوړلو له مفاهیمو سره آشنا کېدل

۲- د نظامنامو او اصولنامو له ماهیت سره پېژندګلوي.

۳- د خپلواکۍ په لاس ته راوړلو کې د شاه امان الله خان دونډې سره پېژندګلوي.

٤- پر افغانستان باندې د دویمې نړیوالې جګړې د ناوړه اغېزو سره پېژندګلوي.

٥- د سردار محمد داوود خان د صدارت په وخت کې د رغاونې له پلانو سره پېژندګلوي.

٦- د دیموکراسۍ د لسیزې او د هغې د لاسته راوړنې سره پېژندګلوي

۷- په جمهوریت باندې د سلطنت بدلیدلو لاملونه.

۸- د استعمار د سیاست د ماهیت په تحلیل پوهیدل.

۹- د نقشې له مخې هغه ځایونه چې انګریزان په لومړۍ جګړه کې هلته میشت ول د نښه کولو مهارت.

۱۰- د تاریخي نقشو او اطلسونو څخه دګټه پورته کولو مهارت.

۱۱ - د سیاسي بدلونونو په لاملونو باندې پوهیدل او درک کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هیواد په خپلواکۍ کې د امان الله خان ونډه (فبروري ۱۹۱۹ - جنوري ۱۹۲۹ میلادي)

شاه امان الله غازي

د امان الله خان شخصیت، واک ته د رسېدو څرنګوالی، د خپلواکۍ په تر لاسه کولو کې د هغه ونډه او هغه تړونونه چې له انګریزانو سره لاسلیک شول چې د هغه له امله د افغانستان خپلواکي په رسمیت وپیژندل شوه په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

د ۱۹۱۹ میلادي کال د فبروری په ۲۱ مه امیر حبیب الله خان د لغمان د کله‌ګوش په ښکار ځای کې ووژل شو او د وژلو پر دویمه ورځ وروریې نصر الله خان په جلا ل آباد او زوی یې امان الله خان په کابل کې د پاچاهی اعلان وکړ. په دې توګه په یو وخت هیواد کې دوه حکومتونه منځ ته راغلل. څرنګه چې له امان الله خان سره د خلکو او در باریانو مینه او ملاتړ زیات و، نو د نصرالله خان په پرتله یې د هغه موقف پیاوړی کړ، ځکه نو نصرالله خان د پاچاهی له ادعا لاس واخیست امان الله خان د چاپ شویو اعلامیو له لارې خپله پاچاهي او د هېواد د خپلواکۍ په اړه خپلې موخې او تګلارې د افغانستان خلکو ته داسې څرګندې کړې:

«ای د افغانستان معظم ملته! د پلار د شهادت پر وخت په کابل کې د سلطنت وکیل وم او اوس مې د خدای (ج) په توکل او د هغه پر رسۍ باندې د منګولو لګولو له کبله د امانت دروند پیتی په غاړه واخیست. کله چې زما لوی ملت د شاهي تاج زما پر سر کېښود، نو ژمنه مې وکړه، چې باید د افغانستان دولت د نړۍ د نورو خپلواکو هېوادونو په څېر په دننه او بهر کې یو خپلواک هېواد وي. د افغانستان ملت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هېواد په داخل کې بشپړه خپلواکي ولري او له هر ډول ظلم او تېري څخه خوندي او خلك باید یوازې د قانون منونکي وي او بس. بیگار او اجباري کارونه په ټولو برخو کې منع او لغوه دي، زموږ حکومت به داسې اصلاحات پلي کړي چې ملت او هېواد مو وکړای شي چې د نړۍ د پرمختللو هېوادونو په منځ کې مناسب ځای او خپل مقام تر لاسه کړي. زه به د هېواد د څارو د سرته رسولو په برخه کې مشوره د شا ورهم في الامر د حکم په اساس خپله لار شود وگرځوم. ((ای گرانه ملته او تمیز لرونکي قومه! د خپل دین، دولت او ملت په ساتنه کې ویښ او د هېواد د ناموس په ساتنه کې هوښیار اوسئ. زه له خدای جَلَّ جَلالُه څخه ستاسې، اهل اسلام او ټولو انسانانو لپاره خیر او نېکمرغي غواړم...))

مخکې له دې چې امان الله خان واك ته ورسېږي، لومړی یې د هېواد له ډېر شمېر با رسوخو او روښان فکرو سره اړیکې ټینگې کړې او دویمه دا چې امان الله خان پخپله د اصلاحاتو او نوښتونو مینه وال و. دریېم دا چې مخکې له دې چې واک ته ورسېږي، د پلار د واکمنۍ پر وخت یې د سیاسي او ټولنیزو اړیکو لپاره لازم امکانات درلودل.

په بهرني سیاست کې امیر امان الله له پردیو څخه د هېواد د خپلواکۍ او د ځمکنۍ بشپړتیا د ساتنې غوښتونکی و. هغه د خلکو لویې غونډې ته چې د کابل خلك او د پلازمینې پوځیان په کې وو، پر آس سپور پرته له ساتونکو مرادخانۍ ته راغی د خلکو غونډې ته داخل شو. په داسې حال کې چې بې تیکې توره یې تر ملا ځړېدله، خپله مشهوره تاریخي وینا یې واوروله. په دې وینا کې له ډول ډول مسائلو څخه یادونه وشوه، د بېلگې په توگه، د افغانستان بهرنۍ خپلواکي او په داخل کې فردي آزادي، مساوات، وروروليي او برابري، د ملت آزادي او د عدالت او صداقت په څېر مهم مسائل یې د نوي دولت په کړنلاره کې مطرح کړل. د وینا پر مهال د خوشالۍ او شاباسي چغې پورته او په دې توگه نوی دولت منځ ته راغی، چې په لسو ورځو کې د هېواد د ټولو ولایتونو د خلکو ملاتړ یې تر لاسه کړ.

د امان الله خان د مرام اعلان بزگران، مالداران، سوداگران او روښان فکران د نوي حکومت پلوي کړل ، ځکه د هغه مرام د ټولو خلکو له غوښتنو سره سمون درلود.

د یوه کس پوځي تنخواه چې ۱۲ روپۍ وه وروسته له دې ۲۰ روپۍ اعلان شوه. دولت د پوځیانو د آرامۍ او اړتیاو دپوره کولو لپاره چې د خپلواکۍ ساتونکي وو، ډېره پاملرنه وکړه. همدا و چې د افغانستان شپېته زره کسیز پوځ په ټول هېواد کې له نوي دولت څخه ملاتړ وکړ. کله چې امان الله خان د خپلواکۍ د گټلو لپاره جهاد اعلان کړ، د هېواد مختلفې طبقې متحدې او د ۱۹۱۹ میلادي کال د اپریل په دیارلسمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د خپلواکۍ اعلان وکړ.

امان الله خان انګلیسانو ته د افغانستان د خپلواکۍ خبر ورکړ، دا چې د برتانیې دولت دې ته حاضر نه و، چې له خپل استعماري نفوذ څخه تېر شي او د افغانستان خپلواکي په رسمیت وپېژني، په ځواب کې یې یوازې د پلار د مړینې تسلیت ور ولېږه او د خپلواکۍ هیڅ یادونه یې ونه کړه.

د دارالامان ماڼۍ

امان الله خان د دې لپاره چې د افغانستان د خپلواکي د رسمیت پېژندنې موضوع پلې کړي، افغاني پوځیان یې د برتانوي هند د پولې مختلفو برخو ته ولېږل او ځای پر ځای یې کړل او د افغانستان د سیاسي خپلواکۍ لپاره د افغان او انګلیس درېیمه جګړه پیل کړه. د افغاني قواوو سوقیات د هېواد په درېو جبهو (خیبر، پکتیا او کندهار) کې پیل شول.

الف: د راولپنډۍ د سولې مذاکره د اګست (۸ د ۱۹۱۹م. کال)

له افغانستان سره د جګړې وروسته انګلیسانو دا غوره وګڼله چې د افغانستان دولت سره خپلې اړیکې ښې کړي او مسئلې د خبرو اترو له لارې حل کړي، ځکه نو د حکومتونو ترمنځ تر یو شمېر لیکونو وروسته د سولې یو هیئت د علي احمد خان په مشرۍ راولپنډۍ ته روان شو او د برېتانیې د هیئت له رئیس سرګرانټ Sir Grant سره یې په کنفرانس کې ولیدل او وروسته له څو غونډو په پای کې د دواړو دولتونو له خوا د سولې پنځه ماده ییزه معاهده لاسلیک شوه. علي احمد خان په دغه لاسلیک کې تېروته او د سولې تړون د انګلیسانو په ګټه او د افغانستان په زیان لاسلیک شو.

ب: د مونسوري مذاکره (۱۹۲۰ میلادي کال)

څرنګه چې د راولپنډۍ د سولې کنفرانس د افغانستان په زیان لاسلیک شوی و، د افغانستان حکومت د برتانیې له حکومت سره د دویم ځل لپاره د مساوي حقوقو پر بنسټ د یوې معاهدې غوښتنه وکړه، په پای کې د ۱۹۲۰م. کال د مارچ په ۹ مه انګلیسي دولت له امیر څخه غوښتنه وکړه چې یو افغاني هیئت منسوري ته راولېږي. افغاني هیئت د محمود طرزی په ریاست د افغانستان د بهرنیو چارو وزیر، او د برېتانیې د استازي سره خپلې غونډې پیل کړې، نوموړي کنفرانس څه کم درې میاشتې دوام وکړ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله یې ور نه کړه او افغاني هیئت تر سترو او اوږدو مذاکراتو وروسته بې له دې چې قرارداد لاسلیک کړې وي، کابل ته راستون شو.

انګلیسانو ولیدل چې افغانستان له نورو هېوادونو سره دیپلوماتیکې اړیکې پیل کړې دي، ددې په لټه کې شو تر څو افغانستان ته هیئت ولېږي او خبرې بیا پیل کړي.

ج: د کابل معاهده د نوامبر (۲۲ د ۱۹۲۱ میلادي کال)

برتانوي هیئت د سرهنري دابس په مشرۍ کابل ته راغی او خپلې خبرې یې د افغانستان د بهرنیو چارو له وزیر محمود طرزي سره پیل کړې. خبرې څه کم یو ولس میاشتې اوږدې شوې، څرنګه چې د دواړو خواو غوښتنې یو له بل سره په تقابل کې وې، نږدې و چې یوولس میاشتنۍ اوږدې خبرې قطع شي. په پای کې د کابل معاهده د نوامبر په ۲۲ مه په ۱۹۲۱م. کال کې لاسلیک شوه او د انګلیس دولت د افغانستان خپلواکي تصدیق او په رسمیت وپېژندله. دواړو دولتونو یو بل ته د سفیرانو په لېږلو کابل او لندن ته موافقه وکړه.

په افغانستان کې د یوه خپلواکه دولت جوړېدل په بهرني سیاست کې د انګلیسانو په استعماري موضوع باندې په منځنۍ او نږدې ختیځ کې مرګونی ګوزارو او د آسیا استعماري ضد کې ډېر ژور اثرات درلودل.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د امان الله خان د اعلامیو په اړه او دویمه ډله دې د افغانستان د خپلواکۍ د بیا تر لاسه کولو په برخه کې یو له بل سره خبرې وکړي.

پوښتنې

۱- کوم علتونه وو چې نصرالله خان یې د سلطنت له ادعا څخه لاس په سر کړ او شاه امان الله خان ته یې د قدرت رسېدو لار هواره کړه؟

۲- د شاه امان الله خان د اعلامیو په برخه کې لنډ معلومات ورکړئ.

۳- د افغانستان خپلواکۍ د کومې معاهدې پر اساس ترلاسه شوه؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د منابعو په مرسته د امان الله خان دشخصیت په اړه معلومات تر لاسه او هغه دې په ټولګي کې نورو ټولګیوالو ته ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هېواد د خپلواکۍ درېِ ګوني مورچلونه

په دې لوست کې به د افغانستان د خپلواکۍ د بیالاسته راوړنې، ددرې ګونو مورچلونو ارزښت چې د انګلیسانو د ماتې او متارکې لامل شو پېژندګلوي ترلاسه کړي.

مخکې تر دې چې د انګریزانو په وړاندې د خپلواکۍ د جګړې د درېو لویو مورچلونو یادونه وکړو، د یوه مطلب څرګندونه اړینه ده او هغه دا چې، د هېواد خپلواکي یوازې د خپلواکۍ د جګړې په همدې درېو مورچلونو پورې رالنډه نه کړو، د انګریزانو په وړاندې د خپلواکۍ جګړې لپاره د هېواد هره سیمه د خپلواکۍ ساتلو سنګراو د دفاع مورچل جوړ شوی و. د هېواد هره برخه او هر ګوټ د انګریزانو په وړاندې د هغوی د ځپلو سنګر ګرځېدلی و. خو بر بنده ماته او پرېکنده ګوزار د هغو افغان شازلمو په توره وشوه چې د اماني دولت له خوا یې په درېو مورچلونو کې څارنه او پالنه کوله.

اماني دولت د خپلې واکمنۍ له پیله په هند کې انګریزي واکمنانو ته وښوده چې د افغانستان نوی دولت د پخوانیو ترونونو لاندې د اړیکو دوام نه غواړي او په ځانګړې توګه د اعلیحضرت امان ا لله خان له خوا د مارچ د میاشتې په دریمه نیټه په هند کې انګلیسي نائیب الحکومه لارډ چلسفورډ ته یو لیک ولیږل شو او په لیک کې غوښتنه و شوه چې د دواړو هېوادونو تر منځ د ۱۹۰۵ میلادي کال پر ترون

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید له سره غور وشي او د افغانستان خپلواکي د انګلیسانو له خوا ومنل شي . اماني دولت بې له دې چې د انګلیسي لوري ځواب ته انتظار وباسي، ورسره سم یې د نړۍ د یوشمېر هېوادونو او له هغې ډلې هېوادونو څخه د نوي جوړ شوي شوروي دولت سره د ډیپلوماتیکو اړیکو لپاره او هم یې د شوروي له لارې دیو شمېر اروپایي هیوادونو سره د اړیکو د تأمین هڅې پیل کړې. د دې تر څنګ یې د انګلیسانو سره د خپلواکۍ جګړې لپاره تیارۍ او چمتووالی ونیوه . په دې ترڅ کې د هېواد څخه د دفاع شورا جوړه او پر دښمن یې د غوڅو بریدونو لپاره یې درې ستر مورچلونه (د هېواد څخه د دفاع ختیځ، سویلي او سویل لوېدیځ مورچل) جوړ او د همدې مورچلونو د لارښونې لپاره یې دولتي کسان وګمارل.

ختیځ مورچل

د اماني دولت د واکمنۍ د پیل سره جوخت د هېواد د خپلواکۍ تر لاسه کولو لپاره هڅو جریان درلود، خو د اپریل په میاشت کې د افغاني ځواکونو منظمې او پرلپسې هڅې غښتلې اوګړندۍ شوې. د افغاني ځواکونو لومړنی خوځښت د هېواد د ختیځ مورچل په لور هلته تر سره شو. چې سپهسالار صالح محمد خان چې د خپلو منظمو ځواکونو سره جـلال آباد ته ورسېد ورسره سم د سیمې ولسي ځواکونه او د خپلواکۍ جګړې لپاره سر سپارونکو زلمو د انګلیسانو په وړاندې جګړې ته خپل تیاری څرګنده کړ.

د هېواد په ختیځ مورچل کې جګړه د می میاشتې په دریمه نیټه د افغاني ځواکونو په یوه ناڅاپي یرغل پیل شوه. دا برید دومره ځواکمن اوګړندی و چې د انګلیسي لښکرو په منځ کې یې د وېرې او ډار فضا واکمنه کړه. افغاني ځواکونو د یوې اونۍ جګړو په ترڅ کې انګلیسي پوځیان د ننګرهار د څنډونه تر پېښوره داسې وڅپل چې د بیا راګرځېدلو توان یکې پاتې نه شو. په ډهلي او لندن کې د انګلیس نظامیانو او سیاسیونو د افغانانو دا ناڅاپي برید او پرلپسې برۍ په اسیا کې خپلو ګټو ته ستر تهدید او ماتې وګڼله، نو ځکه یې په متقابل برید لاس پورې کړ او په خپل ټول توان یې د هوایي او ځمکنیو ځواکونو څخه ګټه واخستله او پرله پسې درنې هوایې بمبارۍ یې تر سره کړې، له یوې خوا یې د خپلو ماتې خوړلو ځواکونو مورال لوړ کړ او له بلې خوا یې د افغاني ځواکونو د پرلپسې بریدونو مخه په درنو بمباریو سره ونیوله او د تورخم تر پولې شاتګ ته اړیستل چې له یوې خوایې د لوژستیکي اړینو توکو د رسېدو مخه ونیول شوه او له بلې خوایې د کابل او جلال اباد ښارونه تر داسې هوایي بمباریو لاندې راوستل چې بې شمېره ولسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک سپینږیري او ماشومان یې په شهادت ورسول . دا هوایي حملې دومره زیاتې پرلپسې او درنې وې چې د اماني دولت یوشمېر لوړ پوړو کسانو له کابل څخه یوه مصؤن ځای ته د مرکز د لېږلو غوښتنه وکړه، خو اعلیحضرت امان الله خان دا وړاندیز ونه مانه او د جګړې لارښونه یې له همدې کابل ښار څخه د بري تر ورستیو شېبو په غاړه واخیستله.

سویل ختیځ مورچل

د اماني دولت د پریکړې سره سم سپه سالار محمد نادرخان د خپلو منظمو ځواکونو سره د اپریل پر ۲٤ مه نېټه ګردیز ته ورسېد. په ګردېزکې داوطلب ځوانان د نادر خان له ځواکونو سره یوځای شول. محمد نادر خان په ګردېز کې د ځواکونو د تنظیم او تر تیب په نیت د دوو اونیو لپاره پاتې شو. د مې د میاشتې په ۱٤ مې نېټې په ټوله پکتیا کې د خپلواکۍ اخیستلو نغاره ووهل شوه او افغاني قوتونو د انګریز لښکرو ته داسې پرله پسې ماتې ورکړه چې انګریزانو یو په بل پسې خپل عسکر کوټونه له لاسه ورکول. افغاني ځواکونه د ټل او وانې تر سیمو پورې د انګریزانو ټولې تانې تر لاسه کړې ، خو هغه غوغ او هر اړخیزه برید چې د مې د میاشتې په ۲٦ مه نېټه تر سره شو، نور نو غلیم ته توان پاتې نه شواو ناهیلي شو ، ځکه یې د جون د میاشتې په دریمه نېټه د اماني دولت سره د متارکې او اور بند غوښتنه وکړه .

سویلي مورچل

د هېواد د خپلواکۍ سویل مورچل چارې د سردار عبدالقدوس خان اعتماد الدوله په مشرۍ په مخ تللې. د سویل حوزې د بېلا بېلو سیمو اوسېدونکي د تیارۍ په حال کې د مرکز امر ته سترګې په لار ولاړ وو. اعتمادالدوله له کابل څخه دکندهار په لور د وتلو پر مهال یو څو دګوتو په شمار کسان ورسره ملګري وو، خو د وردګو, میدان او غزني تر سیمو پورې د اعتمادالدوله د لښکرو شمیر تر زرګونو کسانو زیات شو. کله چې اعتمادالدوله کندهار ته ورسېد په زرګونو داوطلبو ځوانانو په ګډون سره یې شمېر لسګونو زرو کسانو ته ورسېد.

په کندهار کې د ځواکونو ترتیب او تیارۍ لا نه و بشپړ شوی چې د انګریزي پوځیانو له لوري په یوه ناڅاپي برید کې د سپین بولدک او پښین یو شمېر افغاني ساتندویان تر حملې لاندې راغلل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوه نابرابره جګړه کي افغاني ساتندویان په شهادت ورسیدل، د دې خبر په خپرېدو سره د کندهار اوسېدونکو پر انګریزانو د برید چارې دومره ګړندۍ شوې چې سردار عبدالقدوس خان اعتمادالدوله ته یې د ځواکونو د سمون او تنظیم وخت ورنه کړ او بې له ځنډه یې د مۍ د میاشتې په ۲۶ مه نېټه د انګریزانو پر لښکرو برید پیل کړ، خو انګریزي پوځیانو پخوا تر دې چې د افغانانو د توري شرنګ ته ځانونه ټینګ کړي لا یې پخوا پښې د خپلو عسکرکوټونو څخه سپکې کړې وې ، افغاني ځواکونو د انګریزانو پاخه سنګرونه یو په بل پسې تر خپل واک لاندې راوستل او تر کویټې ښاره یې سیمه د غلیم له واک او ځواکه پاکه کړه . کله چې افغانان کویټې ښار ته ورسېدل نو انګریزانو اماني دولت ته د متارکې او اور بندخواست وکړ او د دولتونو تر منځ د جون د میاشتې پر دریمه نېټه د اوربند خبر خپور شو چې ورسره سم د انګریزانو له خوا د افغانستان د خپلواکۍ د منلو ډیپلوماتیک بهیر پیل شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوه ډلو ویشل شي، لومړنۍ ډله دې د درې ګونو مورچلونو په اړه او دویمه ډله دې د افغانستان په اړوند د انګریزانو د پالیسۍ په اړه له یو بل سره خبرې پرې وکړي.

پوښتنې

۱- د پکتیا په محاذ کې د محمد نادر خان ونډه څرنګه ارزوئ؟

۲- صالح محمد خان په کوم مورچل کې ګمارل شوی و او څه لاسته راوړنې یې درلودې؟

۳- د ټل کلا څرنګه فتحه شوه؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې منابعو او ماخذو په لرلو سره د دریو ګونو مورچلونو د پایلو په اړه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلاحات او ريفورم ۱۹۲۱- ۱۹۲۸ ميلادي

محمود طرزی

په دې لوست کې به د هغو اصلاحاتو او سترو کارونو په اړه چې امير امان الله خان ترسره کړي دي معلومات ترلاسه کړئ.

په ۱۹۱۹م. کال کې چې د ۱۲۹۸ لمريز سره سمون لري د يوې لويې تاريخي پېښې په توګه د افغانستان د سياسي خپلواکۍ لاس ته راوړنې د هېواد په وروستيو ټولنيزو او اقتصادي پروسو کې ژورې اغېزې درلودې. افغانستان يوې نوې مرحلې ته داخل شو، له دې امله چې شاه امان الله د خلکو په منځ کې محبوبيت درلود، د هغوی په ملاتړ يې ډېر مهم بدلونونه رامنځ ته کړل. دغه اصلاحات او بدلونونه په دوو مرحلو کې ترسره شول. لومړنۍ مرحله چې له ۱۹۱۹- ۱۹۲۴م. کلونو پورې يې دوام وکړ. د افغانستان خلک چې د پرمختګ غوښتونکي وو. له دولت سره ودريدل او ټولو نويو اصلاحاتو ته يې هرکلی ووايه. د اصلاحاتو دويمه مرحله چې له ۱۹۲۴ م. کال څخه پيل شوه چې د اماني دولت تر پاي پورې يې دوام وکړ خو د يوشمېر کورنيو او بهرنيو عواملو له امله يې عملي بڼه پيدا نه کړه. شاه امان الله خان غوښتل چې ډېر ژر د خپلو تګ لارو او اصلاحي پروګرامونو له لارې د ښکلو، قصرونو، مجللو او زړه راښکونکو ودانيو، پارکونو، تفريح ځايونو، لويو فابريکو په جوړولو لاس پورې کړي، او صحتمنده وګړي ولري چې له نوي فرهنګ او تمدن سره آشنايي ولري، په همدغه هيله يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دغو کارونو سره ډېره مينه درلوده، پرته له دې چې د ټولنې فرهنګي حالت په پام کې ونيسي، د دغو کارونو په ترسره کولو کې يې له بيړې کار واخيست چې په پای کې يې ناوړې پايلې له ځانه سره درلودې.

د لومړۍ دورې له مهمو اصلاحاتو څخه يو هم د افغانستان د اساسي قانون تصويب و چې د ۱۹۲۳م. کال د لويې جرګې په ترڅ کې چې په جلال آباد کې جوړه شوې وه او ۸۸۲ کسو په کې ګډون کړی وو چې وروسته دا قانون د پغمان په لويه جرګه کې د ۱۹۲٤م. کال د چنګاښ په مياشت کې تائيد او توشيح شو. اساسي قانون چې د امان الله خان په اصلاحاتو کې لومړنی ګام ګڼل کيږي، د ډېرو ځمکو لرونکو له ګټو سره په ټکر کې و. شاهي مشروطه نظام يې تثبيت کړ. ډېر مهم اصلاحات يې په اقتصادي برخه کې رامينځته کړل څرنګه چې له انګليسانو سره د ۱۹۱۹م. کال د خپلواکی په جګړې کې د هېواد پانګه په بشپړه توګه تشه شوې وه، اړينه وه چې د روپيو زيرمې چې پرته له هغې په هېواد کې يو بدلون هم ناشونی و، رامنځ ته شي. له همدې امله شاه امان الله خان د مالي او اداري اصلاحاتو چارې پيل کړې.

مالي او اقتصادي چارې

شاه امان الله خان د اصلاحاتو د تطبيق په لومړي پړاو کې له ستونزو سره مخامخ نشو. نوموړي پر خلکو د مالياتو فشار رالږ کړ. له ځمکې څخه د جنس ماليه يې په نقدي ماليه بدله کړه. او ټولو خلکو پرته د خان او ملک له سپارښتنې نېغ په نېغه له مالي دفترونو سره اړيکې پيدا کړې. د څارويو د ماليې دورکړې لپاره د څارويو محصول په نامه قانون رامنځ ته شو. د مالي ادارو د تنظيم لپاره په کابل کې د (دفتري اصولو) په نامه ښوونځی جوړ شو چې فارغان يې د ماليې د مامورينو په توګه په هېواد کې مقرر شول او د دولت زړې حسابي چارې يې په عصري سيستم بدلې کړې. د حاکمانو په نامه ښوونځی په مرکز کې جوړ او فارغان يې په سيمه ييزو حکومتونو کې پر دندو وګومارل شول. سوداګري هم پراخه شوه او د داخلي ګمرکي تعرفو ډېروالی لغوه شو او د دې اصلاحاتو د پايلو له امله پانګې وده وکړه. د سوداګريزو معاملاتو شرعي محاکم رامنځ ته شول او د سوداګرۍ، شرکتونه په کابل کې جوړ شول. امانيه دولت د فابريکو او اوسپنو د پټليو جوړولو په هڅه کې شو او له دوو جرمني او فرانسوي شرکتونو سره قرارداد وشو چې له مخې يې په لسو کلونو کې له سويل څخه د افغانستان شمال ته د اوسپنې پټلۍ جوړېده. مرکزي ولايتونو ته د تيليګراف او د تيليفون د لينونو د غځولو کار پيل شو. په پغمان، جلال آباد او کندهار کې د سټېشنونو د جوړولو کار پيل شو. د موټرو بيارغولو، صابون،عطرو، ټوکر جوړونې، پنبې، غوړ ايستلو، نجارۍ، فابريکې په کندهار، هرات او مزارشريف کې جوړې شوې. د کابل،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مزارشریف، شوروي، ایران او ترکیې ترمنځ هوایي پوستې په پام کې ونیول شوې. د غازي او سراج بند په غزني کې بشپړ شول. د بدخشان د لاجوردو او هرات د نفتو په برخه کې یوه فابریکه او د اوسپنې د ویلې کولو، ګوګړو، سربو، ابرک، تباشیرو او نورو په برخه کې پروګرامونه په پام کې ونیول شول. د دغو اصلاحاتو په پایله کې د دولت عایدات د تیر په پرتله له دوه چنده پورته شول او په کال کې له ۸۰ میلیون روپیو څخه ۱۸۰ میلیون روپیو ته ورسېدل. د وزنونو لپاره میټریک سیستم رامنځ ته شو. افغاني پولي واحد له روپۍ څخه په افغانۍ ونومول شو.

اداره

دولت له هرڅه نه ډېره د افغانستان ملي وحدت او ثبات ته پاملرنه وکړه. او دغه ملي وحدت وروروليٍ د افغانستان د خلکو پر مساوي حقوقو ولاړه وه. د اساسي قانون د اتمي مادې سره سم ټول هغه خلک چې په افغانستان کې ژوند کوي، پرته له دیني او مذهبي مسایلو د افغانستان تبعه ګڼل کېږي په مذهبي او دیني چارو کې، د دولت سیاسي نظام مکلف و چې دوګړو د شخصي آزدایو څخه پالنه وکړي او هیڅوک هم پرته له شرعي مجوز قانون څخه توقیف او مجازات کېدای نه شي، د تبعیض او تفریق مسئله د(مذهب، توکم او قبیله) له نظره له مینځ یوړل شول او ټول ملت ته برابر حقوق ورکول شول. د دولت دستګاه هم پر دریو اجرائیه، مقننه او قضائیه قواوو باندې ودرېده. اماني دولت د هېواد د حریم د ژغورنې لپاره هوایي ځواک جوړ کړ چې (۱۱) الوتکې یې درلودې او ۶۵ کسه زده کوونکي د دغې څانګې د زده کړې لپاره روسیې، فرانسې او ایټالیې ته واستول شول. یوشمېر نور د پوځي زده کړو لپاره روسیې او ترکیې ته ولېږل شول. د کابل حربیه فابریکه پیاوړې شوه. جګړییز مهمات لکه: دافع هوا، توپونه او زري پوش موټرې د پوځي نظام په واک کې ورغلل. په کابل کې د راډیو اداره جوړه شوه او ښار په برېښنا روښانه شوه. د روغتیا په برخه کې په کابل او ولایتونو کې ملکي او پوځي روغتونونه جوړ او په مرکز کې د ښځو روغتون او په پغمان کې سناتوریم جوړ شو. د اکسرې ماشینونه کابل ته وارد شول او د دارالمجانین او دارالایتام د جوړولو کار پیل شو.

پوهنه اوکلتوري چارې

د اساسي قانون له ۶۸ مې مادې سره سم د لیک لوست زده کړې وړیا او اجباري شوې. ډېر شمېر ښوونځي په مرکز او ولایتونو کې جوړ شول. په پایتخت کې د حبیبیې پرلېسې سربېره امانیه لېسه جوړه شوه. لومړنۍ د فرانسویانو او دویمه یې د جرمنیانو په مرسته منځ ته راغله.

همدارنګه په مرکز او ولایتونو کې ۳۲۲ ښوونځي, او یو دارالمعلمین په هرات کې جوړ شو چې تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹۲۷ م. کال پورې یې د زده کوونکو شمېر ۵۱ زرو کسو ته ورسېد. په ثانوي او مسلکي برخو کې درې زره زده کوونکو زده کړه کوله. په سلګونو محصلین شوروي اتحاد، جرمني، فرانسې، ایټالیې او ترکیې ته د زده کړو لپاره واستول شول. همدارنګه یوه ملي کتابتون جوړ شو چې نن ورځ په عامه کتابتون یادېږي. د دې کارونو ترڅنګ یوه سینما د کابل په ښار او یو تیاتر په پغمان کې جوړ شو او دیارلس مجلې او جریدې د دولت په لګښت په کابل او ولایتونو کې نشر شوې، لکه ارشاد النسوان، اتحاد مشرقي، روزنامه افغان، معارف مجله، امان افغان، بیداري، د حقیقت ورځپانه او نور... مطبوعات او داخلي ورځپاڼې آزادې شوې او د شخصي جریدو او ورځپاڼو د چاپ لپاره زمینه برابره شوه چې د بېلګې په توګه کولای شو چې انیس، نسیم سحر او د نورو نومونه یاد کړو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د شاه امان الله خان د مالي او اقتصادي اصلاحاتو په اړه او دویمه ډله دې د نوموړي د اداري اصلاحاتو په اړه په خپلو کې خبرې وکړي.

پوښتنې

۱. د امان الله خان اصلاحاتو څو مرحلې درلودې؟ هره مرحله یې د نېټې په یادونې سره وواياست.

۲. د افغانستان لومړنی اساسي قانون په کوم کال او چېرته تصویب شو؟

۳. شاه امان الله خان د کومې موخې لپاره اصلاحات پیل کړل؟

٤. د اداري جوړښت له مخې اماني دولت پر کومو قواو ولاړ و؟

۵. امان الله خان د پوهنې په برخه کې کوم کارونه ترسره کړل؟ لنډ دول یې وواياست.

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د شاه امان الله خان د کلتوري اصلاحاتو په اړه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغازي شاه امان الله خان اروپايي سفر(۱۹۲۷ م / ۱۳۰۶ لمريز)

د شاه امان الله خان د سفر ضرورت، د سفر پايلې، د سفر په وړاندې غبرگونونه او د شاه له غيابت څخه د يو شمېر فرصت طلبو کړيو گټه اخيستنه، دا هغه مفاهيم دي چې په دې لوست کې به ورسره آشناشئ.

غازي امان الله خان په (۱۳۰۵ لمريز) کال د وزيرانو د شورا په عالي مجلس کې د افغانستان د پرمختگ لپاره د نويو آلاتو او وسايلو کمی تر بحث لاندې ونيوه او وېې ويل: چې بايد د ښوونې او روزنې، مطبوعاتو، رغونې، د نويو مخابراتو، صنعت او د افغانستان د کرنې د پرمختگ په برخه کې له اروپايي هېوادونو څخه ډېر لوی سامان آلات واخلي او تهيه کړای شي. او ددې کار لپاره بايد مسلکي او کارپوه خلک انتخاب او په مناسب وخت کې اروپا ته ولېږل شي. د وزيرانو مجلس دا تصويب کړ چې ددغو توکو علمي او فني موخو د لاس ته راوړلو لپاره دې پخپله غازي پاچا ددغه هيئت مشري پر غاړه واخلي، ځکه چې هغه پخپله د پوهنې او روښانفکرۍ ډېر لوی غوښتونکی و او هم څرنگه چې له (۱۳۰۱ لمريز) کال څخه وروسته د ځينو هېوادونو له خوا ځينې رسمي بلنليکونه راغلي وو چې پاچا دې د هغوی له هېوادونو څخه ليدنه وکړي همدا و چې امان الله خان د ملکې ثريا او د دولت د عالي رتبه غړيو سره اروپا ته روان شو او د ۱۹۲۷ ميلادي کال د (۱۳۰٦لمريز) کال مطابق د لينډۍ د مياشتې په لومړيو کې په کابل کې تر الله پاماني وروسته يې د کندهار لوري ته حرکت وکړ او په کندهار کې يې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو تر تاوده هرکلي وروسته د چمن لوري ته مخه وکړه او وروسته د کويټې له لارې کراچۍ ته ورسېد او په نوموړو ښارونو کې يې تر تودو هر کليو ورسته د هوايي ډګر او د الوتکو د ترميم د فابريکې تر ليدلو بيا د رسمي پروګرام سره سم د بمبي بندر ته روان شو. که څه هم پخپله له ترکي او فرانسوي ژبو سره بلد و، سره له دې هم يو شمېر ژباړونکي ور سره وو او همدارنګه په بهر کې د ټاکلي پروګرام د لرلو له امله افغاني سفيرانو او استازيو ته کومه ستونزه پيدا نه شوه. بمبي ته په رسېدو افغانان او هندوانو د هغه د هر کلي لپاره د سرک دواړو لوريو ته کتارونه جوړ کړي وو او له تودو ولولو سره چې (ژوندى دې وي غازي پاچا) استقبال شو. خلکو داسې احساسات وښودل، چې انګليسان يې سخت وويرول او دا له دې امله چې امان الله خان په اسلامي نړۍ کې له ځومره ګرانښت څخه برخمن دى او غازى پاچا هم په خپلو ټولو ويناوو کې د هند او نورو محرومو ملتونو د خپلواکۍ خبرې کولې. په هند کې د خپلې پاتې کېدنې پر وخت د هغه هېواد خلکو ته داسې وويل:»خپلواکي نه ورکول کېږي، بلکې د تورې په زور تر لاسه کېږي« د هند د مشرانو او ټولنو تر ليدلو وروسته، امان الله خان عدن او له هغه ځايه مصر ته سفر وکړ چې د مصر د پاچا لومړني فواد او خلکو له خوا يې هر کلى وشو، د هغه هېواد د تاريخي آبداتو تر ليدنې وروسته سکندريې ته ولاړ او د مديترانيې د بحيرې له لارې ايټاليې ته روان شو. په روم کې له امان الله خان څخه تود هرکلى وشو او د پاچا (ويکتور امانويل)، ملکې او وليعهد سره يې وکتل. د ايټاليې پاچا په خپلې ويناکې د امان الله خان نه ستړې کېدونکي کارونو سرته رسول وستايل او له افغانستان سره د ښو اړيکو غوښتونکى شو، شاه او هئيت له ايټاليا څخه فرانسې ته مخه وکړه. په فرانسې کې يې جمهور رئيس تود هر کلى وکړ او په هغه ځاى کې د خوښې وړ موضوعګانو لکه: د الوتکو، ټوپکو، مهماتو، په فرانسه کې د افغاني زده کوونکو د تحصيل، د استقلال لېسې ته د فرانسوي لايقو ښوونکو د راتګ د لرغون پوهنې په برخه کې د فرانسې همکارۍ او په نورو علمي او تخنيکي اړتياوو خبرې اترې او توافق وشو او هم د فرانسې له دولت څخه غوښتنه وشوه تر څو په کابل کې يو موزيم په فرانسوي سليقه جوړ شي. په فرانسه کې تر ټولو لوى وياړ چې امان الله خان تر لاسه کړ دا و چې د پاريس ښاروال د هغه په اړه وويل «ستاسې له شان سره داسې ډالۍ نه لرو چې تاسې ته يې وړاندې کړو. خو د پاريس ښار ستاسې چوپړ ته وړاندې کوم» او هم د ناپيليون چپرکټ يې د امان الله خان د استراحت لپاره ورکړ. امان الله خان له هغه ځايه بروکسل، بلژيک او سويس ته سفر وکړ او وروسته آلمان ته روان شو او د آلمان جمهور رئيس(پاول فن هندنبورګ) او دولتي چارواکو يې هر کلى وکړ، همدارنګه په آلمان کې د افغانستان د خپلواکۍ لسمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کالیزه ونمانځل شوه او یو څرخي الوتکه د آلمان د دولت له خوا امان الله خان ته ډالۍ شوه. د آلمان تر سفر وروسته امان الله خان انګلستان ته ولاړ او هلته یې د انګلیستان د پاچا (پنځم جارج) او ملکې له خوا هر کلی وشو، هلته یې د هغه ځای هوایي ځواک ولید، همدارنګه یې د آکسفورډ له پوهنتون او ځینو نورو ځایونو څخه لیدنه وکړه. د آکسفورډ پوهنتون له خوا ورته د حقوقو افتخاري دوکتورا ورکړل شوه. دا لومړنی افغاني شخصیت و چې د حقوقو په افتخاري دوکتورا وویاړل شو. د انګلستان تر سفر وروسته امان الله خان شوروي روسیې ته سفر وکړ او انګلیستان د امان الله خان له دې سفر سره مخالف وو، ددې لپاره چې امان الله خان له روسیې سره دوستانه اړیکې ونلري. شاه امان الله خان ته په روسیه کې د جمهور رئیس (کالینن) او نورو لوړو دولتي چارواکو له خوا تو د هر کلي وشو او دا لومړنی افغاني اتل و چې په شوروي روسیه کې یې ښه هر کلي وشو. دغه سفر په پایله کې یو لړ سیاسي، کلتوري او اقتصادي معاهدې لاسلیک شول.

وروسته امان الله خان ترکیې ته روان شو ، په ترکیه کې د ترکیې د جمهور رئیس مصطفی کما ل (اتاترک) او د ترکیې د صدراعظم عصمت انیونو او نورو دولتي غړیو له خوا یې هر کلی وشو په دې سفر کر دواړه هېوادونه د دوستۍ د ټینګښت، سیاسي، سوداګریز او کلتوري اړیکو غوښتونکي شول.

امان الله خان د آسیایي او اروپایي یوو لسو هېوادونو تر لیدنې وروسته ایران ته مخه وکړه او هلته یې د رضا شاه پهلوي له خوا تود هر کلی وشو. شاه او د ایران ملت د امان الله خان هغو کارنامو ته چې د ۹ کالو واکمنۍ په موده کې یې تر سره کړي وې، په درنه سترګه کتل، هلته د دواړو هېوادونو ترمنځ معاهدې لاسلیک شوې. همدارنګه هغه سرحدي ستونزې چې د ترکیې او ایران ترمنځ وې، د هغه په زیار او هڅه حل شوې، پاچا د ایران تر سفر وروسته افغانستان ته راستون شو.

د افغانستان لپاره د امان الله خان د دوو اسلامي هېوادونو (ایران او ترکیې) او اروپایي هېوادونو څخه لیدنې ډېر اهمیت درلود. په پایله کې دافغانستان موقف ټینګ او نړیوا ل اعتماد یې لوړ شو. د اروپایي او آسیایي هېوادونو له مشرانو سره د هغه اړیکې ددې ښکارندوی وې، چې افغانستان د یو خپلواک هېواد په توګه کولای شي، چې د نړۍ له ټولو هېوادونو سره د برابرۍ او متقابل احترام پر بنسټ اړیکې ټینګې کړې.

له شوروي اتحاد څخه د امان الله خان لیدنې او له ترکیې او ایران سره تړونونو دا ښکاره کړه چې په افغانستان کې دا نګلیسانو بیا اغیز له خاورو سره خاورې شو، هغه په دې سفر کې په دې بریالی شو چې له افغانستان سره د ځینو اروپایي هېوادونو پراخه اقتصادي مرستې را جلب کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملکه ثریا د امیر امان الله خان مېرمن او د هېواد د نامتو ښځو څخه په دې سفر کې له امان الله خان سره ګډون درلود. ملکه ثریا د محمود طرزي دریمه لور وه چې یوه پوهه، عالمه، فاضله او د علم پلوې مېرمن وه. دغې نامتو میرمنې په کال ل ۱۲۹۳المریز کال د شهزاده امان الله خان سره واده وکړ. ملکه ثریا د امیر امان الله خان له مشوقینو څخه د نوي فرهنګ او تمدن په خپرېدو، د ښځو د حقوقو د تامینولو او د هېواد د ترقی او پرمختګ په برخه کې وه. یوه فرانسوی خبریاله او د هوهلو مجلې استازې د امیر امان الله خان د اقامت په وخت په فرانسې کې د ملکې ثریا سره مرکه او لیدنه وکړه او ددې په اړوند یې داسې ولیکل:)) ماد نرې د ډېرو ملکونو او لومړۍ درجو ښځو سره مرکې کړې دي خو په دې متانت، ذهانت د ملکې ثریا غوندې ښځې مې لږې لیدلې دي. د دې مرکې څخه ماته ثابته شوه چې د افغانستان خاوره چې داسې ملکه روزلی شي، ډېر ژر ترقي، وده او د نړۍ له نورو هېوادونو سره سیالي کولی شي)).

د شاه امان الله خان سفر شپږ میاشتې اوږد شو، دې سفر له یوې خوا ښې پایلې درلودې، خو له بل لوري یې د پاچا د اوږد مهاله نه شتون له امله د هېواد امنیت او اداره د ګډوډولو لوري ته نږدې کړه او د دښمن د پلانونو د تطبیق لپاره یې زمینه مساعده کړه، همدا علت و، چې دغه کار ناوړه او ډېرې زیانمنوونکې پایلې له ځان سره راوړې.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې اروپا ته د امان الله خان د سفر پر علتونو او دویمه ډله دې د سفر په لاس ته راوړنو یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې

۱- د شاه امان الله خان اروپايي سفر څو میاشتې او کومو هېوادونو ته و؟

۲- په هند کې د امان الله خان د هرکلي په برخه کې لنډ معلومات ورکړئ.

۳- د شاه امان اله خان په وړاندې د دسیسو او توطیو لامل څه و؟

له ټولګي څخه باندې فعالیت

زده کوونکي دې د شاه امان اله خان د اروپايي سفر په اړوند معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اصلاحاتو پر وړاندې غبرگون

ولې اصلاحات له غبرگونونو سره مخامخ شول، کورني او بهرني لاملونو پکې څومره ونډه در لوده؟ په دې لوست کې به د دې پوښتنوځوابونه ترلاسه کړئ.

د هېواد خپلواکۍ تر گټنې وروسته چې د غازي امان الله خان په مشرۍ د خلکو د قربانۍ په پایله کې حاصله شوه، د انگلیسي استعمارچیانو پر وړاندې ستر بریالیتوب و. افغانان و توانېدل چې د افغانستان څوان او خپلواک دولت جوړ کړي. زموږ هېواد چې د استعمار له جغ څخه خپلواکه شوی و، په (اقتصادي، ټولنیزو کلتوري او نورو) برخو کې اصلاحاتو او بدلونونو ته یې اړتیا درلوده . نو کله چې امان الله خان د هېواد چارې په لاس کې واخیستې په اصلاحاتو یې لاس پورې کړ، تر څو وکړای شي هېواد د پرمختللو هېوادونو په کتار کې ودروي. اصلاحات او ریفورمونه پیل شول او ډېرو افغانانو یې ملاتړ وکړ، خو ځینو خلکو د انگریزانو په مرسته د اصلاحاتو په وړاندې منفي غبرگونونه وښودل. څکه انگلیسانو غوښتل چې د داخلي اړو دوړ په پیدا کولو سره د افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوان دولت کمزوری او له منځه یوسي.

انګرېزانو له دې سیاست څخه چې (تفرقه واچوه او حکومت وکړه) کار واخیست او په ځینو ځایونو کې یې جاسوسي دستګاوو او شبکو په کار پیل وکړ. د جزا له قانون سره د منګلو خلکو مخالفت څرګند کړ. د نوي قانون په وړاندې مذهبي کړیو غبرګونونه وښودل. له دې امله یو شمېر روحانیونو په پکتیا کې مخالفت څرګند کړ، په ۱۳۰۴ لمریز چې د ۱۹۲۵ م. کال سره سمون لري، امان الله خان هڅه وکړه چې د خبرو له لارې موضوع حل کړي هیئتونه او د جوماتونو ملا امامان یې پکتیا ته ولېږل، تر څو د هغه ځای روحانیون قانع کړي. خو هغوی ونه منله، همغه و چې د ملا عبدالله په مشرۍ په پکتیا کې مخالفت پیل شو او تر لوګره راورسېد. دولت د هغوی په وړاندې مقاومت وکړ او مخالفین یې غلي کړل.

شاه امان الله خان د افغانستان د پېژندنې او د مرستو د راجلبولو لپاره آسیا او اروپا ته اوږد سفر وکړ چې د هغه د اوږدې مودې د نه شتون څخه بهرني دښمن ګټه واخیسته او د شومو پلانونو لپاره یې ډېره ښه زمینه برابره شوه. کله چې امان الله خان له اروپا څخه راستون شو، له اصلاحاتو او پرمختګ سره یې مینه ډېره شوه او د اصلاحاتو او ریفورمونو عملیه یې چټکه کړه امان الله خان له یوې خوا د نړۍ پرمختللي هېوادو نه لیدلي وو نو غوښتل یې چې افغانستان داسې پرمختګ او پراختیا وکړي او د نورو هېوادونو له احتیاجه خلاص شي او له بل لوري وروسته پاتې کړیو له بهرني لوی دښمن(انګلیس) سره یو ځای ددغو بدلونونو د تطبیق مخه نیوله.

د اماني خپلواکه دولت پر ضد لویه توطئه جوړه شوه. د مخالفینو خواره واره ګروپونو سمون پیدا کړ او نظامي عملیات یې پیل کړل او دښمن په دوو جبهو (ختیځ او شمال) کې په فعالیتونو مصروف شول. ددې پلان طرحې داسې وې چې اغتشاش لومړی له ختیځ څخه پیل، تر څو دولت په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجبور شي چې پوځیان هلته ولېږي او پایتخت له پوځیانو تش شي او له دې وروسته دې د شمال جبهې (کوهدامن او کوهستان ، بلواګر کابل ته داخل شي او په چټکۍ سره دې دولت له منځه یوسي ، او همدارنګه د امان الله خان د دولت یو شمېر دولتي عالي رتبه مامورینو یې هم په پټه د دوی مرسته کوله.

په هغو ورځو کې چې په ختیځ کې د شینوارو بغاوت پیل شوی و په شمال کې د کابل لاره د کلکاني حبیب الله لخوا چې د سقاو د زوی په نامه مشهور و وتړل شو.

کلکاني حبیب اله خپلې اړیکې د کابل والي علي احمد خان سره چې د هغه وخت د دولت لخوا کوهدامن ته د ستونزو د حل لپاره مامور شوی و ټینګې کړې. علي احمد خان ددې پر ځای چې د دولت په ګټه کار وکړي، د خپلو شخصي ګټو د ساتلو لپاره یې له کلکاني ګروپ سره اړیکې ټینګې کړې، همدارنګه نورو فرصت طلبو کسانو له کلکاني حبیب الله سره مرسته وکړه.

کلکاني حبیب الله د ځینو لوړ رتبه دولتي مامورینو په مرسته د دولت پر ضد بلوا وکړ، د هغوی په همکارۍ د ۱۹۲۸ میلادي کال د ډسمبر په آخره پر کابل یرغل وکړ. څرنګه چې امان الله خان نه غوښتل چې وینې تویې شي، په ۱۹۲۹ م.کال د جنورۍ په لومړیو کې یې له پاچاهۍ څخه استعفا وکړه او کندهار ته ولاړ، له هغه ځایه یې ایټالیې ته مخه وکړه او د ژوند تر پایه هلته دېره شو. ورور یې سردار عنایت الله خان درې ورځې اقتدار په لاس کې ونیو او وروسته حبیب الله د سقاو زوی ارګ محاصره کړ او سردار عنایت الله خان کندهار ته شاتګ وکړ او په دې توګه حبیب الله کلکاني پرکابل واکمن شو او د واک په لاسته راوړو سره یې د پاچاهۍ اعلان وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د امان الله خان په وړاندې د غبرګونونو د لاملونو په اړه او دویمه ډله دې د افغانستان پر ضد د انګرېزانو د تحریکاتو او دسیسو په اړه یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې

۱- کوم علتونه ددې سبب شول چې یو شمېر خلک د اماني دولت له اصلاحاتو څخه ناراضه شول؟

۲- د دولت پر ضد لومړنی بلوا چېرته پیدا شوه. پایله یې څه شوه، په لنډ ډول یې وواياست؟

۳- د حبیب الله کلکاني د شخصیت په اړه څه پوهېږئ؟ معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې له هغو سرچینو چې ور سره شته، د اماني اصلاحاتو پر وړاندې د یو شمېر خلکو د ضدیت پر لاملونو یوه لکینه تیاره او په ټولګي کې دې نورو ټولګیوالو ته ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بحران پای او د قدرت ټينګښت (۱۹۲۹م / ۱۳۰۸ لمريز)

محمد نادر شاه

نادر شاه څرنګه واک ته ورسېد.
په کومو اصلاحاتو يې لاسی پورې کړ، بلواوې يې څرنګه غلی کړل. په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

د کلکاني حبيب الله ۹ مياشتنی واکمنی کابل له هر پلوه خراب او زيانمن کړ.هېواد ۹ مياشتې په اړو دوړکې تېرې کړې، نو ځکه د افغانستان خلك له دې نظام څخه ناراضه وو او د يوه مثبت بدلون لپاره تيار وو. هماغه و چې محمد نادرخان د سويل ختيځې جبهې يو له فاتحينو او د اماني دورې سپاه سالار د خلکو په مرسته او همکاری د اکتوبر په ۱۵ (۱۹۲۹) ميلادي کال کې کابل ته راننوت او د سلام خانې ماڼی ته ولاړ. هلته يو شمېر د کابل معززين، مشران او قبايلو استازي موجود وو، محمد نادرخان په يوه وينا کې هغوی ته داسې وويل: « د خدای په فضل زه خپل آرمان ته ورسېدم. زما هيله د هېواد خلاصون و او دا دی نن ورځ زما هيله تر سره شوه، زه د قدرت هيله من نه يم. يوه لويه جرګه جوړوم، تر څو هغوی خپل مشر وټاکي» په دې وخت کې حاضرينو په يوه غږ وويل: لويې جرګې ته اړتيا نشته تاسې زموږ پاچا ياست او د مجلس غړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وویل: په دې غونډه کې د پښتوانۍ لویې جرګې ډېر غړي شته ځرنګه چې هغوی له سپاه سالار ځخه غواړي چې د پاچاهۍ تکلیف قبول کړي. په دې وخت کې حضرت مجددی (نورالمشایخ) د نادرخان پر سر پټکی د تاج او جوغې په ډول کېښود او محمد نادرخان د افغانستان پاچا شو.

محمد نادرخان خپله پاچاهي پر وران او خراب کابل پیل کړ، له دې کبله چې نوموړی له جدي ننګونو سره مخامخ و، مجبور و چې هر قدم په احتیاط سره واخلي .له یو لوري د امان الله خان د پلویانو مخالفت له بلې خوا د انګرېزانو لاسوهنې په هېواد کې ډېرې ستونزې رامنځته کړې همدارنګه د حبیب الله کلکانی پاتي شوني د دې لامل شو تر ځو دولتي او حکومتي اداري ویجاړې اکثر نهادونه لوټ شوي وو. د کابل ښار او دولتي دفترونه چې په نهه میاشتو حکومت کې زیانمن شوي وو، د پادشاه او د نوي دولت اراکینو پاملرنه یې ځان ته وروا ړوله تر ځو پادشاه له خپلې کورنۍ سره په ارګ کې استوګن شي.

د محمد نادرشاه د پاچاهۍ دوره د (امان الله خان او کلکاني حبیب الله) له دواړو پخوانیو دورو سره توپیر درلود. دا دوره نه د امان الله خان د دورې د لویدیځ ژوند او تهذیب په څېر او نه هم د کلکاني حبیب الله د دورې په شکل د مدنیت دښمنه وه چې مالیات او دولتي عایدات یې خلکو او بیت المال یې سپاهیانو ته ورکاوه.

محمد نادرشاه چې یو هوښیار، با تدبیره او آګاه شخصیت و د افغانستان د دولت په سر کې ودرېده. د هغه ورور محمد هاشم خان چې یو ډېر با انضباطه شخص و، د صدراعظم په توګه توظیف شو. د دولت نور غړي د تدبیر خاوندان وو چې په خپل چوکاټ کې یې ځانګړې صلاحیتونه درلودل. که څه هم هغه خپل حکومت د خپل ورور محمد هاشم خان په صدارت سره جوړ کړ، خو د اساسي کارونو کیلي یې له ځان سره ساتلې وه. د نادر شاه د پاچاهۍ پر وخت بنسټیز اصلاحات رامنځ ته شول. د کابل طبي ښوونځي چې وروسته د محمد ظاهر شاه په وخت کې د پوهنځي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامه ارتقأ وکړه، د کابل ادبي انجمن رامنځ ته شو، کلنۍ چې د پاچا له نوښتونو څخه وه، چاپ شوه او پخپله پاچا به د مطبعې له کارونو څخه څارنه کوله او په دې توګه په هغه وخت کې ډېر بنسټيز کارونه تر سره شول. د امنيت له پلوه د نادرخان په دوره کې ډېرې ستونزې وې، دا ځکه چې د کلکاني حبيب الله تر ماتې وروسته موضوع په دومره سادګۍ سره پای ته ونه رسېده، بلکې غبرګون يې درلود. لکه چې د ۱۹۳۰ ميلادي کال د جون په مياشت کې د شمال هغه شمېر قومونه چې د کلکاني حبيب الله د پاچاهۍ پر وخت يې ګټې تامين شوې وې، په يوه ډېر لوی قوت سره يې بلوا وکړه چې په لومړي ځل د نادرخان له خوا ورته توصيه وشوه چې له بلوا څخه لاس واخلي ، خو هغوی ونه منله. وروسته محمد نادرخان مجبور شو چې اقدام وکړي او امنيت يې ټينګ کړ.

په ۱۹۳۲ ميلادي کال کې ملاليوني د حکومت پر ضد بغاوت وکړ او نادرخان يې په چټکۍ سره مخه ونيوله، له بل لوري د اماني دورې يو شمېر پلويانو د نوي حکومت لپاره ستونزې رامنځ ته کولې، خو نادر خان د دولتي حاکميت او ټينګيښت لپاره ګډوډي غلې او مخالف کسان يې له صحنې څخه وويستل.

محمد نادرشاه او صدراعظم محمد هاشم خان له هر څه نه مخکې دې ته متوجه وو چې له ديني علماوو سره نېکې اړيکې ولري، ځکه هغوی پوهېدل چې له ديني عالمانو سره منفي چلند د ځان د له منځه وړلو حکم لري. نادرشاه يو باکلتوره شخص و، په همدې توګه يې وغوښتل تر څو هغه زيانونه چې په مخکينۍ دوره کې کلتور ته رسېدلي وو، بشپړ کړي او په دې برخه کې يې دقدر وړ خدمتونه وکړل. د هغه له کلتوري کارونو څخه يو هم دا دی چې پخپله به يې د زده کوونکو په سينه مډال لګاوه.

محمدنادر شاه د خپلې پاچاهۍ په ٤ کالو کې وکړای شول هغه بحران چې په ټول افغانستان کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

را منځ ته شوی و، پای ته ورسوي او دولتي واک ټینګ او واحد مرکزیت رامنځ ته کړي.

محمد نادرشاه د ۱۹۳۳م. کال د نوامبر د میاشتې په ۸ مه نېټه زده کوونکو ته د دلکشا په چمن کې مډالونه ورکول چې د عبدالخالق نومي محصل د تومانچې په ډزو سره ووژل شو. چې په همدې توګه د هغه څلور کلنه دوره پای ته ورسېده.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي، لومړۍ ډله دې د نادرشاه د شخصیت او د هغه د قدرت ته د رسېدو پر لاملونو او دویمه ډله دې د هغه د کارنامو په برخه کې پخپلو کې بحث وکړي.

پوښتنې

۱- کله چې محمد نادرشاه واک ته ورسېد، له کومو ننګوونو سره مخ و؟

۲- د نادر شاه د سلطنت مهمې کړنې بیان کړئ؟

۳- محمد نادر شاه له څو کالو پاچاهۍ څخه وروسته او په څه ډول ووژل شو؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې په دولتي چارو کې ، د محمد نادر شاه د سیاست او پالیسی په اړه د ښوونکو او منابعو په مرسته، یو مطلب برابر او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اصولنامې ترتيب او تدوين

سردار محمد هاشم خان

په دې لوست کې به د اصولنامو ضرورت د هغوی ترتيب او تدوين، اقتصادي کړکيچونو او د هغه له منځه وړلو سره به آشنا شئ.

کله چې محمد نادرشاه د هېواد واک په لاس کې واخيست، نو هېواد بحراني او داسې حالت درلود چې قانون په کې نافذ نه و، هماغه و چې د هېواد د قانونيت په فکر کې شو.

محمد نادرشاه په دې پوهېده تر هغه يو هېواد د قانون پر بنسټ ولاړ نه وي، هغه دولت نه يوازې دا چې پايښت نه لري، بلکې د هېواد شتون له خطر سره مخامخ کېږي. هغه دا درک کړې وه چې د اماني دولت له حساسيت سره مخامخ و او په همدې توګه منظم پلانونه مطرح شوي وو ترڅو د محمد نادر خان دولت له ريښې څخه راوباسي بهرنيو لاسونو او داخلي اجيرانو کار کاوه، ترڅو بحران رامنځ ته کړي. نادرخان په هوښيارۍ سره هماغه قوانين چې د امان الله خان په دوره کې د نظامنامې په نامه يادېدل، په لږ تفسير سره د اصولنامې په نامه نافذ کړل. محمد نادرشاه د يوه با صلاحيته هئيت په واسطه اصولنامه (اساسي قانون) تدوين کړ. دا هماغه اساسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظامنامه وه چې د قوانینو د مور حیثیت یې درلود. په اساسي اصولنامه کې د شاه د حقوقو فصل تعدیل او د امان الله خان د نامه پر ځای د نادرخان نوم راوړل شو.

د دولتي شورا پر ځای ملي شورا او داعیانو مجلس په اصولنامه کې داخل شو. همدارنګه اصولنامې د ملي شورا انتخابات ترتیب او دا دواړه د لویې جرګې غونډې ته د ۱۳۰۹لمریزکال د سنبلې(وږي) په ۲۸ مه وړاندې او تصویب شول. د همدې قانون پر بنسټ د ملي شورا انتخابات په ۱۳۱۰لمریز کال د سرطان (چنګاښ) په ۱٤ مه د سلام خانې په ماڼۍ کې د پاچا له خوا افتتاح شو او هېواد یو قانوني پړاو ته داخل شو. دا اساسي اصولنامه تر ۱۳٤۳ لمریز کاله پورې نافذه وه او له هغې سره په مطابقت کې ډېرې اصولنامې جوړې او تطبیق شوې. د قوانینو تطبیق د صدراعظمانو او وزیرانو په لاس کې وي. محمد هاشم خان چې ۱۸ کاله د افغانستان صدراعظم و، د شوراګانو په جوړښت کې یې ډېره ونډه درلوده. عبدالاحد مایار وردګ له ۱۹۳۲م. څخه تر ۱۹٤٦م. کاله پورې چې د محمد هاشم خان د ماموریت وروستی کال و، په پرلپسې توګه د ملي شورا رئیس و څکه چې دا د صدراعظم د باور وړ سړی و او د ښې پوهې په درلودو سره یې شورا ښه اداره کوله.

له هغه ځایه چې نادر شاه د دیني عالمانو سره د نیکو اړیکو غوښتونکی و، نو غوښتل یې چې د دیني عالمانو موقف ته عزت ورکړي. په دې توګه یې امر وکړ چې د ټولو اصولنامو په تدوین کې دې له علماو څخه مشوره واخیستل شي، تر څو قوانین له شریعت سره سم تدوین شي. په دې برخه کې له هغوی سره له مخکې مشوره کېدله.

د دیني چارو د لاښه پرمخ بېولو لپاره یې د(جمعیت العلما) مجلس جوړ کړ چې له شاهي خزانې څخه دیني علماو ته یو شمېر امتیازات ورکول کېدل. وریسې یې په کابل کې عربي دارالعلوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړ کړ چې تجربه لرونکي ملایان یې د مدرسینو په توګه مقرر کړل او سردار عبدالرحمن خان یې د رئیس په توګه وټاکه.

څرنګه چې محمد نادرخان په یوه ډېر اساس وخت کې د افغانستان چارې په لاس کې واخیستې، ۱۹۲۹ م. او ۱۹۳۰م. کلونه د اقتصادي بحران کلونه وو او ټول لوی شرکتونه په اروپا، آسیا او ان امریکا کې له رکود سره مخامخ شول، یوه لویه بېوزلي په نړۍ کې خپره شوه. دا وضع چې د نړېوالې جګړې له پایلې څخه را پیدا شوې وه، په هر لور کې یې تباهي خپره کړه او افغانستان هم په غیر مستقیمه توګه له دې بحران څخه بې برخې پاتې نه شو. سربېره پر دې یو بل آفت (کورنۍ جګړه) وه چې د افغانستان اقتصاد یې ځپلی وه او د کابل خزانه تالا شوې وه، محمد نادرشاه غوښتل چې په اقتصادي برخه کې یو قانوني سیستم پلی کړي، چې د هغې په اساس یو شمېر خبیر او پوه خلك چې کافي او مسلکي تجربې ولري، په دولت کې ونډه واخلي، د کابل، مزارشریف، هرات او کندهار لویې لارې جوړې کړې ځینو شرکتونو ته د فعالیت اجازه ورکړل شوه.

پانګوالو پر دولت اعتماد وکړ، په همدې توګه راکد شوې پیسې یې راویستې او په کار ولوېدې، چې په دې کار کې د عبدالمجید زابلي ونده د یادولو وړ ده، په همدې توګه یې د محمد ظاهر شاه په دوره کې زیاتره د سوداګرۍ او اقتصاد د وزیر په توګه دنده سرته رسولې وه. همدارنګه د هېواد په صنعتي کېدو کې یې فعال او مهم رول درلود، نوموړي ډېرې فابریکې جوړې کړې او د افغانستان لپاره یې ډېر خدمتونه تر سره کړي دي. د محمدنادرخان او محمد هاشم خان په ډېرې پاملرنې سره د هېواد ډېرې وېجاړې ترمیم او د هېواد اقتصاد پراختیا وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د اصولنامې پر تدوین او دویمه ډله دې د محمد نادرخان پر اقتصادي پروګرامونو خبرې وکړي.

پوښتنې

۱- له دیني عالمانو سره د محمد نادر شاه اړیکې څه ډول وې؟ شرح یې کړئ.

۲- محمد نادر شاه په اقتصادي برخه کې کوم کارونه وکړل؟ په لنډه توګه یې معرفي کړئ؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د اصولنامې او د محمدنادرشاه د دورې د قوانینو په برخه کې له مشرانو او پوهانو څخه پوښتنې وکړي او یو مطلب دې ترتیب او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد ظاهر شاه سلطنت

شهزاده محمد ظاهر څنګه واک ته ورسيد، د دويمې نړيوالې جګړې د بحران کلونه او پر افغانستان کې اغيزې او د دې بحران په له منځه وړلو کې د صدر اعظم محمد هاشم خان ونډه، دا هغه مطالب دي چې په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

د محمد نادرشاه تر وژلو وروسته کورنۍ شورا جوړه او د اساسي اصولو د (۵) مادې سره سم محمد ظاهر شاه د محمد نادر شاه زوی چې ۱۹ کلن و، پاچاهۍ ته وټاکل شو. د اساسي اصولنامې سره سم ټول ملت يې تابعيت وکړ. نوم يې په خطبه کې ولوستل شو او په نامه يې سکه ووهل شوه او د شورا د مصلحت له مخې د المتوکل علی الله لقب هم ورکړل شو چې ۴۰ کاله يې له نامه سره يو ځای و.

دا چې د محمد ظاهر عمر لږ او د کار تجربه يې نه درلوده، نو ټول کارونه يې د مشر تره محمد هاشم خان په غاړه وو. کله چې محمد ظاهر شاه پاچا شو، نو ډېر ژر يې خپل تره محمد هاشم خان پخوانی صدراعظم يو ځل بيا د کابينې مسؤول وټاکه او هغه هم خپله کابينه پاچا ته معرفي او په کار يې پيل وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد ظاهر شاه د پاچاهۍ په لومړیو کلونو کې دویمه نړیواله جګړه پیښه شوه دویمه نړیواله جګړه په ۱۹۳۹ م. کې پیل او په ۱۹۴۵ م. کې پای ته ورسېده. د دې جګړې لمبې چې له اروپا څخه راپورته شوې وې، ډېر ژر اسیا او د نړۍ نورو برخو ته ورسېدې.

د دې جګړې ګډون کوونکي (المان، ایټالیا، جاپان او د ختیځې اروپا کوچني هېوادونه) د محور په نامه او (انګلستان، فرانسه، شوروي اتحاد، د امریکا متحده ایالات او یو شمېر اروپایي هېوادونه) د متفقینو په نامه یادېدل، وو.

هغه هېوادونه چې په مستقیمه توګه په دویمه نړیواله جګړه کې ښکېل وو له مالي او ځاني پلوه ډېر زیانمن شول او همدا رنګه ناوړه اثرات یې ډیر وو. ټول هېوادونه یې متاثره کړل، ددې جګړې په وخت کې روسیه په شمال، ایران په لویدیځ او برتانوي هند د افغانستان په سویل کې زیانمن شول.

محمد ظاهر شاه او د وخت صدر اعظم محمد هاشم خان د یوې جرګې په جوړېدو د یوه فرمان له مخې افغانستان یې ناپیلی اعلان کړ.

محمد هاشم خان د ښه تدبیر په درلودو سره نه یوازې دا چې افغانستان د جګړې له لمبو او زیانه وژغوره، بلکې له اقتصادي احتمالي ستونزو څخه یې هم وژغوره. د اقتصادي ستونزو سره سره یې ډېر اسعار ذخیره کړل چې وروسته ترې په پرمختیایي پروژو کې ګټه واخیستل شوه.

کله چې جګړه ډېره سخته شوه، د محور ځواکونه د ختیځې اروپا له لارې د روسیې خاورې ته داخل شول. په افغانستان کې یو شمېر الماني او ایټالوي انجینرانو په ځینو پروژو کې کار کاوه، نو شوروي اتحاد او برتانوي هند یې په اړه اندېښنه کوله او افغانستان ته یې یادګېرنې ورکړې، تر څو المانیان او ایټالویان له خپلې خاورې وباسي. افغانستان د دغو وړاندیزونو ځینې برخې ومنلې او یاد شوي کارکوونکي یې په درنښت له هېواده بهر کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د هغه وخت مدبر صدراعظم محمد هاشم خان وتوانېد چې د افغانستان اوضاع نورماله وساتي. د جګړې درونډوالي پر افغانستان هم اغېز درلود او يو شمېر امنيتي ستونزې يې رامنځ ته کړې، چې د هغه وخت له حالاتو، او د محمد هاشم خان له تدبير سره سم دا ستونزې لرې شوې.

څکه نو ويلای شو چې د افغانستان د ناپيلتوب پاليله دا شوه چې امپرياليستي قواو نه شو کولای چې پرې تېرى وکړي چې دا کار د افغانستان د خپلواکۍ په ټينګښت، په منځني او نږدې ختيځ کې د امنيت په پياوړتيا کې مرستندوى ثابت شو.

دويمې نړيوالې جګړې له اقتصادي پلوه هم پر افغانستان منفي اغېزه وکړه. پر شوروي اتحاد د المان يرغلونه او د بحرالکاهل پر سيمې د جاپان د يرغلونو په پايله کې د افغانستان سوداګريزې اړيکې د محور، اروپايي او اسيايي هېوادونو سره چې د جګړې په ساحه کې وې، قطع شوې.

د افغانستان او شوروي اتحاد سوداګري ټيټې کچې ته ورسېده او يواځې له هندوستان (برتانوي هند) سره سوداګرۍ دوام درلود. د وارداتي توکو د کمي له امله د خوراکي توکو بيې لوړې شوې، په ځانګړې توګه په (**۱۹۳۹-۱۹۴۴**م.) کلونو کې بيې له څلورو څخه تر پنځه چنده پورې لوړې شوې. دولتي چارواکو د خوراکي او صنعتي توکو د ګرانۍ د مخنيوي او د بيو د تنظيم لپاره کلک تدبيرونه تر سره کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې د دویمې نړیوالې جګړې او د افغانستان د ناپیلتوب د پالیلو په اړه، یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې

۱ـ د محمد ظاهر شاه د واک ته د رسېدو د ځرنګوالي په اړه معلومات ورکړئ؟

۲ـ په دویمه نړیواله جګړه کې جنګي قوتونه په کوم ترتیب سره وېشل شوي وو؟

۳ـ د وخت صدراعظم محمد هاشم خان د دویمې نړیوالې جګړې په وخت کې د افغانستان د سوکالۍ لپاره کومې چارې سر ته ورسولې؟

۴ـ په دویمې نړیوالې جګړې کې د افغانستان ناپیلتوب په سیاسي برخه کې کوم رول تر سره کړای شو؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د محمد ظاهر شاه د شخصیت په اړه یو مطلب جوړ او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړنی پنځه کلن پلان (۱۹۵۶ میلادي/ ۱۳۳۵ لمریز)

سردار محمد داوود خان

د لومړني پنځه کلن پلان ضرورت، د سردار محمد داود خان ونډه د دې پلان په تکميل او پلي کولو کې، دا هغه مفاهيم دي چې په دې لوست کې به يې ولولئ.

د اعليحضرت محمد ظاهر شاه د سلطنت په لومړي وخت کې محمد هاشم خان د صدارت چارې پر غاړه لرلې او د خپلې غوښتنې له مخې يې له دغه مقام څخه استعغا وکړه. له هغې وروسته يې کشرى ورور سپهسالار شاه محمود خان صدارت ته غوره شو. هغه اوه کاله وروسته د ناروغۍ له امله استعفا وركړه. له دې وروسته د اعليحضرت محمد ظاهر شاه له خوا يې د تره زوى سردار محمد داوود خان د سردار محمد عزيز خان زوى د صدارت مقام ته وټاكل شو.

محمد داوود خان غوښتل چې افغانستان د سياسي، اقتصادي او اجتماعي پلوه پر خپلو پښو ولاړ يو هېواد اوسي. او د منظمو اقتصادي پلانونو په جوړولو سره يې د ودې پراو نه پيل کړل.

هغه په لومړي سر کې کابينه له پوهو کسانو څخه جوړه کړه. په بهرني سياست کې يې د افغانستان مثبت ناپيلتوب ځان ته غوره کړ چې بنسټ يې په ملي ګټو او د افغانستان د خلکو پرآزاد قضاوت ولاړ وو او داکار د دې سبب شو چې د نړۍ هېوادونه دې ته حاضر شول چې پرته له قيد او شرطه څخه افغانستان سره مرسته وکړي. په دې وخت کې دا يو له ډېرو غوره کارونو څخه و، ځکه چې د امريکې د متحده ايالاتو او شوروي اتحاد تر منځ سياسي موازنه يې ښه وساتله.

سردار محمد داوود خان يو مترقي او هيواد پال شخصيت و. هغه په دې ښه پوهېده چې يو هېواد په کومو وسايلو سره پر ستونزو بريالى کېداى شي. هغه د توليدي او اقتصادي موسسو د پراختيا او پرمختيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په برخه کې ډېره هڅه کوله. هغه و چې خپل کارونه یې په یوه چوکاټ کې منظم کړل. لومړنی پنځه کلن پلان یې په ۱۹۵۶م. کې پیل او په ښه توګه یې سرته ورساوه او دویم پلان یې په ۱۹۶۱م. کې تر لاس لاندې ونیو. په لومړی اقتصادي پلان کې پرمختیایي بودجه په بنسټیزو کارونو کې ولګول شوه چې د هغې په وسیله د سړکونو جوړول او د برېښنا د تولید کار ډېر ښه مخکې لاړ. په دې موده کې د کابل ـ کندهار او سپین بولدک تر منځ سړک، کابل ـ تورخم ـ قزل قلعه ـ د سالنګ تونل ـ کندهار ـ هرات او کشک نخود سړکونه اعمار شول.

همدارنګه د برېښنا په برخه کې د نغلو برېښنا د ۶۶ زره، ماهیپر د ۱۰ زره او د درونټې بند د ۱۱ زرو او د مزار شریف برېښنا ۱۰ زره کیلو واټو ته یې ظرفیت لوړ شو.

د نفتو او ګازو د منابعو استخراج د هېواد په شمال کې پیل شو. د ډېرو سکاره په پوره اندازه تولید شول.

د صنایعو په برخه کې د مزار شریف د سرې د فابریکې تولیدات په کا ل کې ۱۰۰ زرو ټنو ته ورسېدل، د غوري سمنټو فابریکه او د موټرو د ترمیم ډېر شمېر دستګاه ګانې د هېواد په مختلفو برخو کې جوړې شوې. د دې تر څنګ د کابل د جنګلک فابریکه داسې کمپلېکس شوه چې نه یوازې وروسته یې لوی ماشینونه ترمیمول، بلکې د نصبولو چارې یې هم سر ته رسولې.

همدارنګه د ننګرهار پروژې ته زیاته پاملرنه وشوه تر څو د هغې د تولیداتو کچه جګه شي چې په ټول ژمي کې به یې د هېواد اکثرو سیمو ته مېوې او سابه ورکول.

د محمد داوود خان دویم اقتصادي پلان د وخت د کموالي او د ځینو نورو ستونزو له امله پلی نشو چې وروسته محمد داوود خان مستعفي او په دې توګه د هغه د صدارت دوره پای ته ورسیده.

په ټولګی کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د محمد داوود خان پر شخصیت او بهرنی سیاست او دویمه ډله دې د هغه د پنځه کلن پلان په اړه یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې

۱ـ سردار محمد داوود خان څرنګه د صدارت دنده تر لاسه کړه؟

۲ـ د محمد داوود خان بهرنی سیاست په لنډه توګه معرفي کړئ.

۳ـ په لومړي پنځه کلن پلان کې کوم بنسټیز کارونه تر سره شول؟ هغه وواياست.

۴ـ د سردار محمد داوود خان دویم پنځه کلن پلان ولې پلی نشو؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د محمد داوود خان د شخصیت او پنځه کلن پلان په برخه کې له منابعو، مشرانو او پوهانو څخه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډیموکراسۍ لسیزه (۱۳۴۳- ۱۳۵۲ لمریز)

ډاکټر محمد یوسف

آیا پوهېږئ د دیموکراسی د لسیزې اساسي قانون څه پایلې درلودلې؟ د دې پوښتنې ځواب په دې لوست کې به یې ترلاسه کړئ.

د ظاهر شاه د سلطنت وروستي لس کلونه د ډېموکراسۍ د لسیزې (اساسي قانون) یا د مشروطې شاهۍ په نامه یادوي. په افغانستان کې د ډېموکراسۍ دوره د سردار محمد داودخان تر استعفا یا د ۱۳۴۳ لمریز کال د اساسي قانون تر انفاذ وروسته پیل او تر لسو کلونو پورې یې دوام وکړ. تر دې دمخه د شاه محمود خان د صدارت په دوره کې هم هېواد ته د ډېموکراسۍ زمینې رامنځ ته شوې وې.

په نوي اساسي قانون کې پرېکړه وشوه چې د شاهي کورنۍ غړي په سیاسي ګوندونو کې برخه نشي اخستی او لاندې دندې او مسوولیتونه تر سره کولای نشي:

۱ـ د صدارت مقام. ۲ـ په شورا کې غړیتوب. ۳ـ په ستره محکمه کې غړیتوب چې د همدې پرېکړې له امله د ډېموکراسۍ په لسیزه کې پنځه صدراعظمان چې د شاهي کورنۍ غړي نه وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ډاکټر محمد یوسف، محمد هاشم میوندوال، نور احمد اعتمادي، ډاکټر عبدالظاهر، محمد موسی شفیق) دندې تر سره کړې. کله چې سردار محمد داوود خان د صدارت له مقامه استعفا ورکړه، محمد ظاهر شاه ډاکټر محمد یوسف د صدارت پر مقام مامور کړ، هغه هم ومنله او خپله کابینه یې د ۱۹۶۳ م. کا ل د مارچ په ۱۳مه جوړه کړه.

ډاکتر محمد یوسف په آلمان کې د فزیک په رشته کې زده کړې کړې وې. هغه په یوې منځنۍ کورنۍ پورې اړه درلوده. د ډاکټر محمد یوسف د حکومت غوره او اساسي دنده د اساسي قانون تدوین او د هغه د قانوني مراحلو سر ته رسول وو چې اعلیحضرت محمد ظاهر شاه لویه جرګه راوغوښته، اساسي قانون تدوین او هغه یې تایید او تصدیق کړ. ډاکټر محمد یوسف د دریم اساسي قانون په تدوین پیل وکړ. د ډیموکراسۍ دغه نوی نهضت په افغاني ټولنه کې د ډول ډول غبرګونونو سره مخامخ شو. ډېرو افغانانو، په ځانګړې توګه ځوانانو یې تود هرکلی وکړ، خو د هېواد په لویو ښارونو کې سختې مظاهرې رامنځ ته شوې.

د ډیموکراسۍ په لسیزه کې د مطبوعاتو قانون د تقنیني فرمان په وسیله نافذ شو او د دې قانون پر بنسټ په کابل کې ډېرش جریدې نشر شوې چې د بېلګې په توګه مشهورې ورځپاڼې او جریدې یې په لاندې ډول وې:

افغان، مساوات، روزګار، افغان ملت، ملت، کاروان ورځپاڼه، خلق، پرچم، شعله جاوید، ګهیځ، ترجمان، مردم او داسې نور...

په دې دوره کې د احزابو قانون د اساسي قانون په شوراکې پاس او د توشېح لپاره د شاه حضور ته واستول شو، خو شاه دا قانون وځنډاوه او د خپلې پاچاهۍ تر پایه یې توشېح نه کړ، خو له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره هم روشنفکرانو په ښکاره ډول خپل سیاسي فعالیتونه پیل کړل او هر سیاسي جریان د ځان لپاره یو نشراتي ارګان درلود چې خپلې اعلامیې به یې په کې خپرولې. دغو ډلو د ډیموکراسۍ په لسیزه کې د خپلو فکري کړنلارو له امله په ښې او کیڼو ګروپونو وېشل شوي وو چې عبارت وو له:

۱- د خلق ډیموکراتیک ګوند چې وروسته په دوو ډلو، خلق او پرچم ووېشل شو؛

۲- اسلامي نهضت یا د مسلمانو ځوانانو جریان؛

۳- حزب دموکراتیک نوین (شعله جاوید)؛

۴- مترقي ډیموکرات ګوند؛

۵- افغان ټولنپال ولسواک ګوند (افغان ملت)؛

۶- د اتحاد ملي ګوند.

همدارنګه نورې لوېې او وړې ډلې هم وې چې په سیاسي فعالیتونو بوختې وې. په عمومي توګه د ډیموکراسۍ په لسیزه کې سیاسي ډلو د ډیموکراسۍ له نامه څخه په ګټې اخیستنې سره په سیاسي فعالیتونو لاس پورې کړ.

په فرهنګي او عمراني برخو کې هم کار وشو. د اساسي قانون په لسیزه کې چې پنځه صدراعظمانو دنده تر سره کړه، په ملکي او نظامي برخو کې تر یوې کچې کار وشو. د دغو فعالیتونو ځینې بنسټونه چې د داوود خان د صدارت په وخت کې اېښودل شوي وو، د ډیموکراسۍ په لسیزه کې پای ته ورسېدل.

د ډیموکراسۍ (اساسي قانون) په لسیزه کې د قواو تفکیک هم رامنځ ته شو او دولت پر دریو

(c) ketabton.com: The Digital Library

قواوو(اجرایه، مقننه او قضایه) ووېشل شول او د شورا د دولسمې او دیارلسمې دورې لپاره په هېواد کې آزادې ټاکنې وشوې چې د افغانستان خلکو خپل استازي شورا ته واستول. په دې دوره کې پنځو حکومتونو له ولسي جرګې څخه د باور رایه واخیسته.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړنۍ ډله دې د دېموکراسۍ د لسیزې د احزابو د قانون په اړه او دویمه ډله دې د دېموکراسۍ په لسیزه کې د قواوو د تفکیک په برخه کې یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې

۱ـ د دېموکراسۍ لسیزه په افغانستان کې په کوم ډول منځ ته راغله؟

۲ـ کومو صدراعظمانو د دېموکراسۍ په لسیزه کې دندې تر سره کړې؟

۳ـ د دېموکراسۍ په لسیزه کې کومې ورځپاڼې او جریدې خپرې شوې؟ نمونه یې وواياست.

۴ـ د دېموکراسۍ په لسیزه کې دولت پر څو قواوو ووېشل شو؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د هغو کارونو او برنامو په هکله چې د دېموکراسۍ په لسیزه کې تر سره شوي دي یو مطلب جوړ او خپلو نورو ټولګیوالو ته دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جمهوريت باندې د سلطنتي رژيم د بدلېدو لاملونه

جمهور رئيس محمد داوود خان د کابينې له غړو سره

ولې سلطنت((مشروطه شاهي)) په جمهوريت بدله شوه، کومو شخصيتونو پکې لويه ونډه درلوده؟په دې لوست کې به دغو پوښتنو ته ځواب ووايو.

مشروطه شاهي رژيم په ۱۳۵۲ هـ. ش کال د چنګاښ په ۲۶ نېټه د يوې سپينې کودتا په ترڅ کې د سردار محمد داوود خان تر مشرۍ لاندې نسکور او پر ځای يې جمهوري نظام اعلان شو.

سردار محمد داود خان چې د محمدظاهرشاه د حکومت پرمهال د صدارت مقام يې د يولړ مسايلو پر اساس پرېښود، غوښتل يې چې خپلې شخصي او ملي موخې په خپلواکه توګه پر مخ يوسي هيله يې درلوده چې په سياست کې بيا برخه واخلي او د هېواد په سياسي او اداري برخليك کې اغېزمنه ونډه ولري.

د ډاکټر محمد يوسف د صدارت په دوره کې د ۱۳٤۳ لمريز کال د اساسي قانون انفاذ د مشروطه شاهي نظام اساسات رامنځ ته کړل، نو دغې موخې محمد ظاهر شاه ته دا انګېرنه ورکړه چې محمد داوود بايد د صدارت له مقامه لرې او سياسي ډګر ته يې بيا راتګ د تل لپاره ناشونی شي. د همدې اساسي قانون په يوې مادې کې ليکل شوي و چې د شاهي کورنۍ غړي په سياسي ګوندونو کې غړيتوب نه شي اخيستلی. پورتنی محدوديت چې نېغ په نېغه محمد داوود خان ته متوجه و، وروسته يې د هغه د ټولو سياسي هلو ځلو لاړې بندې کړې.

له بل لوري وروستني حکومتونه چې يو په بل پسې ناکامېدل، د هېواد د اقتصادي او ټولنيز پرمختګ په برخه کې يې د خلکو باور له لاسه ورکاوه. له دې امله د شاهي نظام له اداري څخه د خلکو ناهيلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کرکه ورځ په ورځ ډېرېدله.

محمد داوود خان دا پرېکړه کړې وه په هر ډول چې امکان ولري د هېواد په سیاسي جوړښت کې بدلون راوړي، تر څو له یوې خوا د بحران خطر له منځه یوسي او له بل پلوه د خلکو غوښتنې د افغانستان د اقتصادي او ټولنیز پرمختګ په اړوند پوره کړي. له دې امله محمد داوود خان یو ځل بیا په سیاسي فعالیت لاس پورې او له شخصیتونو، سیاسي ګوندونو او د هېواد له مختلفو ډلو سره یې اړیکې ټینګې کړې.

محمد داوود خپل پلان داسې جوړ کړ چې د خپلو پلویانو د جلب و جذب دایره پراخه کړي او د سیاسي قدرت د لاس ته راوړنې اصلي کیلي چې پوځ و ملاتړ یې تر لاسه کړي، نو په دې وخت کې چې سلطنتي نظام خپل محبوبیت په ټولنه کې تر یو حده پورې له لاسه ورکړی و خلک دې ته حاضر وو چې د ټولنې په سیاسي جوړښت کې یو ژور بدلون ومني او هغوی ورته هرکلی وواییي. محمد داوود او ملګرو یې وکړای شول، چې له همدې حالت څخه په ګټې اخستنې سره د خپل نفوذ حلقه په پوځ کې جوړ او د پوځي کودتا لپاره زمینه برابره کړي.

په دې وخت کې محمد ظاهر شاه د سترګې د علاج لپاره اروپا ته تللی و. د کودتا مقدمات له مخکې جوړ شوي و. نو په دې توګه د **۱۳۵۲ لمریز** کال د چنګاښ په **۲۶**مه د محمد داوود په مشرۍ او د پوځ د افسرانو په مرسته د شاهي نظام په رنګولو لومړنی جمهوریت بریالیتوب ته ورسېد او د هېواد د تاریخ نوی څپرکی پرانیستل شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړنۍ ډله دې له سلطنته څخه په جمهوریت د بدلېدلو پر لاملونو او دویمه ډله دې د شاهي او جمهوري نظام تر منځ د توپیر په هکله یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې

۱ـ د **۱۳۵۲** کال د چنګاښ پر **۲۶**مه کومه پېښه رامنځ ته شوه؟

۲ـ هغه کوم لاملونه وو چې سردار محمد داوود یې دې ته اړ کړ چې کودتاه وکړي؟

۳ـ سردار محمد داوود خان د کودتا پلان څنګه طرح کړ؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د محمد داوود خان د کودتا د لاملونو په اړه چې په **۱۳۵۲** لمریز کال کې رامنځ ته شوه، وڅېړي او برابر شوی مطلب دې په ټولګي کې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۳۵۲ لمریز کال د چنګاښ د ۲۶مې کودتاه

په تېر لوست کې د کودتاه د لاملونو سره آشنا شوئ، په دې لوست کې به د کودتا د سرته رسېدونکو، د نوي دولت د سیاست او د کودتا پایلو سره پېژندګلوي تر لاسه کړئ.

سردار محمد داوود خان چې کله د صدارت له مقام څخه استعفاء وکړه، او لس کاله یې په ګوښه والي کې تېر کړل، د خپل صدارت په موده کې یې د هېواد د پرمختګ لپاره ډېرې هڅې کړې وې. د خپلې لس کلنې ګوښه والي په موده کې یې هم علاقه درلوده چې هېواد د پرمختللو هېوادونو په کتار کې ودروي. همدا وه چې د ۱۹۷۳م. کال د جولای په ۱۷مه چې د ۱۳۵۲ لمریز کال د چنګاښ له ۲۶ مې نېټې سره برابره وه، کودتا وکړه چې په پایله کې د افغانستان شاهي نظام ملغا او جمهوریت اعلان شو.

د چنګاښ د ۲۶مې کودتاه د ۱۹۶۳م. کال د اساسي قانون لسیزې ته د پای ټکی کېښود. که څه هم هغو پنځو حکومتونو د ډیموکراسۍ دعوه کوله، خو په حقیقت کې پرې انارشیستي خصلت غالب و. د داوود خان کودتاه دې ګډ وډیو ته خاتمه ورکړه او پر ځای یې سردار محمد داوود خان د یوه ملي رهبر په توګه راڅرګند شو.

د شخصیت له پلوه هغه ډېر پاک، د اخلاقي سجایاوو خاوند او پر هېواد مین انسان و. د کودتاه تر پایلې وروسته یې خپله تاریخي بیانیه (خلکو ته خطاب) په نامه اعلان کړه چې د نوي دولت کړنلاره په کې وه.

داوود خان افغانستان د ګاونډیو هېوادونو سره د دوستۍ لېوال، د غیر منسلک هېوادونو غړی وباله او د ملګرو ملتونو ټولنې له منشور څخه یې خپل ملاتړ اعلان کړ، یوازې د پښتونستان مسئله یې له پاکستان سره د اختلاف د ټکي په توګه یاده کړه او د سولې له لارې یې د هغې د حل غوښتنه وکړه.

د نوي دولت د کړنلارې څخه د هېواد خلکو په ولایتونو او مرکز کې تود هر کلی وکړ، محمدظاهر شاه چې د ایټالیا د ناپل په ښار کې په استراحت بوخت و، په کابل کې د خپلې پاچاهۍ د له منځه تللو څخه خبر شو. سمدستي روم ته لاړ او خپله استعفا یې د افغانستان د سفارت له لارې د افغانستان د جمهوریت د مؤسس په نامه کابل ته را ولېږله. د استعفا نامې په رسېدلو سره چې د شاهي کورنۍ غړي بندیان وو له بنده آزاد او ایټالیې ته ولاړل.

یوه ورځ وروسته د نوي نظام د مرکزي کمېټې لومړۍ جلسه جوړه شوه. مرکزي کمېټې محمد داوود خان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولت د جمهور رئيس، صدراعظم، د بهرنیو چارو او د دفاع د وزیر په توګه وټاکه او نوموړي نوې کابینه معرفي کړه. د محمدداوود خان د فرمان په اساس د ۱۳۴۳ لمریز کال اساسي قانون لغوه شو او د نوي اساسي قانون د تصویب لپاره لویه جرګه چې ۳۴۹ کسه غړي یې درلودل د عزیزالله واصفي په مشرۍ راوغوښتل شوه او د ۱۹۷۷م. کال د مارچ په ۱٤مه نوی اساسي قانون تدوین او د محمد داوود خان له خوا توشیح او نافذ شو.

په ټولنیزه او اقتصادي برخه کې هم یولړ اقدامات وشول چې پر بنسټ یې د ځمکو اصلاحاتو ته پاملرنه وشوه، د ځمکې د اراضي قانون ((مترقي مالیات)) تصویب شو او له هغې سره سم د مالکانو اضافي ځمکې هغه بزګرانو ته چې لږ یا هېڅ ځمکه یې نه درلوده ورکړل شوه. د دولت له خوا د جزا او مدني قانون تصویب شو. ملي سرود منځ ته راغی، د بیرغ په نښان کې هم بدلونونه راغلل.

د افغانستان د جمهوري دولت له ډېرو مهمو کارونو څخه یو هم د اووه کلن اقتصادي پلان جوړول و. دا پلان په ۱۹۷٦م. کې پیل او په ۱۹۸۳م. کې باید پای ته رسېدلی وای.

د جمهوریت په موده کې په ټول هېواد کې د سړکونو د ښارني او ترمیم کار پیل شو. له هراته د کندهار تر سپین بولدک پورې د اوسپني پټلی، د لوګر د عینکو د مسو د کان او د حاجي ګک د سروې کار تر لاسه لاندې ونیول شو.

د محمد داوود خان پلانونه او پروګرامونه ډېر پراخ بنسټه ووچې ټول یې عملي نه شول، او د ۱۳۵۷ لمریز کال د غویي پر اوومه د یوې پوځي کودتاه په وسیله د محمد داوود خان جمهوري نظام ړنګ شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د محمد داوود خان د شخصیت په اړه او دویمه ډله دې د هغه د اقتصادي پلانونو په برخه کې په خپلو کې خبرې وکړي.

پوښتنې

۱. د محمد داوود خان د کودتاه پایلې څه وې؟

۲. کومو خلکو د محمد داوود خان په کودتاه کې زیاته ونډه درلوده؟

۳. د ۱۳٤۳لمریز کال اساسي قانون په برخه کې کوم اقدامات وشول؟ په لنډه توګه یې ووایی.

٤. په اووه کلن اقتصادي پلان کې کوم کارونه تر سره شول؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د جمهوریت د دورې د څرنګوالي په اړه مطلب جوړ او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دویم څپرکي بیا کتنه

د نړۍ د شلمې پېړۍ پولنیز، سیاسي او اقتصادي حالت د رنسانس د دورې د ۱۵ مې پېړۍ د دویمې نیمایي څخه تر ۱۸ مې میلادي پېړۍ پورې د مستقیمو اندونو، نظریو، د فرانسې د لوی انقلاب په ۱۷۸۹م. کال کې د بنسټیزو اغېزو او د ۱۹ مې پېړۍ د یوشمېر فیلسوفانو د افکارو او نظریو محصول ګڼل کېږي. د دغو ټولو سیستمونو او سیاسي مکتبونو لوړوالی په دې تاریخي مرحله کې داسې انګازې رامنځ ته کړې چې بشریت یې په تېرو دورو کې ډېره لږه بېلګه لېدلې وه. دا ځکه چې د اقتصادي ګټو او د مخالفو لوریو اختلاف د خپلو تضادونو تر ټولو لوړې کچې ته ورسېد او په نړۍ کې ډېرو لویو ورانونکو پېښو ته لاره هواره کړه.

په همدغې دورې کې د دوو نړیوالو جګړو په لړ کې نړۍ په دوو دښمنو قطبونو (ختیځ او لوېدیځ) ووېشل شوه. د امریکا متحده ایالاتو په نړیواله برخه کې د بریتانیا ځای ونیو. چین د خپل مستقل سیاسي خط په لرلو سره د نړۍ د درېیم ځواک په توګه ځرګند شو. اتومي، بیولوژیکي او کیمیاوي وسلې د نړیوالې سیالۍ د پرمخ وړلو وسیله شوه، اقتصادي سیالۍ خپل وروستي پوړ ته ورسېدې او سړې جګړې چټک دوام پیدا کړ.

که څه هم د شلمې پېړۍ نړۍ ډېره متشنجه او بې ثباته وه، خو پرله پسې سیالیو د انسان د ژوندانه په ځرنګوالي کې ستر رول ولوباوه او د پرمختګ سبب شو. خو دغو پرمختګونو ټولنیزه جنبه نه درلوده او د ملتونو لویه برخه په ځانګړې توګه د افریقا او آسیا په لویو وچو کې له دې اسانتیاوو بې برخې پاتې شول. په دغو ټولنو کې یو هم افغانستان و چې تر ټولو وروسته او د نوي تمدن له امکاناتو او وسایلو څخه بې برخې پاتې شو.

د افغانستان د وروسته پاتې والي لوی لامل دا و چې په شلمه پېړۍ کې دا هېواد د سیمې د هېوادو د ستراتیژیو د تقاطع ټکی شو او د نړیوالو سیالیو په پایله کې یې ډېر زیان ولید.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریيم څپرکی

د افغانستان ګاونډي هېوادونه

د دریيم څپرکي موخې

۱- د پاکستان د معاصر تاریخ او پېښو سره پېژندګلوي.

۲- د ایران د معاصر تاریخ او پېښو سره پېژندګلوي.

۳- د چین د معاصر تاریخ او پېښو سره پېژندګلوي.

٤- د تاجکستان د معاصر تاریخ او پېښو سره پېژندګلوي.

٥- د ازبکستان د معاصر تاریخ او پېښو سره پېژندګلوي.

٦- د ترکمنستان د معاصر تاریخ او پېښو سره پېژندګلوي.

۷- د نقشو او اطلسونو څخه د کار اخیستلو مهارت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاکستان اسلامي جمهوریت

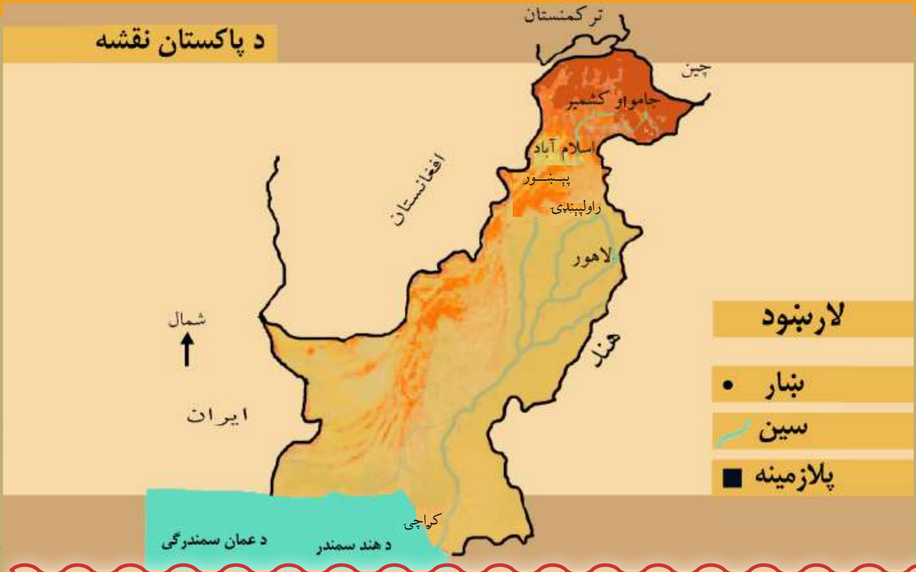

د نهم ټولګي په تاریخ کې تاسې د پاکستان د موقعیت، نفوس او کلتوري ارزښتونو په اړه بلد شوئ. په دې لوست کې تاسې ته د هند د نیمې وچې د تاریخ، له هند څخه د پاکستان او له پاکستان څخه د بنګله دیش د بېلتون په هکله معلومات وړاندې کېږي. د پاکستان تاریخ د هغه د جوړښت څخه وړاندې د افغانستان اویا د هند د شبې قارې په تاریخ مطالعه کېدای شي.

اسلام د اوومې میلادي پېړۍ په لومړیو کې د هند نیمې وچې ته ورسېد. پوځیان او مسلمان مهاجرین چې له لوېدیځ څخه راغلي وو، د سند د سیند او پنجاب په سیمه کې چې د پاکستان د ځمکې لویه برخه جوړوي، مېشت شول. څو پېړۍ مخکې د هند په نیمه لویه وچه کې مسلمانان د دوه لویو ټولنو په توګه د هند په ختیځ او لوېدیځ څنډو کې رامنځ ته شول. د اسلام د مقدس دین سره د هند د بومي خلکو لېوالتیا د مسلمانانو په شمېر کې زیاتوالی راوست.

د بریتانیا د واکمنۍ پر وخت د هند د نیمې وچې په ډېرو برخو کې د مسلمانانو شمېر زیات وو، سره له دې هم هندوانو په هغو ځایونو کې چې د مسلمانانو شمېر په کې ډېر هم و، په دولتي چارو کې پر هغوی غلبه درلوده. څکه نو مسلمانانو د دې لپاره چې ښه ژوند ولري، داسې هېواد چې دوی یې خپل وګڼي، په هغه کې خپل مشران وټاکلی شي او خپل اسلامي کلتور ته وده ورکړي، مینه درلوده.

د هند د نیمې لویې وچې او پاکستان له مهمو تاریخي پېښو څخه یوه هم د مسلمانانو راتګ و، له آشوکا وروسته سیاسي یووالی تر ډېره وخته پاتې نه شو. او په منځنیو پېړیو کې د کوچنیو پاچاهانو په لاس سره وېشلی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد علي جناح

کله چې د بودا دين مخ پر زوال شو، د هند سيال پاچاهان يو له بل سره په جگړې اخته شول. او دې کار مسلمانانو ته چې د اسلام د بيرغ وړونکي وو، مناسب فرصت په لاس ورکړ.

د هند نيمه لويه وچه د مغلو پر وخت د مسلمانانو تر واکمنۍ لاندې متحده شوه، خو ډېرو هندو شاهانو د مسلمانانو د واکمنۍ پر وړاندې مخالفت وکړ او د هغوی پر وړاندې يې مبارزه پيل کړه. د غزنويانو، غوريانو اسلامي سلسلو د هند پر نيمې لويې وچې واکمنۍ وکړه او د سختو مخالفتونو سره سره دغه نوې اسلامي ټولنې د هندوانو د پخوانۍ ټولنې ترڅنګ کرار کرار ساه اخيسته. د نوموړې ټولنې پادشاهانو به خپل پوځيان هڅول چې له هندو ښځو سره ودونه وکړي. د هندوانو د ټيټې پوړې ډېر کسان د اسلام د جاذبې او نياو له امله مسلمانان شول.

په ۱۸۸۵م. کال کې هندوانو د دې لپاره چې د يوه بومي پارلمان د جوړولو بنسټ کېږدي، د هند ملي کنګره يې جوړه کړه. يو شمېر مسلمانان له کنګرې سره يو ځاي شول، خو لږ وروسته څرګنده شوه، چې مسلمانان په کې لږ دي او ښايي ګټې يې په پام کې ونه نيول شي. په ۱۹۰۶ ميلادي کال کې مسلمانان له کنګرې څخه جلا شول او خلکو ته يې ددې بلنه ورکړه چې په جلا ټولټاکنو کې مسلمانان خپل استازي وټاکي. په همدې ترڅ کې يې د هند د ټولو مسلمانانو انجمن (مسلم ليګ) د هندوانو د کنګرې د رقيب په توګه تاسيس کړ. د ۱۹۴۵م. کال تر ټولټاکنو وروسته د مسلمانانو د يوه ملي دولت غوښتنه لاپياوړې شوه، که چېرته تجزيه منځ ته راغلې نه وای، جګړه پيلېده، خو په پايله کې دا دواړه پېښې شول.

په ۱۹۳۸م. کال کې جناح د مسلم ليګ د پياوړتيا لپاره د (دوو ملتونو) نظريه وړاندې کړه او د يوه بېل اسلامي هېواد د جوړولو غوښتنه يې وکړه چې په ۱۹۴۰م. کا ل کې مسلم ليګ د يوه پرېکړې ليک په ترڅ کې د پاکستان د جوړولو غوښتونکی شو.

په ۱۹۴۶م. کې کنګرې او هم مسلم ليګ د بريتانيې د فدرالي حکومت د جوړولو طرح رد کړه او کنګره هم د ۱۹۴۷ م. کال پورې د تجزيې منلو ته تياره شوې وه او يوازې د سرحدونو ټاکل پاتې وو. د ۱۹۴۷م.کال د اګست په ۱۴ مه پاکستان جوړ شو. تر ټولو لوی د اسلامي او ملي وحدت ازموينه هغه وخت را ورسېده چې کله بريتانيا دا ومنله، چې د هند نيمه لويه وچه دې د هند او پاکستان په هېوادونو تجزيه کړي، يوازې هغو سيمو ته چې ډېر مسلمانان په کې اوسېدل دا اجازه ورکړل شوه چې له پاکستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره دې یو ځای شي، خو بیا هم د کشمیر د ډېره میشتې مسلمانې سیمې پر سر خبرې او لانجې روانې وې.
د هند د نیمې لوې وچې تر تجزیې وروسته هندوان هند ته وتښتېدل او مسلمانانو هندي سیمې پرېښودې ، په لکونو انسانان په فرقه ییزو نښتو کې ووژل شول. لږ وخت وروسته دواړه ملتونه د کشمیر پر سر په جګړه اخته شول، هند کشمیر په دې بانه چې حاکم یې هندو دی، نیولی و، خو د مسلمانانو په دې دلیل، چې ډېری اوسېدونکې یې مسلمانان دي، باید کشمیر د پاکستان یوه برخه وي. د پاکستان اصلي ستونزه د ملي هویت جوړونه د سیاسي پولو ټاکل د واقعیت پربنسټ او باثباته او د منلو وړ رژیم د خلکو لپاره د توکمي، ژبني، عقیدتي او مذهبي توپیر په لرو سره و.

خان عبدالغفار افغانستان ته په سفر کې

د یوه مستقل هېواد په توګه د پاکستان په منځ ته راتګ کې ځینو رهبرانو لکه فیلسوف او شاعر اقبال لاهوري، حقوقپوه محمد علي جناح ستر رولونه لوبولي دي. خان عبدالغفار خان د پشتونخوا د سترو او ملي څېرو څخه دي چې د انګلیس د استعمار او استبداد په وړاندی پاځون وکړ او د خپل ژوند ډېرې شیبې یې په دې لار کې تېرې کړې دي.
کله چې مهتماګاندي په ۱۹۳۸م. کال کې د پښتونخوا څخه لیدنه کوله، نو له نږدې څخه یې پاچاخان، د هغه مبارزې، او د خلکو اخلاص ولید نو هغه ته یې داسې وویل:»زما دعا داده چې پښتانه نه یوازې دا چې هندوستان خپلواک کړي، بلکې د همدې خپلواکۍ په برکت ټولې نړۍ ته د نه تاوتریخوالي اصول وروپېژني».
د پاکستان تر خپلواکۍ وروسته د اسلام د رول پر سر یو شمېر قانوني مصالحې وشي. د ۱۹۵۶م. کال اساسي قانون پاکستان یو اسلامي هېواد اعلان کړ او هم یې پارلماني قوانین د اسلامي تحقیقاتو د انستیتوت (Islamic Research Institute) د بیاکتنې تابع کړل. په ۱۹۵۸م. کال کې دا قانون منسوخ شو او د پاکستان جمهوري د اعلان سره هڅه وشوه، د اسلامي رهبري ځواکمنتیا محاره کړي د هڅو په پایله کې په ۱۹۶۳م. کال کې بیا د ۱۹۵۶ م. کال اسلامي شرایط څه نا څه اعاده شول.

د بنګله دېش بېلوالی

پاکستان ددې فکر پر بنسټ جوړ شو، چې د هند مسلمانان داسې یو ملت جوړ کړي چې د هېواد په لرلو سره ځانګړې سیمې او قلمرو ولري. پاکستان د سند، بلوچیستان، پنجاب او د پښتونخوا له ایالاتونو څخه ملت نه جوړاوه او د دوی ترمنځ ژور قومي او ژبني توپیرونه موجود وو. د پاکستان بنسټ اېښودونکو د دې نوي هېواد لپاره د لویدیځ او ختیځ پاکستان د وحدت لپاره د اسلام دین اصلي عامل ګاڼه. ژبنیو توپیرونو، ټولنیزو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړتیاوو، فرهنګي میراث او اقتصادي شرایطو مسئلې رامنځ ته کړې. ددغه هېواد دوو لویو ډلو تر اتلس کلونو پورې هڅه وکړه چې یو ځای ژوند سره وکړي او ګټور اتحاد رامنځ ته کړي. خو همدې موخې ته ونه رسېدل.

د لویدیځ او ختیځ پاکستان فرقه ییزه اختلافات او سیالی د دولت د کمزورولو اصلي سرچینه وه چې د ژبنیو اختلاف ، په ځانګړې توګه په لوېدیځ کې او په ختیځ کې لږه صنعتي پرمختیا هغه څه وو چې د اختلافاتو لړۍ یې راخپرې کړې وې. په ختیځ پاکستان کې یو بل سیاسي سیال را پیدا شو. د ۱۹۶۸م. کال په دوبي کې مجیب الرحمن د عوامي لیګ (خلک ګوند) مشر د ۳۵ بنګالیانو په ګډون له پاکستان څخه د بېلوالي مسؤول وګڼل شو. دغه اختلاف دې ته ورسېد چې په ۱۹۷۱م. کال کې د ختیځ او لوېدیځ پاکستان ترمنځ کورنۍ جګړه پیل شوه.

تر یوه خونړۍ جګړې وروسته، ختیځې برخې له مرکزي دولت سره خپلې اړیکې پرې کړې او د بنګله دېش په نامه یو بل هېواد رامنځ ته شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دربو بېلابېلو ډلو ووېشل شي، لومړنۍ ډله دې د هند په نیمه وچه کې د رهبرانو او ملي شخصیتونو د نقش او د پاکستان د خپلواکۍ په هکله او دویمه ډله دې د پاکستان پر تېر تاریخ او درېمه ډله دې له پاکستان څخه د بنګله دیش د جلاوالي په هکله یو له بله څخه پوښتنې وکړي.

پوښتني

۱- مسلمانان کوم وخت د هند په نیمه وچه کې استوګن شول؟
۲- د مسلم لیګ ګوند په کوم کال کې جوړ شو؟
۳- پاکستان په کوم کال کې او څرنګه منځ ته راغی؟
٤- بنګله دېش ولې له پاکستان څخه بېل شو؟
٥- بنګه دېش په کوم کال کې د خپلواکۍ اعلان وکړ؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د مشرانو، فرهنګي شخصیتونو او منابعو په مرسته د نه تاوتریخوالي د نهضت په اړه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ایران اسلامي جمهوریت

په تېرو درسونو کې تاسې د ایران د موقعیت، ژبې او نفوس په اړه معلومات ترلاسه کړي وو، په دې لوست کې به د پهلوي دورې د قدرت، مهمو پېښو او د اسلامي انقلاب د لاملونو په هکله معلومات وړاندې شي.

اقتصادي، سیاسي، فرهنګي او ټولنیز حالات د قاجاري دورې په پایله کې مخ په خرابېدو وو چې د یو لړ بدلونونو لپاره په ایران کې یې لاره پرانیستله. په ایران کې د وروستنیو کلونو پېښې له دوو خواوو، کورني او بهرني حالاتو څخه اغېزمن و په بهرني برخه کې باید وویل شي چې استعماري هېوادونو لکه د روس او انګلیس اغېزه او په قاجاریه دوره کې د ایران د اقتصادي توان په کمزورئ کې مهم رول درلود. له اروپایي هېوادونو سره د ایران اقتصادي اړیکې له صفوي دورې پیل شوې وې او نسبي انډول یې درلود، خو د قاجاریانو د دورې په وروستیو وختونو کې دغه انډول د اروپایي هېوادونو په ګټه او د ایران په زیان تمام شو. د ایران کورني محصولاتو له بهرنیو تولیداتو سره سیالي نه شوه کولای، نو ځکه کورني تولیدات مخ په ښکته روان شول او ځای یې بهرنیو تولیداتو ونیو. د ایران په مختلفو ښارونو کې د صنایعو او کسبونو خاوندانو په کرار کرار خپلې دندې له لاسه ورکړې، اوزګار شول او ښکېلتیا خپل ځای بېکارۍ او بېوزلۍ ته پرېښود.

عدالت غوښتونکو استبدادي ضد جنبشونو په ایران کې او ورسره د اسلامی تعلیماتو یوې برخې د خپلواکۍ تر لاسه کولو او د عدالت د راستولو لپاره اغېزمن نقش ولوباوه چې د مطلقې واکمنۍ، استبداد، ظلم او ناروا او د ځان غوښتونکو واکمنانو پر ضد خلکو یې مبارزې ته رابلل چې کولای شو دغه اغېزې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په قاجاریه دوره کې د مشروطیت په نهضت کې ووینو. نړیوالو پېښو او واقعاتو هم پر سیاسي او ټولنیزو بدلونونو اغېزې وکړې، د لومړۍ نړیوالې جګړې څخه یو کال مخکې احمد شاه قاجار چې ځوان شوی و، ناصر الملک یې د سلطنت له مرستیالۍ لرې کړ او د ملي شورا د مجلس جوړونې لپاره یې د ټاکونو امر صادر کړ، خو یو کال وروسته د لومړۍ نړیوالې جګړې په پیل سره د پردیو د تېریو د ډېرېدو له امله مجلس وځنډېد. ایران له ناپیيلتوب سره سره، د پردیو له تېریو او د جګړې د ناوړه پایلو سره مخامخ شو.

پهلوي دوره

تر لومړۍ نړیوالې جګړې وروسته په ایران کې سیاسي، اقتصادي او اداري ګډوډۍ، په روسیه کې د سوسیالیستي نظام راتګ او ګاونډیو هېوادونو ته یې د خپراوي شتون او په ایران کې د حاکمه وضعي څخه د بېلابېلو پاځونو رامنځ ته کېدل او د ملت سرتاسري ناخوښي، د هېواد په شاو خوا کې، د سوداګریز لارو بندیزونه او له احمد شاه قاجار څخه د ملي او هېواد پالو محافلو ناهیلي او نا خوښي هغه څه وو چې د کب د میاشتې د دريمې نېټې د کودتاه لپاره یې لاره برابره کړه، د کودتا مشر رضا خان وو.

رضاشاه

نوموړي د تهران له نیولو وروسته هغه د سید ضیاالدین طباطبائي په مشرۍ مستقله کابینه جوړه کړه او لږ وروسته رضاخان د دفاع وزیر شو. ضیاالدین له ایران څخه تبعید شو او وروسته د قوام السلطنه په کابینه کې د دفاع د وزارت چارې او د ایران د پوځي قواوو مشري هم د رضاخان په لاس کې پاتې شوه. په داسې وضعیت کې په سیاسي غونډو، ناستو او مطبوعاتو کې د احمدشاه قاجار پرضد د مخالفت خبرې پیل شوې.

د رضاشاه د قدرت وړ خدمتونه، پوځي ځواکمنتیا، ښه سیاست او قاطع تدبیر د دې لامل شو چې قاجاري سلطنت راو پرزوي. رضاخان د شاه په غیاب کې چې په اروپا کې اوسېده، خپله ځواکمني ورځ په ورځ ټینګوله او همدارنګه یې دا هڅه کوله چې په پراخو تبلیغاتو سره دا وښیي چې احمد شاه د هېواد د برخلیک په اړه کومه پروا نه لري.

په پایله کې د ملي شورا مجلس د ۱۳۰۴ لمریز کال د لړم په میاشت کې د قاجاري سلطنت ړنګېدل او موقت حکومت یې د پوځ د مشر رضا شاه تر مشرۍ لاندې اعلان کړ. د ملي شورا د غوښتنې سره سم د هماغه کا ل د لیندۍ په میاشت کې د مؤسیسان مجلس جوړ کړ او نوموړي مجلس سلطنت رضاشاه پهلوي ته تفویض کړ او د قانون هغه مواد چې سلطنت یې د قاجاریه کورنۍ مختص ګڼه لغوه او پرنوې موادو کې سلطنت د پهلوي کورنۍ ته ځانګړې کړ.

دویمه نړیواله جګړه چې له ۱۹۳۹ – ۱۹٤٥م. کال پورې یې دوام وکړ، د ۱۳۲۰لمریز کال د سمبلې میاشتې په ۲۵ مه د شوروي اتحاد او انګلسي قواوو له څو لوریو په ایران یرغل وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رضا خان په همدې مياشت کې سلطنت پرېښود او د هېواد چارې يې خپل مشر زوي او دسلطنت وليعهد ته وسپارلې او پخپله سويلي افريقې ته لاړ. نوموړي له هېواد څخه بهر له دوه کاله، لس مياشتو او نهه ورځو وروسته د زړه د درېدو له امله وفات شو.

رضا خان د خپل سلطنت د واکمنۍ پر مهال يې مهمې چارې سرته ورسولې: د منظم پوځ جوړول، د محاکمو د جوړښت نوي کول، د مدني او جزايي قوانينو د مجموعې تدوين، د وګړو د شمېرنې د ادارې جوړول، د پېژندنې کارتونه يا تذکرې، د املاکو د ادارې رامنځ ته کول ، د سرتاسری ريل ګاډي پټلۍ جوړول، د ملي بانک جوړول، د روپو چاپول، د ګمرکي تعرفو وضع کول، د ښارونو جوړول، د فرهنګ پراخول، د شرکتونو رامنځ ته کول، د پوهنتون جوړول، د ټولنيزو اصلاحاتو رامنځ ته کول او ولايتونو ته د هغو تعميمول.

محمد رضا شاه پهلوي

محمد رضا شاه پهلوي د رضا شاه پهلوي زوی او د پهلوي کورنۍ دويم پاچا و. هغه د ۱۲۹۸ لمريز کال د لړم په مياشت کې په تهران کې زېږېدلی، لومړنۍ زده کړې يې په پوځي ښوونځي کې او لوړې زده کړې يې په سويس کې بشپړې کړې. د ۱۳۲۰ لمريز کا ل د وږي (سنبلې) په مياشت کې په ايران باندې د پخوانی شوروي اتحاد او انګليسانو د حملې له امله رضا شاه سلطنت پرېښود او محمد رضا شاه چې د سلطنت وليعهد و، د سلطنت واک يې تر لاسه کړ. د وږی په ۲۵ مه يې د شورا په مجلس کې د وفاداری لوړه وکړه. په دې توګه په داسې تورو ورځو کې چې له يوې خوا نړېوالې جګړې نړۍ نيولې وه او له بله لورې د ايران هېواد د روس او انګليس تر اشغال لاندې و، سلطنت ته ورسېد. د محمد رضا شاه د سلطنت د لومړنيو کلونو ورځې ډېرې بدې وې، ځکه چې د هېواد خپلواکي له ګواښ سره مخامخ وه او هم يې د ځينو برخو د تجزيې لپاره دسيسې جوړېدلې، د تهران د کنفرانس د اعلاميې په خپرولو سره چې د انګليس، روس او امريکا مشرانو په کې ګډون درلود، تر يو حده دا پلان له منځه لاړ، چې له امله يې تر دويمې نړېوالې جګړې وروسته اشغالي قواو ايران پرېښود. د محمد رضاشاه د سلطنت له مهمو کارونو څخه يو هم د ايران د نفتو ملي کول دي، چې د ډاکټر محمد مصدق په مشرۍ تر سره شو.

محمد رضا شاه پهلوی

د محمد رضا شاه د حکمرانۍ د دورې له مهمو کارونو څخه دا دي چې ايران يې د ملګرو ملتونو د ټولنې سره يو ځای کړ، د تهران د تاريخي کنفرانس جوړول چې له امله يې د ايران ځمکنۍ بشپړتيا او خپلواکي تر لاسه شوه، د بغداد په نظامي تړون (سنتو) کې د ايران داخلېدل، د لومړي ځل لپاره د تلويزيون د دستګاه رامنځ ته کول، د مرکزي بانک جوړول ، د نالوستۍ پر وړاندې مبارزه، د سنا او شورا په مجلسونو کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځو د انتخاب حق، د لويو سړکونو جوړول، د سياسي ګوندونو رامنځ ته کول، د موټر جوړولو کارخانې، د اورګاډو نوې پټلۍ، د ايران او روس تر منځ د ګاز د نل ليکي غځول، د نړۍ له هېوادونو سره د سياسي اړيکو ټينګول، د نفتي فابريکو جوړول، له عراق سره د اوبو د سرحدونو ټاکل، د فرانسې او آلمان په مرسته د هستوي انرژۍ د مرکز جوړول هغه څه دي چې يادولی يې شو.

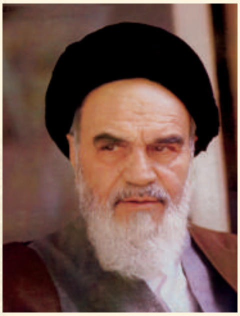
آيت الله سيد روح الله خميني

محمد رضا شاه د ۱۳۵۷ لمريز کال د مرغومي په مياشت کې د ايران د اسلامي انقلاب او پاڅون له امله د خپلې کورنۍ له ټولو غړو سره مصر ته ولاړ او تر ۱۸ مياشتو سرګردانۍ وروسته په ۱۳۵۹ کال کې د سرطان د ناروغۍ له امله په مصر کې مړ او هورې خاورو ته وسپارل شو.

د ايران اوضاع له ۱۳۵٦ لمريز کاله را وروسته له ډېرو چټکو بدلونونو سره مخ شو او هغه نهضت چې امام خميني له ۱۳٤۱ لمريز کال څخه پيل کړی و، پراخې کچې ته ورسېد او په انقلاب واوښت چې په پايله کې د ۱۳۵۷ لمريز کا ل د سلواغې د مياشتې په ۲۲ مه نېټه بريالیتوب ته ورسېد. مصر ته د شاه له تېښتې څخه وروسته هغه نظام چې ۳۷ کاله پر هېواد حاکم و، له منځه ولاړ.

په پای کې د سلواغې د مياشتې په دولسمه امام خميني ايران ته راوګرځېد او خلکو يې تود هرکلی وکړ. نوی دولت په ۱۳۵۷/۱۱/۱۵ نېټه د امام خميني په حکم د مهندس بازرګان په صدارت رسميت پيدا کړ، بازرګان ته دنده ورکړل شوه چې سربېره د هېواد پر اداره کولو ددې لپاره چې سياسي نظام په اسلامي جمهوريت بدل شي، ټول پوښتنه وکړي او په دې توګه د ايران د تاريخ نوی څپرکی پيل شو.

په ټولګي کې فعاليتونه

زده کوونکي دې په ټولګي کې پر دوو ډلو ووېشل شي، لومړنۍډله دې د قاجاري حکومت د سقوط د لاملونو او دويمه ډله دې د پهلوي کورنۍ په برخه کې يو له بل خبرې اترې وکړي.

پوښتنې

۱- د محمدشاه قاجار د سلطنت د ړنګېدو لاملونه په ګوته کړئ.
۲- د رضاشاه د سلطنت مهمې پېښې په ګوته کړئ.
۳- د محمد رضاشاه د سلطنت د ړنګېدو لاملونه کوم و؟
٤- د ايران اسلامي انقلاب په کوم کال او د چا تر مشرۍ لاندې بريالی شو؟

له ټولګي څخه د باندې فعاليتونه

زده کوونکي دې د ښوونکو او منابعو په مرسته د دويمې نړيوالې جګړې د لاملونو او پر ايران باندې د هغه د اغېزو په اړه معلومات تر لاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چين د خلکو جمهوريت

په تېرو درسونو کې تاسې د چين د نفوس او ملي لړه‌کيو په برخه کې آشنايي تر لاسه کړې وه، په دې لوست کې د چين د تاريخي سوابقو او همدارنگه د ۱۹۴۹ ميلادي کال د پېښو په هکله به معلومات وړاندې شي.

له دې کبله چې چين د درېوو لويو وچو اروپا ، آسيا او افريقا د تقاطع په محل کې موقعيت لري، نو په سيمه کې نړيوال او د لويو قدرتونو په منځ کې له ستراتيژيک اهميت څخه برخمند دی. چين په شمالي نيمه کره، د آسيا په ختيځه برخه او د آرام سمندر په لوېديځ ساحل کې پروت دی چې د ۹،٦ ميليونه کيلومتره مربع مساحت په لرلو د نړۍ درېيم لوی هېواد دی.

د چين د خلکو د جمهوريت پلازمېنه د پيکن(بی جينگ) ښار دی، چې له ډېرو پخوانيو مرکزونو څخه گڼل کېږي او تاريخي سابقه يې ۳۰۰۰ کاله مخکې ته رسېږي. ياد شوی ښار ۱۰۰۰ کاله مخکې جوړ شوی او وه پېړۍ پخوا قوبلای خان (بېجېنگ) خپل دايمي پايتخت وټاکه او تر اوسه پرته له ۱۹۲۸-۱۹٤۹م. کلونو گومين تانگ چې پايتخت يې نن جينگ ته انتقا ل کړ، بېجېنگ د چين پلازمېنه ده.

د چين ډېرى اوسېدونکي د خان (هان) له نژاده څخه دي، چې د مختلفو پېړيو را په دېخوا په همدې ځاى کې اوسېدلي دي، د بني اميه د حکومت پر مهال د منځنۍ ختيځ او له سند څخه د مديترانې تر سويل او د افريقې تر شماله پورې سيمې د اسلام تر واحد بيرغ لاندې راغلې، خو څرنگه چې هغه وخت د اسلامي نړۍ په ځينو ځايونو کې کورنۍ جگړې رامنځ ته شوې، نو له چين سره د اړيکو د پراختيا په برخه کې پر مختگ ونشو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عباسي اميرانو په مهال په ځانګړې توګه هغه وخت چې د خلافت مرکز له دمشق څخه بغداد ته يو وړل شو، د اتمې ميلادي پېړۍ په نيمايي کې، د تزيني شيانو د غوښتنې له کبله ددې اړتيا پيدا شوه چې د سيمې د هېوادونو په سوداګرۍ کې په ځانګړې توګه له چين سره د مرکزي آسيا د هېوادونو د ځمکې له لارې نوی والی راشي. خو د فارس خليج، د عربستان له سويل، د افريقا له ختيځ، هند، د آسيا له سويل ختيځ تر چين پورې د اوبو له لارې راکړه ورکړه د ډېر اهميت څخه برخمنه وه. په دې دوره کې يو قوي مرکزي دولت پراسلامي نړۍ حکومت کاوه او له چين سره د پراخو سوداګريزو اړيکو مدافع و. په چين کې هم د تانګ سلسله د سوداګريزې لارې د امنيت ضمانت کړی و.

سون يات سن

له شپاړلسمې ميلادي پېړۍ څخه وروسته پرتګاليانو او هالنډيانو کله چې هرمز په ايران، ګوا په هند او د چين په جنوب کې د ماکائو پر بحري او سوداګريزو لارو تسلط وموند، نو د چين اړيکي د ختيځ آسيا له نورو هېوادونو سره سمې کمزورې شوې.

د ديارلسمې ميلادي پېړۍ په لومړيو کې د مغلو د يرغل له امله تر چينه پورې د سيمې هېوادونه او هم د منځنې ختيځ سيمې په ورته برخليک اخته شوې. په ۱۲۳۰ ميلادي کې اوکتای قا آن له خپلو دوو ورونو جغتای او تولي او له خپلو زامنو سره د هوانګ هو د جلګې پر لوري حرکت وکړ او تر ۱۲۳٤ ميلادي کال پورې يې د کای فنګ ښار ونيو.

په معاصرو پېړو کې د منچو دولت خپل سوداګري د انګليس سره محدود او تر ښارنې لاندې ونيوله او د سوداګرۍ د اړيکو د کره کتنې غوښتونکي شول. انګليسانو هڅه کوله چې د هند له لارې د نړۍ سره خپلې سوداګريزې اړيکې وساتي. د انګليسانو اساسي موخې د چين سره د ترياکو سوداګري وه چې دغو اړيکو ناوړه پايلې درلودې چې د ترياکو د جګړې ۱۸٤۱ - ۱۸٦۰ميلادي لامل وګرځېده.

په شلمه ميلادي پېړۍ کې لومړۍ د امپراتورۍ حکومتونه او وروسته د چين ملي جمهوريت منځ ته راغی. ډاکتر سون يات سن چې د چين د مدرن پلار په نامه مشهوردی، د ۱۹۱۱ ميلادي کال د انقلاب مشر د چين لومړنی جمهور رئيس هم و چې ګومين تانګ دګوند مشري تر ۱۹۲۱ميلادي کاله پورې پر غاړه وه.

د ۱۹٤۹ ميلادي کال انقلاب

د ۱۹۲۸ ميلادي کال په پسرلي کې د مائو په مشرۍ هغه پاتې شونې ماتې خوړونکي بلواګران (فضل خزان) او هغو پوځيانو چې د نانچانګ په ګډوډيو کې يې برخه اخيستې وه، ژوندي پاتې شوي وو، د جوده په قوماندې يو له بله سره يو ځای شول. د دغه ناکامه ګډوډې، د دواړو مشرانو کتنه د کمونېست

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوند قواوې له منځه ورلو ځخه وژغورلې او دا پرېکړه یې وکړه چې پاتې قواوې د چین په سره پوځ کې تنظیم کړي او لومړنی هدف چې کمونېست ګوند د چین د سره پوځ د ټینګښت لپاره جوړه کړه (چنګ کانګ شن) وه. همدارنګه مائو د ۱۹۳۱ میلادي کال په وروستیو کې د چین لومړنی شورایي جمهوري د ګیانګسي په سیمه کې اعلان کړ. د دویم نړیوال جنګ په پای کې په عملي توګه دوه چینه شتون درلود. یو هغه قلمرو و، چې د ګومینډان تر نظارت لاندې و او بل هغه آزادي سیمې وې چې د چین کمونېست ګوند رهبري کولې. ګومینډان سره د امریکې د متحده ایالاتو له خوا د وسلې او مهماتو، د پوځیانو د زده کړې او لېږد یې ختیځو برخو ته د ارتباطي لارو جوړونه او ساتنه، نظامي او ډیپلوماتیک ملاتړ کېده. د چین ډېموکراټیک قواوې له پوځي، اقتصادي اړیکو له پلوه د چانکای شیک رژیم په پرتله وروسته پاتې و، خو د خلکو ملاتړ او ملګرتیا یې لرله.

مائو

د چین کمونېست ګوند د مقاومت لپاره اغېزمنه تیاري نیولې وه. په اقتصادي برخه کې د ۱۹۴۶م. د مې د میاشتې د ٤ مې نېټې په مصوبه کې د چین د کمونېست ګوند مرکزي کمېټې دا پتېیلې وه چې د لویو ملاکانو ځمکې مصادره کړي. ددې تر څنګ یې د پوځي احضاراتو او جلب لپاره تدابیر نیولي وو. کمونېست ګوند وتوانېد چې د مختلفو مبارزو او نظامي لارې خلک د ګومینډان د حملو پر وړاندې چمتو کړي.

د ۱۹۴۸م. کال په اوړي او منې کې آزادي غوښتونکي پوځ په کلکو او بریالیو عملیاتو لاس پورې کړ. د ګومېنډان پوځیان د چین په شمال ختیځ ښارونو کې محاصره او د ماتې سره مخامخ شول، د چین ډېره مهمه صنعتي سیمه چې د فلزاتو د ویلې کېدو کار خانې، د ډبرو د سکرو د راېستلو، ماشین جوړونې، د انرژۍ یا د لېږد رالېږد پرمختللې شبکې پکې وې کمونېستي قواوو ونیولې.

د ۱۹۴۸م. کال په پای کې کمونېست ګوند پر ټول شمالي او شمال ختیځ چین واکمن شو. همدارنګه په ۱۹۴۹ میلادي کال کې بیجېنګ پرته له مقاومته سقوط وکړ او د کمونېست ګوند قواوو لاسته ولوېد او د همغه کال د نوامبر او اپریل د میاشتو ترمنځ د چین ښارونه بې له وینې تویونې د کمونېستانو لاسونو ته ولوېدل. چیکا یچېنګ د خپلو پوځیانو له کوچنۍ ډلې سره تایوان ته تېښته وکړه. د پیکن تر نیولو او د چانکای شیک د قواو تر ماتولو وروسته کمونېست ګوند بشپړ بریالتوب ته ورسېد او مائو د ۱۹۴۹م. کال د اکتوبر د میاشتې په لومړۍ ورځ د پکن د سولې په میدان کې د چین د خلکو جمهوریت اعلام کړ.

څرنګه چې د چین بهرنۍ سیاست له ۱۹۴۹م. کال څخه وروسته د مائو پر عقاید ولاړ و، نو د هغه افکارو او غبرګونونو پر بهرنیو او کورنیو مسائلو بشپړ اغېز درلود، ځکه نو د هغه هېواد بهرني سیاست

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۵۰ مې لسیزې څخه وروسته د چین پر کورني لوړو ژورو او نړیوالو پېښو کې اغېز درلود.
مائو د انقلابي جګړو پر وخت او د قدرت د لاس ته راوړنې مخکې او وروسته هېڅ کله له یوې ثابتې الګو د خپل د سیاستونو د اجراکولو لپاره کار نه اخیسته، بلکې د چین د اقتصادي، سیاسي، پوځي او فني او نړیوالي اوضاع او ستراتیژیکي اصولو په پام کې نیولو سره به یې له انعطاف څخه کار اخیسته.
له ۱۹۸۰م. کلونو را په دې خوا د چین سیاستونو د سیمې له هېوادونو او نړۍ سره د پام وړ وده وکړه او له دې امله چین د منطقي په سیاستونو کې د پام وړ ارزښت لري چې په اوس وخت کې په سیمه کې د چین فعاله سیاسي ونډه ډېر د اهمیت وړ ده. پخوا چین په نړیوالو اړیکو او په ځانګړې توګه د مرستو په برخه کې اعتقادي (ایډیالوژیکه) بڼه درلوده او د بېجېنګ له پالیسۍ سره سم د سوسیالیزم او د استعماري ضد نهضتونو په پراختیا کې چې د نړۍ په مختلفو ځایونو کې تر سره کېدل له ۸۰ لسیزې راپدې خوا د دې په کچه او اندازې کې بدلون راغې.
د چین نوی سیاست او پالیسي اوس د نړیوالو مناسباتو د برابرۍ، متقابلې ګټې، د همکاریو په شکلونو کې د نوښت او د عملي او ښو پایلو پر اساس ولاړه ده. ددې سیاست موخه داده چې چین په نړیواله ټولنه کې اغېزمن او لوی نقش ولري. د پرانیستو دروازو د سیاست په رامنځ ته کولو او له نړۍ سره د سیاسي او اقتصادي مناسباتو په پراخولو سره چین د نړۍ د پرمختللو هېوادنو لکه جاپان، امریکا او لوېدیځې اروپا په کتار کې دربدلی دی. او نن ورځ په نړۍ کې د صنعتي هېوادونو او مطرحه قدرتونو له ډلې څخه ګڼل کېږي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په جلا ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د چین د سوابقو، دویمه ډله دې د مائو د شخصیت په برخه کې یو له بله پوښتنې وکړي.

پوښتنې

۱- د چین هېواد څېرې موقعیت لري او د هغه د تاریخي لرغونتوب په اړه څه معلومات لرئ؟
۲- جمهوري نظام په چین کې څه و خت جوړ، او لومړنی جمهور رئیس یې څوک و؟
۳- د چین د کمونیست ګوند د بریالیتوب لاملونه څه وو؟
٤- د دویمې نړیوالې جګړې وروسته په چین کې له اقتصادي، سیاسي او ټولنیز پلوه څه بدلون راغلی؟
۵- له اتیایمې لسیزې وروسته د چین بدلونونه څرنګه ارزوئ؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د فرهنګي شخصیتونو او منابعو په مرسته په چین کې د ۱۹٤۹ میلادي کال د انقلاب د لاملونو په اړه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې و وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاجکستان

تاجکستان د افغانستان یو ګاونډی هېواد دی، د نهم ټولګي په درسونو کې تاسې د هغوی د ژبې، نفوسو او په تاجکستان کې د مېشتو قومونو په اړه معلومات ترلاسه کړل، په اوسني لوست کې تاسې ته د نژادي ريښې، تاريخي سابقې او د هغه ځای د کلتوري حالت په هکله معلومات درکول کېږي.

د افغانستان په شمال کې يوه حاصلخېزه سيمه پرته ده چې ډېر عالمان او پوهان په دي باور دي چې آريايي نژاد خپلې د ژوندانه لومړنی ورځې او شپې د هندوکش د غرونو په لمن کې د جيحون او سيحون د رودونو پر غاړو تېرې کړې دي. د آرياييانو په پخواني کتاب کې د داسې ځمکې يادونه شوې چې آب او هوا يې د ځمکې پرمخ د خلد په نوم يادېده او زموږ نيکونه هورې لوی شوي دي او په پوره ډاډ سره ويلای شو چې له هغې ځمکې څخه موخه همدا د جيحون او سيحون زرغونې سيمه ده.

د هنري فيلډ د وينا له مخې (تاجکان مشهور خلک دي چې د ختيځ په ټوله سيمو کې خواره واره دي، نه يوازې په ايران او پاکستان کې، بلکې د ماورالنهر په ښارونو او په هغو هېوادونو کې چې د تاتاريانو تر ولکې لاندې دي، اوسېږي او د هغوی د ځينو د ويناوو له مخې د چين تر سرحدونو يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لږ تر لږه تر تیبت پورې خپاره شوي دي.)

د پام وړ شمېر تاجکان په ازبکستان او قرغزستان کې اوسېږي، تاجکان د آریایانو له پخواني نژاده دي، دوی د ترکانو تر را څرګندېدو دمخه د مرکزي آسیا د ډېر پخواني تمدن ښکارندوی دي.

سکندر د میلادي څلورمې پېړۍ دمخه د تاجکانو خاوره ونیوله او د هغه ځای د خلکو تر مطیع کولو وروسته یې هورې له یونانیانو او مقدونیانو څخه یو لښکر کوټ جوړ کړ چې ۳۰ زره کسه یې هلته مېشت شول او د هغه ځای د خلکو سره یو ځای شول.

له میلاد څخه دوه پېړۍ مخکې سکاهانو د یونانیانو ځای ونیو. له ۳۹-۲۷ د میلاد څخه مخکې کلونو کې ګوای شانګ (کوشان) دیو چیو نور قبایل ونیول او د کوشانیانو امپراطوري یې جوړه کړه چې ویې کړای شول چې په مرکزي آسیا ۲۰۰ کاله حکومت وکړي. د کوشانیانو امپراطوري د درېیمې پیړۍ په پای کې کمزوري شوه او یو بل قوم چې رومیانو هغوی (افتالیت یا سپین هونان یا اهیاطله بلل، رامنځ ته شول.

امام علی رحمان

تاجیکان اکثراً له نژادي پلوه سپین نژاد پورې اړه لري او کله کله کولای شو چې د مغلو ځانګړنې په کې وګورو، علت یې دا دی چې هغوی او ترکانو یو له بله سره وده کړې ده.

د ترکي مهاجرینو پر له پسې یرغلو دا سیمه داسې ترکي کړه چې په ۱۳ مه میلادي پېړۍ کې یې مغل یرغلګر په ځان کې مخلوط او هغوی یې تر خپل اغېز لاندې راوستل.

د نولسمې پېړۍ په نیمایي کې چې د وخت په تېرېدو سره د روسیې د څمکې پراخولو لړۍ سویل لورې افغانستان خواته پیل شوه، د تاجکانو ستر مرکزونه لکه اورا، توبه او خجند له روسیې سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

وترل شول. د تاجکستان شمالي برخه د روسانو په قلمرو او سویلي برخه یې د بخارا د امیر تر فرمان لاندې راغله. په ۱۹۱۸ میلادي کال کې د شوروي د حکومت منګولې د مرکزي آسیا په مخکینیو نیول شویو سیمو کې ټینګې شوې، د همدې کال په اوږدو کې د تاجکستان شمالي برخه د خود مختار شوروي ترکستان یوه برخه شوه او په ۱۹۲۱ میلادي کې سرې قواوې د بخارا شرقي برخو ته ورغلې او د دوشنبې ښار یې ونیو.

د ۱۹۲۴م. کال د منځنۍ آسیا د جمهوریتونو د پولو ټاکلو په وخت کې د تاجک شورایي جمهوریت د ازبکستان جمهوري یو برخه شوه. په ۱۹۲۹م. کال کې د دوشنبې ښار د ستالین آباد او په ۱۹۶۱ کې بېرته د دوشنې په نامه ونومول شو او هم د ۱۹۲۴ کال د سرحدي ټاکنې په اساس ځینې ښارونه لکه سمرقند، بخارا، سرخان دریا، قشقادریا، د فرغانې سیمې له تاجکستان څخه بېلې شوې او د سرحدي ټاکنې له هماغه نېټې څخه په کې تر اوسه کوم بدلون نه دی راغلی.

د شوروي اتحاد تر ړنګېدو وروسته په ۱۹۹۱م. کال، کې تاجکستان خپله سیاسي خپلواکي اعلان کړه او د ملګرو ملتونو د ټولنې او ځینو نورو نړیوالو ادارو غړیتوب یې تر لاسه کړ.

> **توضیح**
>
> دوه لویې کورنی لکه صفاریان او سامانیانو پر تاجکستان حکومت کړی دی او د پېړیو په اوږدو کې د شاعرانو او فضلاو د زړه وړونکي مرکز حیثیت درلود. رودکي سمرقندي، کمال خجندی، رشید سمرقندی، خواجه عبدالمالك عصاری سمرقندی اوسیفی بخاری د دغو شاعرانو او فضلا څخه وو.
>
> سمر قند او بخارا لکه بلخ د خپل وخت د علومو او فنونو له مرکزونو څخه شمېرل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د تاجکستان د قومونو او دویمه ډله دې په تاجکانو باندې د روسانو د یرغل په اړه یو له بل سره مباحثه وکړي.

پوښتنې

۱- د تاجکستان اوسېدونکي په کوم نژاد پورې اړه لري؟

۲- تاجکستان په کوم کال کې د شوروي ترکستان خود مختاره جمهوري یو برخه وګرځېده؟

۳- تاجکستان په کوم کال کې خپله سیاسي خپلواکي تر لاسه کړه؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکو او منابعو په مرسته په تاجکستان کې د اسلام د خپرېدو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازبکستان

ازبکستان د اسلامي کلتور او تمدن له لویو مرکزونو څخه ګڼل کېږي. په دې لوست کې تاسې د ازبکستان د موقعیت، اقتصاد، کلتور او لنډ تاریخ سره بلدېږئ.

ازبکستان داسې هېواد دی چې په مرکزي آسیا کې د دوو سیندونو آمو او سیر دریا ترمنځ پروت دی، په دغه هېواد کې ۷۱٪ خلک ازبک دي، په ازبکستان کې نور لږه کې، لکه روسان، تاجکان، قزاقان او تاتار هم اوسېږي. په سلو کې ۶۳ خلک په کلیو او بانډو کې ژوند تیروي ، رسمي ژبه یې ازبکي او روسي ده. په ازبکستان کې تر میلاد څخه دمخه انسانان اوسېدل، تر میلادي شپږمې پېړۍ د مخه د دې هېواد ډېره خاوره د هخامنشیانو د قلمرو یو برخه وه.

په(۳۲۹ مخکې د میلاد) کې مقدوني سکندر، سمرقند او اوسني ازبکستان د باختري یونان یوه برخه وګرځوله.

د شپږمې میلادي پېړۍ په نیمایي کې د ترکي خانانو تر ولکې لاندې راغی.

عربانو د اوومې میلادي پېړۍ په دویمې نیمایي کې د مرکزي آسیا مهمې برخې ونیولې. قتیبه بن مسلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خراسان عربي والي ته دنده ورکړل شوه چې ماورالنهر په بشپړه توګه فتح کړي. هغه په شلو کلونو کې د چین او کاشغر تر پولو نژدې او په شمال کې تر تاشکند پورې لښکرې راورسولې او په پای کې يې سمرقند، تاشکند او فرغانه ونيوله.

دطلا کاری جومات

د اسلام په ظهور او خپرېدلو سره په لسمه میلادي پیړۍ کې د ازبکستان اوسنۍ سیمه د سامانیانو د قلمرو یوه برخه شوه او د وخت په تېرېدو سره پرې غزنویانو، سلجوقیانو، خوارزمشاهیانو، مغلانو او تیموریانو حکومت کاوه.

مغولو د خپلو یرغلو په ترڅ کې د منځنۍ آسیا لويې برخې ونیولې، خو په تدریج او د مغلو د واکمنۍ په منځ ته راتګ، په ځانګړې توګه د تیمور له واکمنۍ څخه وروسته چې سمرقند يې د خپلې امپراتورۍ پلازمېنه وټاکله، ازبکانو د لومړي ځل لپاره د یوه قوم په توګه را څرګند شول.

اسلام کریموف

ازبکانو خپل نوم له ازبک خان څخه ۱۲۸۲-۱۳۴۲م. کال چې د اسلام په دین مشرف شوي و، اقتباس کړ، همدارنګه ابوالخیر خان (۱۴۱۲)م. کال د شیبان څوان ځایناستي د جوجي زوي په مرکزي آسیا کې د ازبکو د قدرت بنسټ کېښود.

د ازبکستان ۸۵ سلنه خلک مسلمانان او حنفي مذهبه دي، د یو شمېر تېریو سره سره په اسلامي سنتونو او ارزښتونو ولاړ او پابند دي، په دې هېواد کې اسلامي ارزښتونه لکه: نکاح، تدفین،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاوروته د مړي سپارل، د هلکانو سنتول، قرباني، د قرآن مجید تلاوت، د جوماتونو جوړول او د صدقو ورکول رعایت کېږي.

د ازبکستان د خلکو ملي ترکیب د ۱۹ مې پېړۍ له نیمايي او د شلمې پېړۍ له پیل څخه بدلون موندلی دی. د روسیې په وسیله د منځنۍ آسیا له اشغال وروسته، دې سیمې ته د ډېرو روسانو ورلېږل، په ځانګړې توګه د ۱۹۱۷ میلادي کا ل د (اکتوبر انقلاب) څخه وروسته د روسیې، ققفاز او اوکراین بزګران او کارګران دې سیمې ته راوستل شول.

په پخواني شوروي اتحاد کې د ۱۹۹۱ میلادي کـال چټکو بدلونونو د ازبکستان مشرتابه ته دا فرصت ورکړچې د یاد شوي کـال د سپټمبر په لومړۍ نېټه ازبکستان د یوه خپلواک هېواد په توګه اعلان کړي. د ازبکستان کمونیست ګوند منحل اعلان شو او لومړنۍ ټولټاکنې تر سره شوې او اسلام کریموف د رایو په ګټلو سره د جمهور رئیس په توګه وټاکل شو.

ازبکستان د خپلواکۍ تر اعلانولو وروسته د ملګرو ملتونو د ټولنې غړیتوب ترلاسه او په یو شمېر اقتصادي، نړیوالو او سیمه ییزو ټولنو کې داخل شو.

د منځنۍ آسیا په هېوادونو کې ازبکستان د ډېرو ښو اقتصادي په تېره بیا د کرنې په برخه کې د ښو امکاناتو لرونکی هېواد دی. ازبکستان د مسو، د سکرو ډېرو او نفتو کانونه لري، د فولادو د صنعت په

توضیح

سمرقند او بخارا د اسلامي تمدن له مهمو او لویو مرکزونو نه ګڼل کېږي. د اسلامي تمدن ډېرې نښې او آبدات هلته د یادګار په توګه پاتې دي، چې د بېلګې په توګه د شیردار مدرسې، طلاکارۍ مدرسې، د الغ بیګ مدرسې، بي بي خانم جومات، د نمازګاه جومات، خانقاه د ګورګاني امیر تیمور مقبره، د خواجه عبدالله احرار مزار، رودکي مزار، د شاه اسماعیل ساماني مزار، د خواجه بهاوالدین نقشبند د آثارو مجموعه، مزارونو او آبدو نومونه یادولی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تولید، غذايي توکو، منسوجاتو او پنبې په پرمختګ کې يې بريالیتوبونه په برخه شوي دي. کرنه ددې هېواد د اقتصاد مهمه برخه ګڼل کېږي چې په اقتصادي پرمختیا کې **۲۸** سلنه ونډه لري او ۳۵ سلنه وګړي په کې په کار بوخت دي ازبکستان په نړۍ کې د پنبې دويم صادروونکی هېواد دی.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوه ډلو وويشل شي لومړۍ ډله دې د ازبکستان د اسلامي ابداتو په اړه او دويمه ډله دې د مهمو صنايعو په اړه په خپل منځ کې مباحصه وکړي.

پوښتنې

۱- د ازبکستان موقعیت په لنډه توګه توضیح کړئ.

۲- په ازبکستان کې کومې قومي ډلې ژوند کوي؟

۳- کومو سلسلو یا کورنیو په ازبکستان کې واکمني کړې ده؟

٤- د ازبکستان خلک په کومو ژبو خبرې کوي؟

٥- د ازبکستان د مهمو صنايعو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د ازبکستان نقشه رسم او د هغې پر مخ دې د ازبکستان ولایتونه، صنعتي ښارونه او ګاونډي هېوادونه په نښه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکمنستان

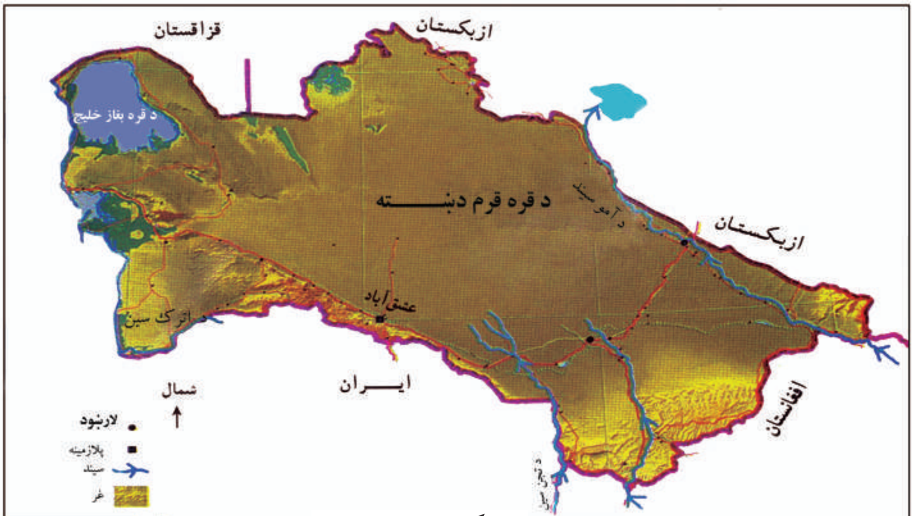

د ترکمنستان د هېواد نقشه

ترکمنستان په نړۍ کې د ګازو له سترو صادروونکو هېوادونو څخه دی.
د نهم ټولګي په تاریخ کې تاسې د ترکمنستان د موقعیت، نفوس او ژبې سره آشنا شوئ. په دې لوست کې تاسې د تاریخي پېښو، د ترکمنانو د اصل او نسب او د هغه ځای د فرهنګي او اقتصادي حالت په برخه کې تفصیلي معلومات حاصلوئ.

ترکمنستان یو لرغونی هېواد دی. چې د زرګونو کلونو د پخواني تمدن زانګو بلل کېږي او د ګوک تپه، نمازګاه تپه د مروښار، نساء قلعه او اورګنج غوندې لوی فرهنګي مرکزونه په کې شتون لري. د څېړې له مخې ترکمنان مغلو ته ورته دي. په نسبي توګه لوړ، د تورو وېښتو لرونکي او نري اندامه دي.

د لرغون پوهني پلټنې ښيي چې ترکمنستان تېروخت په منطقه کې د نړۍ د ښارونو او د کرنيزو مرکزونو څخه یو مرکز و. د برونز په پېرکې ډېرو لویو تمدنونو له دې ځای څخه منشا اخیستې ده. د ترکمنستان د لرغونو تمدنونو څخه یو د ((الیتن اپ)) معماري ده چې د مینا او چاجاکلو تر مینځ موقعیت لري په دې ځای کې یوه مقبره شتون لري چې د معمارۍ له پلوه د بابل آثارو ته ورته والی لري او همدا رنګه لرغون پوهانو ثابته کړې چې په دې سیمه کې لیک ژبه موجوده وه او خلک د عالي او لوړ فرهنګ څخه برخمن وو. چې ترکمنستان له تاریخ څخه مخکې د انسانانو د استوګنې ځای و. په ٦- ٤ ق- م پېړیو کې د هخامنشیانو د امپراطورۍ یوه برخه وه او وروسته د پارتانو لاس ته ولوېده.

د ترکمنانو د نژاد د رېښې په برخه کې مختلفې نظریې شته، خو هغه ځمکې چې ترکمنان په کې اوسي، له ډېرې زمانې څخه د انسانانو د استوګنې ځای او ډول ډول کلتورونو او تمدنونو په کې وده کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکمنستان د خپل جغرافيوي موقعيت له مخې د ورېښمو د لويې لارې په برخه کې مهم نقش لوبولی او د پېړيو په اوږدو کې د لوېديځ او ختيځ ترمنځ نښلوونکې کړۍ پاتې شوې ده. په پنځمه ميلادي پېړۍ کې دا سيمه د هون او هپتاليانو د يرغل له امله او ساسانيانو د شانګ وروسته د هغوی لاسته ورغله. دا د لوی خراسان شمال ته د ترکي قومونو لومړنی نفوذ و.

په اوومه پېړۍ کې عربو پر خراسان د يرغل په ترڅ کې دا سيمه هم ونيوله، مرو د خراسان د عربو حکمرانانو پلازمېنه ګڼل کېده او پر ماوراالنهر يې حملې له همدې ځايه کولې. مروې ته د مامون الرشيد او امام رضا راتګ په تاريخ کې هم ثبت دی.

که څه هم دې سيمې او ماوراالنهر ته د ترکانو لومړنی راتګ په پنځمه ميلادي پېړۍ کې د هياطله د هجوم پر وخت و، خو د غور يا اغوز د ترکانو يرغل د مغلوستان له پولو څخه په لسمه ميلادي پېړۍ کې د دې سيمې د خلکو جمعيتي جوړښت درې ورې کړ، سلجوق خان دمسلمانو ترکو په مرسته وتوانېده چې پر سيحون خپله واکمني ټينګه کړي او د سلجوقيانو د کورنۍ بنسټ يې کېښود.

په څلورمه هجري پېړۍ کې مقدسي غربي تاريخ ليکونکی لومړنی کس و، چې د ترکمن په نوم طايفې څخه يې يادونه وکړه او پر دې ټکي يې ټينګار وکړ چې لومړني مسلمان ترکان وو، نو ځکه د (ترک ايمان) په نامه له هغوی څخه يادونه شوې ده.

د جوامع التواريخ د کتاب پر اساس د ترکمنانو نسبي سلسله داسې تنظيم شوې ده: يافث بن نوح، ديب يا قوي، قراخان او غوزخان، د ترکمنانو اصلي نيکه اورخان کرخان دی.

ترکمنستان د مرکزي آسيا د مختلفو قومونو د اوسېدو ځای دی، خو ډېر خلك يې ترکمنان دي او لاندې قبيلې په کې اوسېږي:

۱- عالي ايلي
۲- اتا
۳- چاودار
٤- امرای (يمرلي)
٥- ارساری
٦- ساکار (ساقار)
۷- سايور
۸- ناريق
۹- تکه اريموت
۱۰- ګوکلان

د ترکمنستان د پارلمان ودانۍ

څرنګه چې زياترو ترکمنانو د تاريخ په اوږدو کې د ښارويو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روزنې له لارې ژوند کړی، نو ددې لپاره چې دغه اقتصادي فعالیت فعال وساتي، نو په کلیو کې اوسیږي. د مغلو یرغل او د خوارزمشاهانو مادي وضع سخته خرابه کړې وه. د مرکزي آسیا ډېر ودان ښارونه ټول ویجاړ او د مغولو لاسونو ته ولوېدل. یاده شوې سیمه په دوو برخو چې شمالي برخه یې مغلو او د ازبیکو خانانو او جنوبي برخه یې ایلخانانو ونیوله.

له ۱۵-۱۷م. پېړۍ څخه دا سیمه د شیبک خان ازبک تر ماتې وروسته صفویانو ونیوله، په ۱۸۵۰-۱۸۷۳ میلادي کلونو کې د روسیې سیاسي تحریکاتو د ترکمنستان پراخه سیمه د بخارا، خیوې، فرغانې، خو قند او قازان په حکومتونو ووېشله، روسانو په یوه منظم ځنځیري حرکت سره بخارا، خیوه او فرغانه تر ولکې لاندې راوړل او په پای کې په ۱۸۸۱م. کال روسي جنرال اسکوبلوف پر اخا ل باندې د یرغل او د ګوک تپې قلعې په نیولو سره وتوانېد چې پر ترکمنانو بریالی او ترکمنستان اشغال کړي، د ترکمنستان لوېدیځه برخه په خپله خوښه د روسیې سره یو ځای شوه.

په روسیه کې د ۱۹۱۷ میلادي کا ل تر انقلاب وروسته ترکمنستان د شوروي ترکستان د جمهوریت یوه برخه شوه.

تر خپلواکۍ وروسته د ترکمنستان اقتصاد د نورو نویو جمهوریتونو په څېر په دولتي مالکیت ولاړ و. د خیرو شویو آثارو له مخې د هېواد د ټولو محصولاتو ۹۵ سلنه د دولتي واحدونو له خوا تولیدېدل. بانکونه، بیمې، بهرنۍ سوداګري او ټول لوی پلورنځي دولتي وو، دغه اقتصادي سیستم چې پر دولتي بنیاد ولاړ و، د نوښت د نشتوالي، لږ کارۍ، فلجوونکې بېروکراسۍ او د تکنالوژۍ د نشتوالي له امله له سختو ستونزو سره مخ وه او د پورته ستونزو د له مینځه وړلو لپاره دولت په دوو کارونو لاس پورې کړ:

۱- په مسکو او د کامنولت د نورو غړیو هېوادونو پورې د ځان ترنې د ربښو پرې کول.

۲- د ملي اقتصاد بنسټ ایښودل او د طبیعي ځیرمو څخه په خپلواکه توګه ګټه اخیستنه د کورني اړتیاوو د رفع کولو په منظور. چې د دې مامول د پوره کولو لپاره څو مرحله یزه ملي ستراتیژي مطرح شوه.

ترکمنستان د روسیې له فدارسیون څخه وروسته د مشترك المنافع هېوادونو په منځ کې د ۲،۷ ترېلیون متر مکعب ګازو په در لودو سره دویم هېواد دی. د ترکمنستان په سلو کې ٤٨ سلنه خلک په کرنیزو او د څارویو په چارو بوخت دي. ددې هېواد په سلو کې ۸۰ سلنه ځمکه د اوبو د سرچینو له نشتوالي سره مخامخ ده. په ترکمنستان کې مالدارۍ نسبتاً ښه وده کړې ده. د قره قل پسونو د نرمو وړیو او پوستکو په لرلو سره په کې ډېر روزل کېږي. د ترکمنستان یو بل صنعت غالۍ جوړونه ده چې د ترکمني ښځو په منځ کې رواج او نړیوا ل شهرت لري، ترکمنستان په مرکزي آسیا کې له ځانګړي جغرافیوي پلوه مناسب ستراتېژیک موقعیت لري.

• دغه هېواد تر ځمکې لاندې ډېرې لویې په ځانګړې توګه د نفتو ذخیرې لري چې همدې ټکي د سیمې د هېوادونو پام ترکمنستان ته را اړولی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ترکمنستان اروپا او ځینو نورو هېوادونو ته دګاز د انتقال پوټنسیال لري او د اروپا د انرژۍ د تامینوونکو هېوادونو څخه ګڼل کېږي.
- ترکمنستان د کسپین د سمندرګي له ساحلي هېوادونو څخه دی چې د انرژۍ څېرمو په لرلو سره له اقتصادي لوړ ارزښت څخه برخمن دی.

ترکمنستان د پخواني شوروي اتحاد د ٦٠ کلنې واکمنی په وخت کې د نورو منځنی آسیا د جمهوریتونو په څېر د بدلونونو له مخې يو منجمد تاريخ تېر کړ، یوازې د یادولو مهمه پېښه په کې د قره قوم د کانال جوړول و.

په پخواني شوروي اتحادکې د سیاسي بحرانونو په ډېرېدو سره کمونیست حزب منحل او د ترکمنستان ډیموکراټیک ګوند د ۱۹۹۱م. کال د اکتوبر په ۲٦ مه جوړ شو، چې مشري يې نیازاف پر غاړه لرله او د اکتوبر په ۲۷ مه ترکمنستان رسماً خپله خپلواکي اعلان او د یوه خپلواکه هېواد په توګه په رسمیت وپېژندل شو. يو کال وروسته ددې هېواد د پارلمان له خوا نوی اساسي قانون جوړ او د جمهور رئیس واک يې په کې ډېر کړ.

تر خپلواکۍ وروسته ترکمنستان د ملګرو ملتونو د ټولنې، د خپلواکو مشترک المنافع هېوادونو، د آسیا پراختیایي بانک، اسلامي پرمختیایي بانک، اسلامي کنفرانس د سازمان، دکار د نړېوا ل سازمان او دلسګونو نورو نړېوالو ټولنو غړیتوب ترلاسه کړی دی.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په څلورو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د ترکمنستان د موقعیت په اړه، دویمه دې د ژبې، درېمه دې د ترک تبارانو د استوګنې او څلورمه دې د ترکمنانو د نژادي ریښې په برخه کې يو له بله پوښتنې وکړي.

پوښتنې

۱- د ترکمنستان د مشهورو قبایلو نومونه واخلئ؟

۲- روسانو په کوم کال کې ترکمنستان ونیوه؟

۳- ترکمنستان له خپلواکۍ څخه وروسته څه ډول ستراتیژي طرح کړه؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د ترکمنستان نقشه رسم او د هغې پر مخ د صنعتي ښارونو ولایتونه او ګاونډي هېوادنه په نښه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دریم څپرکي بیا کتنه

د دولسم ټولګي د تاریخ د کتاب دریم څپرکی چې د (ګاونډیو هېوادونو) تر عنوان لاندې جوړ شوی دی او د چین، پاکستان، ایران، تاجکستان، ترکمنستان، او ازبکستان د هېوادونو معاصر تاریخ په کې شامل دی. د دې څپرکي په تالیف کې تر ډېرې کچې هڅه شوې چې زده کوونکي په لنډه توګه د هر هېواد له پېښو، موقعیت، نفوسو، دودیزو ژبو، کلتوري میراثونو، اقتصاد او صنعت سره آشنايي او پېژندګلوي پیدا کړي. په ځینو لوستونو کې هڅه شوې ده چې د ګاونډیو هېوادونو هغه تاریخي پېښې چې په ځانګړو دورو کې رامنځ ته شوي دی، فهرست کړي او پېښې په کې په مفصله توګه څېړل شوي دي چې زده کوونکي د تاریخي پېښو ژور ته داخل او پرې پوه شي اوا د دې لپاره چې تاریخي پېښې ورته روښانه او د پوهېدو وړ شي. تاریخ له وچ سیاسي چوکاټه راووځي چې د بشري ټولنې د فعالیتونو فرهنګي، سیاسي او اقتصادي غوښتنه ده. سره له دې چې په یوه څپرکي کې د ګاونډیو هېوادونو د ټولو تاریخي پېښو او حوادثو یادونه یو ډېر ګران کار دی، خو د توان تر کچې هڅه شوې ده چې خپلې دغې موخې ته به رسېدلي یو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلورم څپرکی

په شلمه پیړۍ کې د نړۍ مهمې پېښې

د څپرکي موخې

۱- په شلمه پیړۍ کې د نړۍ د ځینو مهمو پېښو سره بلدتیا.

۲- د لومړۍ نړیوالې جګړې او د هغې د لاملونو تحلیل کول.

۳- دویمه نړیواله جګړه او د هغې لاملونه تحلیل او تفسیر وکړای شي.

٤- د ملګرو ملتونو د جوړښت ضرورت درک کړای شي.

٥- په صنعتي ځواک باندې د جاپان د بدلون سره پېژندګلوي.

٦- د پخواني شوروي اتحاد د ړنګېدلو د لاملونو تحلیل او تفسیر وکړای شي.

۷- د آلمان، فرانسې او انګلیس سیاسي جوړښت سره پېژندګلوي تر لاسه کړي.

۸- د نقشو او اطلسونو څخه ګټه پورته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ نړیواله جګړه او د هغې لاملونه

په دې لوست کې زده کوونکي د لومړۍ نړیوالې جګړې له علتونو، لاملونو او دهغو د ناوړو پایلو په اړه معلومات تر لاسه کوي.

لوېدیځې نړۍ د شلمې پېړۍ په لومړیو کې پر نړۍ پوځي او اقتصادي واک تر لاسه کړ. په نوموړې پېړۍ کې اروپایي سرتېرو او مقاماتو پر هند، سویل ختیځې آسیا او د افریقا پر ډېرو برخو حکومت کاوه. د بهرنې سیاست مامورینو او اروپایي سوداګرو د چین، ایران او عثماني امپراتورۍ اقتصادي او سیاسي چارې په لاس کې درلودې. په لوېدیځه نیمه کره کې متحده ایالات د لوېدیځو قدرتونو په ډله کې نوی مطرح شوی و او په ټوله نړۍ کې په یوه ځواکمن قدرت بدلېده.

د وضعې او حالاتو بدلون داسې و چې د عمومي جګړې لپاره یې لار هواروله. د دغه حالت په پای کې لومړۍ نړیواله جګړه پېښه شوه. لومړي د بازارونو پر سر اقتصادي سیالۍ پیل شوې، وریسې د اروپا اتحاد، هېوادونه یو د بل پر ضد متحد کړل. دربیم، ټولو قومي ډلو قوي ملي پاله احساسات درلودل.

د اروپا صنعتي هېوادونو د نفوذ او مستعمره کولو پر سر یو له بله سره سیاسي سیالۍ درلوده. انګلستان تر **۱۸۷۰** م. کاله پورې په ټوله نړۍ کې تر ټولو مخکې صنعتي هېواد و. وروسته المان په صنعت پیل وکړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په چټکۍ سره صنعتي شو او د ورځو راوړلو او اړيکو نوې شبکه يې رامنځ ته کړه. الماني سوداګرو له انګليسي سوداګرو سره د آسيا په ختيځ، منځني ختيځ او لاتينه امريکا کې برياليٰ سيالي پيل کړې.

د نړيوال واک پر سر سيالي په سمندري وسله واله سياليٰ باندې بدلون وموند. مهم هېوادونه لکه: د امريکا متحده ايالات او جاپان د خپلو کشتيو د چلونې د خونديتوب لپاره خپل سمندري ځواک پياوړی کړ.

انګلستان په **۱۸۸۴**م. کال کې د کشتيو او لويو سمندري توپونو جوړول پيل کړل. المان چې په اقتصادي برخه کې د هغه اصلي دښمن و، ډېر ژر يې د هغه هېواد تقليد وکړ.

د شلمې ميلادي پېړۍ په لومړيو کې د المان د سمندري ځواک چټکه پياوړتيا د انګلستان د سمندري ځواک ته يو ګواښ و. انګليس هڅه وکړه چې د سمندري پوځي سيالۍ د پای لپاره له المان سره يوه موافقه وکړي. کله چې دغه هڅه ناکامه شوه، انګلستان د متحدينو په لټه کې شو.

فرانسې او انګلستان د خپلو هېوادونو په منځ کې په **۱۹۰۴**م. کال کې يو تړون لاسليک کړ انګلستان په **۱۹۰۷** م. کې له روسيې سره هم متحد شو او د دې درې هېوادونو اتحاد په (مثلث) تبديل شو.

د اروپا مهمو قدرتونو په هغه وخت کې په دوو اتحادونو کې يو د بل مخې ته ولاړ وو او دواړو خپل ځانونه وسله وال کول او د عمومي جګړې ګواښ ډېر شو. د بهرني سياست بدګومانی او بې باورۍ سوله لا د خطر سره مخامخ کړه. تر لومړۍ نړيوالې جګړې دمخه د اتريش وليعهد سارايو د بوسنې مرکز کې ووژل شو.

المان نېت درلود چې يوازې له خپل لوی متحد اتريش څخه ملاتړ وکړي. بل متحد يې ايټاليه وه. برعکس روسيې تصميم ونيو چې صربستان سره مرسته وکړي. روسي پوځ لومړی پوځ و چې د جګړې لپاره تيار شو. د المان حکومت له روسيې څخه وغوښتل چې له دې کاره لاس واخلي. ځکه له دې يې وېره درلوده چې روسيه او فرانسه به يې پر خاوره په يوه وخت يرغل وکړي. روسيې د المان غوښتنه رد کړه او د **۱۹۱۴**م. کال د اګست په لومړۍ نېټه المان لومړی روسيې ته او بيا فرانسې ته د جګړې اعلان وکړ.

المانيانو د بلژيک ناپېيلتوب تر پښو لاندې او د **۱۹۱۴** م. کال د اګست په **دريمه** يې پر هغه هېواد يرغل

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړ. یوه ورځ وروسته انګلستان المان او اتریش ته د جګړې اعلان وکړ. په صربستان د اتریش د یرغل تر پرېکړې وروسته په یوه اونۍ کې د دوو لویو اتحادو هېوادونه په جګړې کې ښکېل شول.

لومړۍ نړیواله جګړه د ۱۹۱۴ م. کال د اګست په لومړۍ نېټه پیل شوه او د دواړو ترون هېوادونو هیله درلوده چې په چټکۍ سره به بریالي شي، البته ټول په دغه وړاندوینه کې تېروتي وو. روسان په چټکۍ سره منسجم شول. فرانسې فکر نه کاوه چې المان به د بلژیک له لارې حمله وکړي. ایټالیې د المان او اتریش سره په اتحاد کې له جګړې سرغړونه وکړه. اتریش د خپلې ځانځانۍ له امله ونه توانېد چې پر وړوکي صربستان بریالی شي.

امریکا له اروپا څخه د جلاوالي سنت وساته. او خپله بېطرفي یې اعلان کړه. ختیځې او لوېدیځې جبهې د جګړې اصلي میدانونه وو. لوېدیځه جبهه د سوېس له سرحده پیل او د فرانسې په خاوره کې د شمال تر روده ادامه درلوده. ختیځه جبهه د لهستان په خاوره کې تر روسیې پورې غځېدلې وه. په ۱۹۱۶ م. کال کې ختیځه جبهه په بالکان کې پرانېستل شوه.

متفقینو په ۱۹۱۵ م. کال کې هڅه وکړه چې د عثماني امپرتورۍ په ماتولو سره په دردانیل کې د پښې اېښودو ځای پیدا کړي. د متفقینو په زرګونو کسانو چې ډېری یې استرلیایي ځوانان وو، د هغو غرونو په لمنو کې چې عثماني ترکانو په توپونو او وسلو ترې دفاع کوله، خپل ځانونه له لاسه ورکړل. د عثماني امپراتورۍ عربي اتباعو په ۱۹۱۶ م. کال کې د ترک د حاکمانو پر ضد پاځون وکړ. دغه پاځون د ملک فیصل په مشرۍ چې په هاشمي اصلي کورنۍ پورې یې اړه درلوده، له عربستان څخه یې فلسطین او سوریې ته خپور شو. انګلستان او فرانسې دواړو د عربي پاځون کوونکو غوښتنې پوره کړې چې په پایله کې عثماني امپراتوري له منځه ولاړه د عثماني خلافت له منځ تللو سره مسلمانانو خپل د سیاسي یووالی سمبول له لاسه ورکړ.

المانیان د ۱۹۱۶م. کال په فبرورۍ کې له اقتصادي ستونزې سره مخ شول. د المان د قومندې مرکز د دې لپاره چې له دې ستونزې ووځي، وېې غوښتل، چې په فرانسه کې د وردن پر ښار یرغل وکړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

البته دا يې نه ګڼله چې په جبهه کې به د متفقينو ځواک لوی برى تر لاسه کړي، بلکې دا هيله يې درلوده چې د دفاع په ترڅ کې به د فرانسې ځواکونه په تدريجي توګه له منځه يوسی.

ساتونکو له وردن څخه د فشار د له منځه وړلو لپاره له انګليسانو او فرانسويانو څخه يو مرکب ځواک جوړ کړ او د سوم سيند په اوږدو کې يې يوه درنه حمله پيل کړه. د سوم سيند د جګړې په لومړۍ ورځ انګليسانو د ۶۰۰۰۰ په شاوخوا کې تلفات ورکړل. په لومړيو ۲۴ ساعتونو کې په هره دقيقه کې ۱۵ انګليسان مړه او ۳۰ کسه ژوبل شول. انګليسانو د سوم(Somme)[1] په جګړې کې نوې وسلې واردې کړې. جګړې تر دسمبره پورې دوام وکړ. په دې جګړه کې المانيانو ۳۳۰۰۰۰ او فرانسويانو ۳۵۰۰۰۰ کسه تلفات ورکړل. د اېټاليا په جبهه کې د تلفاتو شمېر له ۳۰۰۰۰۰ څخه ډېر شو. په ختيځه جبهه کې ښايي د ۲،۱ ميليون کسو پورې په جګړې کې وژل شوي وي. جګړې له يو ميليون څخه ډېر زخميان درلودل.

د ۱۹۱۵ کال د مى په ۷مه يوه الماني تحت البحري کښتۍ پر لوسی تانيا اقيانوس پيما نومې کښتۍ چې د ايرلېنډ په سيند کې د حرکت په حال کې وه، يرغل وکړ او دا کښتۍ په چټکۍ سره ډوبه شوه او ۱۲۰۰ کسه په کې مړه شول. له ۱۰۰ څخه ډېر غرق شوي، امريکايان وو. لوسي تانيا انګلستان ته په پټه وسله وړله.

د لوسي تانيا غرقېدو المان او متحده ايالات د جګړې ډګر ته راښکېل کړل. لس مياشتې وروسته ترنځتيا ډېره شوه. د ۱۹۱۶م. کال د مارچ په ۲۴مه المانيانو فرانسوي ولاړه کښتۍ د مانش په سمندرګي کې غرقه کړه او يو ځل بيا د امريکا خلک ووژل شول.

لومړۍ نړيواله جګړه د نړۍ د تاريخ لومړنۍ هوايي جګړه وه. د جګړې په لومړيو مرحلو کې ډېرو هېوادونو د دښمن د واحدونو موقعيت د معلومولو لپاره له الوتکو څخه ګټه اخيسته.

متحده ايالاتو او متفقينو يې د سمندري مراقبتي نظام په وسيله د المانيانو يرغلو ته ځواب ورکړ. يو شمېر کښتيو د خارنې لپاره يو له بله سره حرکت کاوه.

د ۱۹۱۸م. کال په مارچ کې د برست ليتوفسک تر تړون ۱۸ ورځې وروسته الماني ځواکونه دې ته اړ

۱-سوم(Somme) د فرانسې په شمال ختيځ کې د مانش د سمندرګي په نامه يوه سيمه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شول چې له روسيې څخه لوېديځې جبهې ته راشي. المانيانو په لوېديځه جبهه کې وحشتناکه حمله پيل کړه. د درنې توپخانې په بمبارد او ګازي بمونو سره يې حمله وکړه. انګليسي، فرانسوي او بلژيکي واحدونه يې د سيند لوري ته په شا کړل. د ۱۹۱۸م. کا ل په سپتمبر کې بلغارستان له موقتې ډزبندۍ سره موافقه وکړه. عثماني امپراتوري د اکتوبر تر پايه تسليم شوه. د ۱۹۱۸م. کال د نوامبر په درېيمه اتريش، مجارستان د ډزبندۍ منل لاسليک کړل چې په جګړې کې د هغوی د لاسوهنې د پای معنا يې لرله.

د ۱۹۱۸م. کال د نومبر په ۱۱مه سهار سر تا سري ډزبندي وشوه او په لوېديځه جبهه کې د توپونو درزا غلې شوه. په پای کې تر څلورو کلونو وروسته لومړۍ نړيواله جګړه پای ته ورسېده.

د رسمي شمېرنو له مخې په لومړۍ نړيواله جګړه کې د ځمکنيو او سمندري قواو ۹،۱ ميليونه سرتيری ووژل شول او يا يې له ژوبلېدو او ناروغيو له امله ژوند له لاسه ورکړ. تر ۲۱ ميليونه ډېر پوځيان ژوبل، ۷،۴ ميليونه کسه بنديان يا ورک شول. دغه شمېرنه د ملکي خلکو په برخه کې نه ده.

د جګړې اقتصادي پايلې

د فرانسې، لهستان(پولنډ)، سربستان ډېرې شمال ختيځې برخې او د اېټاليا شمال ختيځې سيمې په کنډوالو بدلې شوې. يوازې په فرانسه کې ۴۸۰۰ کيلو متره ځنګلي ځمکه وسوځېده او د ۱۲۸۰۰ کيلو متره مربع په شاوخوا کې کرنيزه ځمکه يې له منځه لاړه. د وردن په شاوخوا کې تر جګړې وروسته تر يوه نسله پورې مېکانيزه کرنه ناشونې وه، له دې امله چې ټوله ځمکه د اوسپنو ټوټو نيولې وه.

مادي زيان کليوالي او ښاري خلک دواړه له اقتصادي ستونزو سره مخامخ کړل. بزګرانو تر يو ميليون ډېر څاروي او حيوانات له لاسه ورکړل. په ښارونو کې تر ۶۰۰۰۰۰ ډېرې ودانۍ ورانې او يا زيانمنې شوې. پلونه، لويې لارې، تونلونه، د اورګاډي پټلۍ د تلګراف او ټېلېفون مزي له منځه لاړل.

لومړۍ نړيواله جګړه د بشريت په تاريخ کې تر ټولو ورانوونکې او د ډېر لګښت لرونکې جګړو څخه شمېرل کېږي. دې جګړې د روسيې، المان، اتريش، مجارستان او عثماني ترکيې امپراتورۍ له منځه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یووړه. د رومانوف، هونسولرن او هاپسبورگ لړۍ له واکه لرې شوې. د اروپا او سویل لویدیځې اسیا د نقشو ډېرې برخې له سره وکښل شوې. فرانسوي امپراتوري د فاتحینو تر منځ ووېشل شوه.

جگړې فرانسه او روسیه ورانه کړه. المان، بلژیک او انگلستان یې هم زیانمن کړل. د امریکا متحده ایالات انزوا او گوښه والي ته ستون شو. لوېږ او ناروغیو او جگړې ډېر تلفات را منځته کړل او د اروپا پخوانی امپراتورۍ یې یو له بله سره بېلې کړې. تر څلورو کلونو اوږدې جگړې وروسته سوله منځ ته راغله.

په ټولگي کې فعالیت

زده کوونکي دې په ټولگي کې پر دووجلا ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د جگړې پر علتونو او دويمه ډله دې د اروپايي هېوادونو د سياليو په اړه يو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې

۱ــ لومړۍ نړیواله جگړه په کوم کال کې پېښه شوه؟

۲ــ په دواړو جلا اتحادونو کې کومو هېوادونو گډون درلود؟

۳ــ په دې جگړه کې کومو هېوادونو ډېر تلفات ولیدل؟

له ټولگي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د جگړې د پایلو په اړه د منابعو په مرسته معلومات تر لاسه او په ټولگي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويمه نړيواله جګړه

آډولف هټلر

په دې لوست کې به د دويمې نړيوالې جګړې څخه د مخه د بحرانونو په اړه او همدارنګه د جګړې د لاملونو او پايلو په اړوند معلومات تر لاسه کړئ.

اقتصادي بحران او رکود د ۱۹۲۹ - ۱۹۳۳م. کلونو تر منځ په المان کې په ډېره چټکتيا سره پراختيا ومندله. او دې بحران درې کاله دوام وکړ، په صنايعو کې پر سلوکې ۴۰ ټيټوالی راغی. د بيکارانو شمېر ۷.۵ ميليونو تنو ته ورسېد، واقعي مزد له ۲۵ څخه تر ۴۰ په سلوکې را ټيټ شو. کرنه د حوادثو قرباني شوه او يو شمېر بانکونه له ماتې سره مخامخ شول اقتصادي ناورين د ويمار جمهوري جوړښت متزلزل کړ او د هيټلر د رامينځ ته کېدو لپاره يې په سياسي ډګر کې زمينه برابره کړه.

اډولف هيټلر په ۱۸۸۹م. کال په اتريش کې زېږېدلی او د لومړۍ نړيوالې جګړې وروسته يې د نازي ګوند جوړ او په ۱۹۲۰م. کال کې همدې ګوند مشري يې تر لاسه کړه چې ملي پالنه، افراط پالنه، نژاد پالنه او پر يهودو تيرى د هغه له اصولو څخه وو. نوموړی په لومړۍ نړيواله جګړه کې څو واري ټپي شوی و د نازيو له شعارونو څخه يو هم دا وه (نن آلمان سبا جهان)، هيټلر عقيده در لوده هر څوک چې په منځنۍ اروپا مسلط شي کولای شي پر ټوله اروپا او نړۍ تسلط پيدا کاندي.

د اروپا قدرت غوښتونکي واکمنان د سولې لپاره ګواښ ګڼل کېدل. په شوروي اتحاد کې ستالين غوښتل

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې خپله واکمني پراخه کړي. د موسولیني په مغزو کې د روم د لرغونې امپراتورۍ خیال گرځېده.

په **۱۹۳۶**م. کې د ملتونو ټولنه بېخي بې باوره شوې وه. د همدې کال په اکتوبر کې هټلر او موسولیني د روم ـ برلېن محور جوړ او هغه یې (پولادي ترون) ونوماوه. لږ وروسته جاپان او ایټالیا د کمنترن ترون لاسلیک کړ چې موخه یې د کمونېزم د پراخوالي مخنیوی و. د جاپان امپراتورۍ د **۱۹۳۷**م. کال په دوبي کې د چین پر شمال یرغل وکړ. د ملتونو ټولنه یو ځل بیا ونه توانېده چې سوله وساتي. هټلر په **۱۹۳۸**م. کې اتریش له آلمان سره یو ځای کړ او وروسته یې د سودت آلماني سیمې چې د وارسای دترون له مخې د چکوسلواکیې برخې گرځېدلې وې، بېرته د آلمان سره یو ځای کړې. هټلر او موسولیني دډسمبر په میاشت کې د انگلستان او فرانسې د لومړیوزیرانو سره د میونیخ په ښار کې وکتل.

د آلمان پوځ د **۱۹۳۹**م. کال د ډسمبر د میاشتې په لومړیو کې پر لهستان(پولنډ) یرغل وکړ. د المان پوځ له پوځي تاکتیک څخه گټه واخېسته او په چټکۍ سره یې د لهستان پوځ دړې وړې کړ.

انگلستان او فرانسې په **۲۴** ساعتونو کې آلمان ته د جگړې اعلان وکړ او له دې سره بیا دویمه نړیواله جگړه پیل شوه. پخوا له دې چې په اروپا کې جگړه پیل شي، د ایټالیا دیکتاتور موسولیني ایتوپیا نیولې و. د افریقا په شمال کې د مصر او سویز کانال پر سر جگړه ونښته. د سویز د کانال په نیولو چې هر یو بریالی شوی وای، له دې لارې یې کولای شول چې په مستقیمه توگه خپلې جنگي بېړۍ د اسیا جبهې ته ورسوي. هر هېواد چې شمالي افریقا نیولې وای، د منځني ختیځ ټولې د تیلو ذخېرېي سیمې یې تر ولکې لاندې راتللې.

د متفقینو ځواکونو د مصر په العلعین کې د نازیانو پرمختگ ودراوه او په **۱۹۴۲م.** کې یې د هغوی پر ضد یرغل پیل کړ او **۹۰۰۰** آلماني پوځیان یې اسیر کړل. دویمه نړیواله جگړه چې په اروپا کې پیل شوه، نو المانیان ورته په بشپړه توگه تیار وو، جگړیز وسایل یې نوي او پوځیانو یې ښه زده کړه کړې وه. د **۱۹۳۹م.** کال په ډسمبر کې د المان لښکرو پر لهستان یرغل وکړ او د لهستان پوځ یې په څلورو اوونیو کې د ننه دړې وړې کړ. په دې وخت کې شورویانو د هغه پټ ترون له مخې چې له آلمانیانو سره یې کړی و، د لهستان ختیځ یې ونیو. له لومړۍ نړیوا لې جگړې څخه وروسته فرانسې له المان سره خپله پوله پیاوړې کړې وه او په ختیځ کې یې د یرغل د مخنیوي لپاره د **۳۲۰** کیلو مترو په اندازه اوسپنیز استحکامات جوړ کړل. دغه استحکامات د یوه سیاستوال په نامه، د ماژینو د خط په نامه ونومول شول. د دغو استحکاماتو ډېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه د ځمکې لاندې جوړه شوې وه.

المان پر لهستان یرغل وکړ. فرانسوي ځواکونه د ماژینو په خط ځای پر ځای شول او انګلیسان د مانش له سمندرګي څخه تېر شول او د فرانسې په شمال کې دېره شول. دانګلیسانو سمندري ځواکونو د المان بندرونه محاصره کړل.

د جګړې په اوږدو کې شورویانو په ختیځ کې د لاتویا، استونیا او لېتوانیا دولتونه د بالتیک په حوزه کې اتحاد ته اړ کړل. شوروي واحدونو د فنلاند پوځ ته ماتې ورکړه او د روسیې پخوانۍ پولې یې پرانیستې.

د ۱۹٤۰م. کال د اپریل په نهمه آلماني ځواکونو د هوا او ځمکې له لارې په ډنمارك او ناروې یرغل وکړ. ډنمارکیو پوځ نه درلود او فوراً تسلیم شول. ناروېژانو غوښتل جګړه وکړي خو د دریو اوونیو په اوږدو کې تسلیم شول.

د **۱۹۴۰**م. کال د اپرېل پر لسمه نازیانو پر بلژیک او هالنډ یرغل وکړ. آلمانیانو له سمندري ځواک، پیاده، ټانک، بم غورځوونکو الوتکو او کوماندویي ځواك څخه ګټه اخیسته او د ماژینو د خط په شاو خوا کې ځای پر ځای شول.

آلمانیانو د همدغه کال په جون کې د لوېدیځ په جبهه کې خپل ځواکونه ځای پر ځای کړل او وروسته یې د شمالي دښتو له لارې پر فرانسې حمله وکړه. د ماژینو له خط څخه تېر شول او له شپږو اونیو څخه په لږه موده کې پاریس ته ورسېدل.

فرانسه د **۱۹۴۰**م. کال د جون په **۲۲**مه آلمان ته تسلیم شوه. مارشال هانري پتن د لومړۍ نړیوالې جګړې سپین ږیري او اتل نوی حکومت جوړ او له آلمان سره یې د ډزبندۍ تړون لاسلیك کړ. د تسلیمي د شرایطو پر بنسټ د فرانسې پوځ بې وسلې شو. آلمان د فرانسې په شمال کې پاریس ونیو. د فرانسې دولت د فرانسې سویل ته چې اشغال شوی نه و، انتقا ل شو.

د انګلستان د خلکو مشري د وینستون چرچل په نامه نوي صدراعظم په لاس کې واخیسته، انګلیسانو غوښتل چې جګړې ته دوام ورکړي.

د جګړې لمنه د بالکان شبه جزیرې ته هم ورسېده. موسولیني د **۱۹۴۰**م. کا ل په مني کې پر یونان یرغل وکړ. د **۱۹۴۰**م. کال د مني په پای کې مجارستان او رومانیه د محور له ځواکونو سره یو ځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

شول. د ۱۹۴۱م. کال په لومړیو کې بلغاریا له فاشیستانو سره یو ځای شوه. ۱۹۴۱م. په پسرلي کې نازیانو پر یوګوسلاویا یرغل وکړ او پر یونان پوره برېالي شول. په افریقا کې په مصر او سومالیه کې د ایټالیا ځواکونه له انګلیسانو سره وجنګېدل. د ۱۹۴۱م. کال د پسرلي پورې ټوله شمالي افریقا د جګړې په صحنه بدله شوه.

له انګلستان سره جګړه اوږده شوه. د لویدیځې جبهې د برياليتوب په برخه کې هټلر ناهیلی شو، د دې پر ځای یې ختیځ ته پام شو او کمونېزم یې خپل اصلي دښمن وګاڼه. نوموړی په دې عقیده و چې پر شوروي اتحاد برياليتوب پر نړۍ د تسلط یوګام دی او د جولايي پر ۲۲مه المان د روس په ضد عملیات پیل کړل. د آلمان واحدونو د ۳۲۰۰ کیلو مترو د جبهې په اوږدوالي د بالتیک له سیند څخه تر تور سمندرګي پورې پر شوروي یرغل وکړ. آلمانیانو د لهستان په ختیځ، د بالتیک سیمې او وروسته یې پر روسیې او کراین یرغل وکړ او په ۱۹۴۱م. کې د لېننګراد ښار محاصره پیل شوه، چې سل ورځې اوږده شوه. نازیانو د اکتوبر په میاشت کې اوکراین ونیو او کریمه ته داخل شول.

د ۱۹۴۱م کال په نوامبر کې آلماني ځواکونه او تدارکاتي خطوط یې ډېر پراخه شول. د آلمان په لوی جګړیز ماشین کې شنیدلی حالت رامنځ ته شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي لومړۍ ډله دې د جګړې د لاملونو او دويمه ډله دې د آډولف هیټلر د ونډې په اړه په خپل منځ کې مباحثه وکړي او پایلې دې ټولګي ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱- دويمه نړیواله جګړه په کوم کال کې پیښه شوه؟

۲- محور ګروپ کومو هېوادونه ته ویل کېدل؟

۳- آلمان په کوم کال په شوروي اتحاد تېری وکړ؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو ښوونکو او منابعو په مرسته د محور هېوادونو د ماتې په اړه معلومات تر لاسه او بیا دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر هند او چین باندې د جاپان یرغل

په دې لوست کې به د جاپان یرغل د هندوچین په جزایرو، د محور ماتې او د دویمې نړیوالې جګړې د پایلو په اړه ورسره آشنا شئ.

په داسې حال کې چې د هټلر پوځ په ټوله اروپا کې خپرېده، جاپانیانو په ختیځ کې خپلو پر مختګ ته دوام ورکاوه او غوښتل یې چې پر پراخه سیمه مسلط او له ځمکې او منابعو څخه یې ګټه واخلي. جاپان په **۱۹۳۲**م. کال کې منچوریا ونیوله. په **۱۹۳۷**م. کال کې د جاپان او چین واحدونو د پیکن په شاوخوا کې یو له بله سره په جګړه بوخت وو. د جاپان پوځ ښار ونیو او وروسته یې د سویل په لور حرکت وکړ او تر **۱۹۳۹**م. کال پورې یې د چین څلورمه برخه ونیوله، خو چینایان تسلیم نه شول او خپله پلازمېنه یې یانګ تسه ته یووړه او په خور وورو جګړو یې لاس پورې کړ.

جاپان په **۱۹۳۹**م. کال کې د هانیان جزیره او هندوچین ساحل ته نژدې نورې کوچنۍ جزیرې ونیولې. دغه بریالیتوب د انګلستان تدارکاتي مسیر له هانکانګ څخه تر سینګاپوره پورې په خطر کې واچاوه. دغو یرغلونو د امریکا متحده ایالات پریشانه کړل. د **۱۹۴۱**م. کال په لومړیو کې یې له جاپان سره خپلې ټولې اړیکې پرې او په امریکا کې د دې هېواد پانګه ضبط شوه. د همدې کال په ډسمبر کې جاپانیانو په هاوایي او فلیپین په جزیرو کې د امریکا پر مرکزونو او هم په هانګ کانګ او ملایا کې د انګلستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر پوځي مرکزونو یرغل وکړ. جاپان د امریکا پرالوتکو او هوایي هډو چې د آرام اقیانوس په پرل هاربر کې یې لنگر اچولی و، بمباري وکړه. جاپاني پیلوټانو ۱۸ جگړییزې امریکایي کشتۍ او ۱۸۰ امریکایي الوتکې له منځه یوړې او د۳۵۰۰ کسو په شاو خوا کې یې ووژل.

جاپانیانو په آرام سمندرکې د ۱۹۴۱م. کال د ډسمبر د حملو په ترځ کې ډېر لوی امتیازات لاس ته راوړل.

د ۱۹۴۲م. کال په لومړیوکې د هغو موخو د لاس ته راوړلو لپاره چې هغه د آسیا د ختیځې برخې نیول وو، پر مخ روان وو. دجاپان امپراتوري د برما په جگړې کې پر مخ لاړه. گورم، د ویک جزیره او د فلپاین جزایر یې ونیول. هانگ کانگ، سینگاپور، او د شرقي هند جزایرو هم سقوط وکړ. جاپاني ځواکونو پر بریتانیوي هند یرغل ته ځان چمتو کړ. په استرالیا، نیو زیلانډ او د هاوایي په جزیروکې یې هم پر مختگ وکړ. داسې ښکاره کېده چې هټلر او موسولیني بریالیتوب تر لاسه کړ. د دې په مقابل کې د متفقینو د ځواکونو مشرانو (د انگلستان د صدراعظم چرچل، د شوروي رهبر ستالین او د امریکا د جمهور رئیس روزولټ) په مشرۍ د تهاجمي یرغل لپاره یو له بل سره یو ځای شول. پرل هاربر له یرغل څخه وروسته د امریکاگوښه والی پای ته ورسېد. د ۱۹۴۲ م. کا ل په مې کې د امریکا او آسټرالیا هوایي او سمندري ځواکونو په آرام سمندر کې د جاپانیانو پرمختگ ودراوه. یوه میاشت وروسته د امریکا متحده ایالاتو د جاپان لویه کشتۍ چې ختیځ لوري ته د میدوي پر جزیرې د یرغل لپاره د حرکت په حال کې وه، ودروله.

د امریکا متحده ایالاتو او جاپان د دربو ورځو لپاره د میدوي د جزیرې په شمال کې په هوا او سمندر کې سره وجنگېدل چې په پای کې د امریکا متحده ایالات بریالی شو.

د محور ماتې

د ۱۹۴۲م کال د نوامبر په میاشت د شوروي کلکو یرغلو المان شاتگ ته اړ کړ. هټلر خپلو پوځونو ته امر وکړ چې وجنگیږي، خو د ۱۹۴۳م. کال په جون کې د آلمان پوځونه تسلیم شول.

د ۱۹۴۳م. کال په دوبي کې انگلیسي - امریکایي ځواکونو سیسلي ونیوله. د همدې کا ل په وروستیو میاشتو کې متفقینو ورو ورو شمال ته پرمختگ کاوه. په آرام سمندر کې یې جاپانیان جزیره په جزیره شا تگ ته اړ کړ.

د ۱۹۴۳م. کال په نوامبر کې روزولټ، چرچل او سټالین په تهران کې سره وکتل. هغوی پر فرانسې د متفقینو د یرغل پر نقشې سره خبرې وکړې. د دې نقشې پر بنسټ د متفقینو ځواکونه باید د مانش له

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندرڅخه تېر شوي او د نرماندي په سواحلو کې پياده شوي واى.

په دې يرغل کې څه د پاسه له ۱۷۵۰۰۰ سرتيرو، او هم له ډېرو تجهيزاتو څخه کار واخستل شو. په نرماندي کې د ځواکونو تر پياده کېدو ۱۰۰ ورځې وروسته، د ۲ ميليونو په شاوخوا کې سرتيري فرانسې ته داخل شول او د ۱۹۴۴م. کال د اگست په ۲۵ مه يې پاريس آزاد کړ.

شوروي پوځ د ۱۹۴۴م. کال په جون کې ستوني، ليتوانيا، ليتويا، رومانيه او بلغارستان ونيول او همدارنگه انگليسانو آلمانيان د يونان له خاورې وويستل. د ۱۹۴۵م. کال په فبروری کې روزولټ، چرچل او ستالين په ايټاليا کې د تورې سمندرگي د ځنډې په آرامځاى کې يو له بل سره وليدل. همدارنگه مشرانو د دې هڅه وکړه چې په اروپا کې تر جگړې وروسته د مسايلو د حل لپاره توافق وکړي. هغوى د آلمان د وېش نقشه د نيول شوې سيمې په توگه وکښله. د فرانسې سرتيرو يې د متفقينو د مهمو ځواکونو لپاره سيمه مشخصه کړه. هغه اروپايي دولتونه چې له نازيانو څخه خپلواک شوي وو، بايد د ځانونو لپاره يې حکومتونه انتخاب کړي واى. همدارنگه روزولټ دا ومنله، چې شوروي د ملگرو ملتونو له ټولنې سره يو ځاى شي، نو په ختيځه اروپا کې به د دې هېواد امتيازات تضمين کړي.

د ۱۹۴۵ م.کال د مى په لومړيو کې د برلين د ښار په سړکو کې تر خونړيو جگړو وروسته، دغه ښار د روسانو پر وړاندې سقوط وکړ. د هټلر ژوند د هغه تر ځمکې لاندې پټنځاى کې پاى ته ورسېد. د جاپان سره لا جگړه روانه وه. د ۱۹۴۵م. په اپرېل کې روزولټ ناڅاپه مړ شو. هري ترومن چې جمهوري رياست ته ورسېد، د مهنتن له پټې طرحې خبر شو چې يو شمير پوهانو او مهندسانو د دغه نامه لاندې د لومړنى اتومي وسلې په جوړولو لگيا وو.

متفقينو د جولايي په ۲۶مه د جاپان حکومت ته التيماتوم ورکړ او له هغه هېواد څخه يې وغوښتل چې تسليم شي، خو جاپان التيماتوم ونه مانه.

د ۱۹۴۵م. کال د اگست په۶ مه د امريکا د اوږده واټن الوتکې د جاپان د هيروشيما پر ښار بم وغورځاوه. دې بم د ښار تر ۶۰ مې برخې ډېره ورانه کړه او تر ۱۵۰۰۰۰ ډېر کسان يې ووژل. خو سره له دې بياهم جاپان تسليم نه شو. د ۱۹۴۵م. کال د اگست پر نهمه ـ ۲۹B ډول الوتکې پر ناگاساکي بل بم راوغورځاوه او ۴۰۰۰۰ کسان يې ووژل. پاتې ۷۰۰۰۰ کسه په ډېره وحشتناکه توگه سوي وو.

جاپان د ۱۹۴۵ م. کال د سپتمبر پر دويمه تسليم شو. د تسليمى خبر ټولې نړۍ ته مخابره شو. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

متفقينو ډېرو پلويانو د ډېرو لويو غونډو په ترځ کې په لويو ښارونو کې خوشحالي او جشنونه پيل کړل. په وروستيو اوونيو کې روسيې منچوريا ونيوله. په اندونيزيا او ملايا کې جاپاني ځواکونه انګلستان ته تسليم شول. د امريکاه متحده اياالاتو ځواکونو جاپان ونيو او چين يې آزاد کړ او په دې توګه په تاريخ کې د بشرتر ټولو خونړۍ جګړه پای ته ورسېده.

د دويمې نړيوالې جګړې پايلې

دويمې نړيوالې جګړې ډېر مالي او ځاني زيانونه رامنځ ته کړل. په دې جګړه کې له **۴۰ ـ ۵۰** ميليونو پورې انسانان ووژ ل شول. د امريکا متحده اياالاتو خپل **۳۰۰۰۰۰** ځواکونه له لاسه ورکړل. د جګړې لګښت تر يو ټرېليون ډالرو ډېر و. **۲۳۰** ميلیارده ډالر د محور هېوادونو ولګول. د امريکا متحده اياالاتو له **۳۱۷ ـ ۳۴۱** ميليادرو ډالرو پورې ولګول. لويو ښارونو لکه وارسا، لندن او برلېن ډېر درانده زيانونه وليدل. هېروشيما او ناګاساکي کابو بېخي له منځه لاړل. د اروپا او آسيا ټولو خلکو خپل کورونه، کروندې او همدارنګه دندې له لاسه ورکړې. کليساګانې، کارخانې، سړکونه، د اوسپنو لارې او بندري تاسيسات د بمباريو او د توپونو د اور له امله وران شول. د نړۍ د ډېرو هېوادونو پرمختګ او وده د خپل اصلي مسير څخه منحرف شو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ويشل شي لومړۍ ډله دې د رهبرانو ونډې لکه روزولت، چرچل او ستالين د محور هېوادونو په ماتې کې او دويمه ډله دې د جګړې د پايلو په اړه په خپل منځ کې مباحثه وکړي او پايلې دې ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ـ د امريکې متحده اياالاتو څرنګه په جګړه کې ګډون وکړ؟
۲- جاپان ولې په دويمه نړيواله جګړه کې امريکې ته تسليم شو؟

له ټولګي څخه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې د اروپا نقشه رسم او پرمخ دې د محور او متفق هيوادونه په نښه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملگرو ملتو جوړېدنه

په دې لوست کې به د ملگرو ملتونو د سازمان د رامنځ ته کېدو او د هغه د ضرورت په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

د ۱۹٤٥م. کال په اوږدو کې د متفقو هېوادونو استازو له جگړې څخه وروسته د نړۍ د موقعيت په اړه د تصميم نيولو لپاره ليدنه وکړه. هغوی په دې توافق وکړ چې داسې نړيوال سازمان جوړ شي چې ټول خپل ځانونه د هېوادونو په منځ کې د سولې او همکارۍ لپاره متعهد وساتي او هم د هغو خلکو په برخه کې چې د محور هېوادونو ځواک يې جوړاوه، د سرنوشت په اړه يې تصميم ونيسي. متفقينو ملگري ملتونه جوړ کړل. د متفقو پنځوسو هېوادونو استازيو په سانفرانسيسکو کې د ۱۹۴۵م. کال له اپرېل څخه تر جونه پورې سره وليدل. هغوی د نړيوال سازمان د منشور په برخه کې توافق ته ورسېدل. دا منشور په ۱۹ فصلونو او ۱۱۱ مادو کې تدوين شو او د لاهې د نړيوالې محکمې د ديوان اساسنامه د دغو ۵۰ هېوادونو لاينفک برخه شوه. غړيو هېوادونو په دې توافق وکړ چې د سولې د ساتنې او پرمختلنې لپاره به د ټولو ملتونو حقوق او حاکميت په مساوي توگه په پام کې ساتي او نړيواله همکاري يې هم تضمين کوي.

د ملگرو ملتونو سازمان لويه شورا لري. عمومي شورا د ټولو غړيو هېوادونو له استازيو څخه جوړېږي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو رښتینی ځواک د امنیت له شورا سره دی. د امریکا متحده ایالات، انګلستان، فرانسه، روسیه او چین په دې شورا کې دایمي څوکۍ لري. شپږ نور هېوادونه په دوراني توګه ټاکل کېږي.

د امنیت د شورا رایه په اکثریت ولاړه وي. د پرېکړې د تصویب په صورت کې د پنځو دایمي هېوادونو رایه د اکثریت رایې یوه برخه وي. په دې توګه له دغو پنځو لویو هېوادونو څخه هر یو د دې شورا د پرېکړې د وېټو حق لري. اقتصادي او اجتماعي شورا، نړیواله محکمه او سرمنشي، د ملګرو ملتونو اصلي جوړښت تشکیلوي. متفقینو پرته له ملګرو ملتونو، د جګړې د وضعیت د ژر اداره کولو او په راتلونکې کې د پراختیا او ودې لپاره نور ګڼ شمېر سازمانونه هم جوړ کړل، چې بېلابېل فعالیتونه د نړۍ په مختلفو هېوادونو کې تر سره کوي.

د ملګرو ملتونو د سازمان په جوړېدنه کې د ډېرو اقداماتو لاس دی، چې هر یو په کې اغېزمنه ونډه اخیستې ده. د دې اقداماتو له جملې څخه کولای شو چې په زماني ترتیب سره د بین المتحدینو د اعلامیې خپرېدل، اتلانتیک منشور، د ملګرو ملتونو اعلامیه، د مسکو او تهران کنفرانسونه، د دامبارتن اوکس او بالتا کنفرانس او په پای کې د سانفرانسیسکو کنفرانس ته اشاره وکړو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د نړیوالو سازمانونو او دویمه دې د دې سازمان د موخو په برخه کې یو له بله سره خبرې او مشاجرې وکړي او پایله دې په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې

۱ـ د ملګرو ملتونو ټولنه څنګه جوړه شوه؟

۲ـ څو هېوادونه د امنیت د شورا دایمي غړي دي؟

۳ـ د ملګرو ملتونو ټولنه په کوم کال کې جوړه شوه؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د دیرشو هیوادونو لیست ترتیب کړي چې د ملګرو ملتونو غړیتوب ولري او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوه صنعتي ځواک باندې د جاپان بدلون

آیا پوهېږئ چې جاپان څرنګه په یو صنعتي هېواد واوښت؟ په دې لوست کې به د دې پوښتنې ځواب تر لاسه کړئ.

پخوا تر دې چې د جاپان پر صنعتي بدلېدنې خبرې وکړو، ښه به دا وي چې د هغه هېواد د تېر تاریخ په برخه کې څه پوه شو. تر میلاد ۶۶۰ کاله پخوا د جاپان لومړنی امپراتور پر تخت کېناست. په هغه وخت کې د مذهبي قوانینو (شینتو) له مخې امپراتور له فوق العاده ځواکه برخمن و. په منځنیو پېړیو کې ساموریان پر جاپان مسلط شول. پخوا د امپراتور د ګارډ کسان د ساموایي په نامه یادېدل. په دې وخت کې جاپان په یوه فیوډالي، کمزوري او وروسته پاتې هېواد بدل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جاپان معاصر دوران د امپراتور (موتسوهیتو) له تخت ناستې ۱۸۶۸م. څخه پیلیږي. د هغه د امپراتورۍ مودې تر ۱۹۱۲م. پورې دوام درلود، چې د (میجي) د دورې په نامه یادیږي. په اداري او پوځي برخه کې ډېر اصلاحات رامنځ ته شول او جاپان په یوه نړیوال ځواک واوښت. د چین او جاپان او جاپان او روس په جګړې کې یې چین او روس ته ماتې ورکړه او په همدې وخت کې وتوانېد چې پر کوریا، تایوان او سخالین پر ټاپو تسلط پیدا کړي.

د جاپان هېواد له یو شمېر ورو او لویو ټاپوګانو څخه جوړ شوی دی او په لرې ختیځ کې پروت دی. سره له دې چې ځمکه یې لږه ده، د وګړو شمیرېې یو ۱۴۰ میلیونو ته رسیږي. تر لومړۍ نړیوالې جګړې او د آلمان تر ماتې وروسته، جاپان د صنعتي او لوی ځواک کېدنې لپاره ډېرې هلې ځلې وکړې او له آلمان او اروپایی هېوادونو څخه د فني زده کړې په لړ کې په چټکۍ سره له اقتصادي او پوځي پلوه په یو سیمه ییزه ځواک بدل شو. هغه و چې تر دویم نړیوا ل جنګ د مخه د تخنیکي همکارۍ له امله له آلمان سره نږدې شو او د دویم نړیوا لې جګړې په پیل کې له آلمان او ایټالیې سره په (محور) دولتونو کې د متفقینو پر ضد شامل شو. په دویمې نړیوالې جګړې کې یې په پاسفیک (آرام) سمندر کې خپل ډېر متصرفات له لاسه ورکړل او د (هېروشیما او ناګاساکي) تر اټومي بمبارد وروسته پرته له کوم قید و شرطه امریکا ته تسلیم شو.

د جاپان د پارلمان ودانۍ

تر جګړې وروسته او د سولې په راتلو سره یې د نویو اندونو او قوي مدیرانو په مټ د صنعتي کېدو او د خپل اقتصاد په جوړونه لاس پورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ او د امریکې متحده ایالاتو ته یې کار پېژندونکي، تکنیشنان او اهل فن د زده کړې لپاره ولېږل او تر ځنګ یې په هېواد کې معقولې، خصوصي او نوې پروژې پلې کړې. له امریکایي نویو طرحو څخه اقتباس ورځ په ورځ جاپان ته د پرمختګ لارې خلاصې کړې او تر اوسه یې دغه سیاست دوام لري.

جاپان له سلو کالو وروسته په دې وتوانېد چې د نړۍ په یوه ستر صنعتي هېواد بدل شي. که چېرته د صنعتي کېدو نېټه د انګلستان د صنعتي انقلاب د رامنځ ته کېدو نېټه وګڼو، نو پاتې ټول لوېدیځ هېوادونه دې مرحلې ته دوه سوه کاله وروسته رسېدلي دي او که چېرې وغواړو چې علت یې پیدا کړو چې جاپان څنګه دا موده لنډه ووهله چې په یوه صنعتي هېواد بدل شو، نو ځواب یې ښایي داسې وي:

صنعتي کېدنه یې په کرار او تدریجي ډول پیل شوه. لومړی ساده صنایع، وروسته لږ پېچلې، سپکې صنایع، منځنۍ ټکنالوژي، وریسې درنې او لوړې ټکنالوژۍ په کې رامنځ ته شوې. په ۲۰۰۵م. کا ل کې جاپان د (۴،۵) ټریلیونو ډالرو تولیداتو په ارزښت تر امریکا وروسته د نړۍ په اقتصادي ځواک کې دویم او په اسیا کې یې لومړی ځای درلود. که څه هم جاپان محدودې صنایع لري، خو د دولت په همکارۍ سره چې د پرمختللې ټکنالوژۍ په برخه کې پانګه اچونه کوي، جاپان د صنعت او تکنالوژۍ له پلوه یو مهم هېواد ګڼل کېږي. امریکا د ۲۲،۷٪ چین ۱۳،۱٪ سویلي کوریا په ۷،۸٪ سره د جاپان ډېر مهم سوداګریز شریکان دي او اوس جاپان په لنډه موده کې په چټکۍ سره د نړۍ په یوه پرمختللي هېواد بدل شوی دی.

د جاپان مهم صادرات، د حمل ونقل وسایل، موټرې، بربښنایي صنایع، ماشین الات، کېمیاوي صنایع، فولادي صنایع، غیر اوسپنیز فلزات، کشتۍ جوړونه، نساجي او نور دي.

دا هېواد څو نړیوال موټر جوړونکي شرکتونه، لکه، ټویټا، هنډا، سني، نیسان، میتسوبیشي او داسې نورې کمپنۍ چې معتبر مارکونه لري، خاوند دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړنۍ ډله دې دجاپان د تاریخ او دویم ډله دې د جاپان د صنعتي کېدنې پر لاملونو یو له بله سره خبرې وکړي او پایله دې په ټولګي کې ووایي.

پوښتنې

۱ـ د جاپان لومړنی امپراتور څه وخت پر تخت کېناست؟

۲ـ د جاپان معاصر دوران له کومې تاریخي پېښې څخه پیلیږي؟

۳ـ جاپان په دویمه نړیواله جګړه کې د کومو هېوادونو په ګټه او پلوی په جګړې کې داخل شو؟

۴ـ د جاپان سوداګریز شریکان کوم هېوادونه دي؟

۵ـ د جاپان د لویو کمپنیو نومونه واخلئ؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د جاپان د چټکې پرمختیا په اړه د ښوونکو او منابعو په مرسته معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شوروي اتحاد له منځه تلل

یو شمېر بهرني او داخلي عوامل چې د شوروي اتحاد د له منځه تلنې سبب شول، په لاندې توګه به ورسره آشنا شئ.

الف: کورني لاملونه

په شوروي اتحاد کې مارکسيستي او لېنينستي نظام له ۱۹۱۷ـ ۱۹۹۱م. پورې سره له دې چې د سوسياليزم د تحقق لپاره ورته ډېرې هڅې وشوې، له منځه لاړ. د هغو نظريو پر بنسټ چې د مارکسېزم د پلويانو او د هغوی د مخا لفينو له خوا څرګندې شوې، نو دا ترې جوتېږي چې د شوروي اتحاد سياسي، اقتصادي او ټولنيز نظام په دې ونه توانېد چې د روسيې د خلکو اړتياوې پوره کړي. د مارکسيستي نظرياتو څخه په روسي انقلابي بڼه او د سياسي فرهنګ د دوام له امله داسې يو ترکيب رامنځ ته شو چې يو له بله سره يې هېڅ ډول هماهنګي نه درلوده. سره له دې چې روسيه يې په يوه لوی ځواک بدله کړه، خو د انسانانو له فطري خصوصيت سره د توپير له امله په پای کې له منځه تلو سره مخامخ شو.

د شوروي اتحاد اقتدار غوښتونکی سياسي نظام چې کمونيست ګوند يې د کارګر د استازي په نامه پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېواد واکمن کړی و، له شدید کنټرول او د ډول ډول ځپلو او اختناق سره سره، په پای کې د میلیتونو د اعتراضاتو په وړاندې چې کلونه کلونه یې د مرکزي حکومت د واکمنۍ لاندې ژوند تېر کړی و، ټینګار ونه شو کړای او هغه پراخ ټولنیز بدلونونه، په ځانګړې توګه هغه زاړه فردي روشونه او وېشنه چې ټولنه ترې جوړه شوې وه او د کمونېست ګوند منشي تطبیقوله، د ۱۹۸۰م. د لسیزې بدلونونه یې چټک کړل چې په پای کې د میلیتونو د زندان ور پرانیستل شو.

ریګن او ګورباچوف

پر شوروي اتحاد حاکم نظام چې د کمونېزم د نظریو تر رهبرۍ لاندې په ځانګړې توګه د ستالین په وسیله رامنځ ته شو، پخپله د دې نظام د له منځه تلنې سبب و. داسې نظام چې پر اداري او اقتصادي چارو یې بشپړ امرانه کنټرول درلود، د ټیټو او منځنیو طبقو فردي ګټې له منځه وړلې او د انسان د فطرت ځانګړتیاوې یې نه منلې. د شوروي اتحاد د صنعتي لاس ته راوړنو سره سره یې د خلکو عادي ورځنۍ اړتیاوې نه شوې پوره کولای او هغه اقتصادي او انساني منابع یې چې درلودې، له هغوی څخه یې په پوځي برخو کې ګټه واخیسته.

د امریکایانو فشار او له پردیو څخه وېره چې په روسي ټولنه کې یې ریښه درلوده، د داخلي ناخوالو د پېښو لپاره به یې په افراطي توګه ورته پاملرنه کوله. فدرالي نظام به ادعا کوله چې د ټولو میلیتونو او قومونو بشپړ حقوق په پام کې نیول کېږي، خو په عمل کې یې توپیر درلود چې دغه تبعیض په میلیتونو کې ناخوښي او نارضایتي رامنځ ته کړه. سره له دې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګورباچوف ډېره هڅه وکړه چې دا تبعیض له منځه یوسي، خو بریالی نه شو، تر دې چې د نظام د له منځه تلنې زمینه په تدریج سره تیاره شوه.

په پای کې په ۱۹۹۱م. کال د شوروي سیاسي، اقتصادي او ټولنیز نظام سره د دې چې ۷۴ کاله یې ډېرې هڅې وکړې، خو د سوسیالېزم پر تداوم او عملي کېدنه بریالی نه شو په پایله کې له منځه لاړ.

ب ـ بهرني لاملونه

د دویمې نړیوالې جګړې له پای ته رسېدو وروسته، سوړ جنګ پیل شو، څکه په دې وخت کې کومه نړیواله جګړه رامنځ ته نه شوه. او لویو ځواکونو یو د بل پر ضد تبلیغات پیل کړل او تسلیحاتي سیالی پیل شوې او هر یوه هڅه کوله چې ورانوونکې وسله جوړه کړي. لوېدیځو هېوادونو د امریکا په مشرۍ د کمونېزم د خپراوي پر ضد پراخه تبلیغات پیل کړل او په شوروي اتحاد کې یې کمونیستي نظام تخریباوه.

فضایي سیالی او رقابتونه هم د شوروي اتحاد د له منځه تلنې سبب ګڼل کېږي، څکه چې د هرې فضایي بېړۍ لپاره په میلیاردونو امریکایي ډالر لګول کېده او د شوروي اتحاد لپاره د هرې مصنوعي سپوږمۍ جوړول او توغول ورته ډېر ګران تمامېده.

شوروي اتحاد افغانستان په ۱۹۷۸م کې اشغال کړ، شوروي اتحاد دا فکر نه کاوه چې دا جګړه به اوږده شي او د غیرتمنو افغانانو له داسې مقاومت سره به مخامخ شي. د روسانو تر یرغل وروسته د افغانستان خلکو او مبارزینو سره اسلامي او لوېدیځو دولتونو مرسته کوله او شوروي اتحاد په دې جګړې کې ډېر لګښتونه وکړل چې د هغه کمزوری اقتصاد یې لا پسې کمزوری کړ. د شوروي اتحاد په له منځه وړنې کې ځاني تلفات هم له سترو عواملو څخه ګڼل کېږي، څکه د ځوانانو وژنه او معیوب کېدنه د خلکو د کرکې سبب شوه او له افغانستان څخه د قواوو د ویستلو غوښتونکي شول. په پای کې شوروي اتحاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې ماتې وخوړه او خپل ځواکونه يې له افغانستان څخه بهر کړل.

پورتنيو کورنيو او بهرنيو لاملونو د شوروي اتحاد د له منځه وړنې لپاره مناسب شرايط برابر کړل چې حاکم نظام په خپلو ټولو هڅو سره په دې ونه توانېد چې مخه يې ونيسي چې په پای کې د کمونست ګوند تر اوږده حاکميت وروسته پر پنځلسو جمهوريتونو، شوروي اتحاد وپاشل شو. سوسياليستي نظام له منځه لاړ او ډېرو جمهوريتونو خپله خپلواکي اعلان کړه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د سوسياليستي نظام پر ماهيت او دويمه ډله دې د شووروي اتحاد د له منځه تلو پر عواملو خبرې وکړي او پايله دې په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې

۱ـ د روسيې کارګري انقلاب په کوم کال کې رامنځ ته شو؟

۲ـ شوروي سوسياليستي نظام په کوم کال کې له منځه لاړ؟

۳ـ په ۱۹۸۰م. لسيزه کې په شوروي کې کوم بدلونونه رامنځ ته شول؟

۴ـ شوروي نظام څو کاله دوام وکړ او څو جمهوريتونه يې لرل؟

۵- د افغانستان مسلمان ملت د شوروي او کمونيزم په نابودۍ کې څه ونډه درلوده په لنډه توګه يې ووايئ.

له ټولګي څخه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې له مشرانو او فرهنګي شخصيتونو څخه د شوروي اتحاد په له منځه تللو کې د بهرنيو لاملونو په اړه معلوما ت تر لاسه او بيا دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آلمان فډرالي جمهوریت

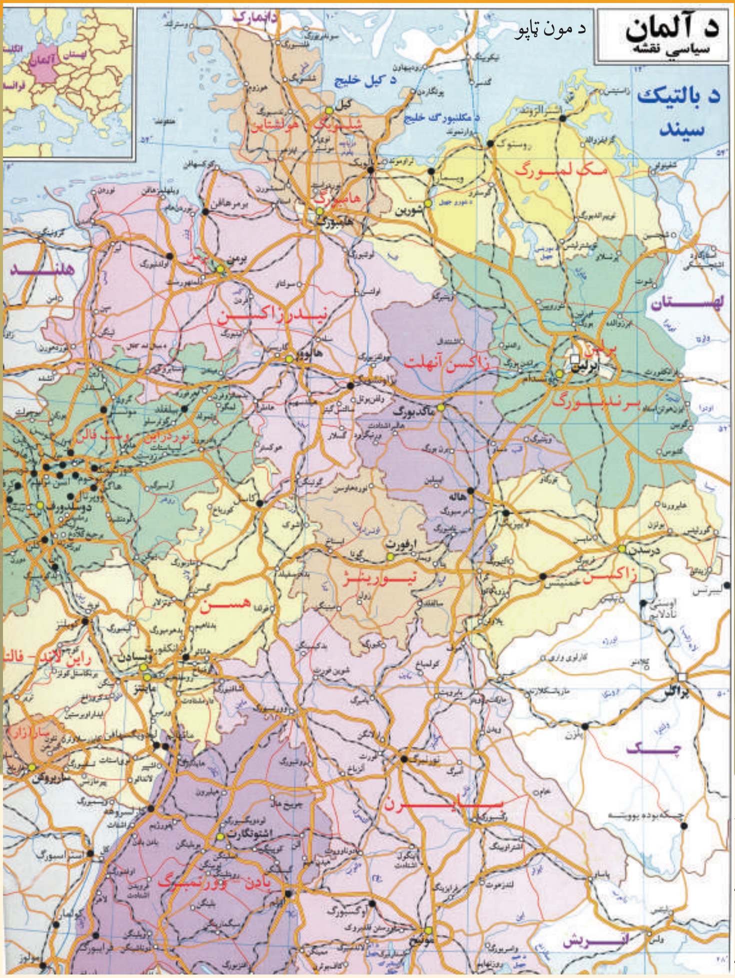

> آیا پوهېږئ چې د آلمان جمهوریت څو ایالتونه او څه ډول سیاسي جوړښت لري؟

د آلمان فډرالي جمهوریت د نړۍ د پرمختللو صنعتي هېوادونو له ډلې څخه دی. دا هېواد چې په اروپا کې پروت دی، په شمال کې له ډنمارک او بالتیک سمندرګي، ختیځ کې یې له پولنډ او چک جمهوریت، په سویل کې یې له اتریش او سویس او لوېدیځ کې له فرانسې، بلژیک، لوکزامبورک او هالنډ سره پولې لري.

آلمان یو ډیموکرات فډرالي جمهوریت دی او شپاړس ایالاتونه لري. دغه ایالات کولای شي چې په خپلو چارو کې خپلواک عمل وکړي. آلمان له فرانسې او روسیې سره د جګړې پر مهال په ۱۸۷۱م. کې د یوه ملت په توګه متحد شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دولت اجرايي قدرت د فدرالي صدراعظم سره وي. بوند سرات (فدرال شورا) صدراعظم ټاکي. جمهور رئيس د يو ګډې ناستې د بوندسرات او د ايالتي استازو(بوند سټاګ) د مساوي غړو په ګډون د پنځو کالو لپاره ټاکل کيږي. سره له دې چې په

انګلا مرکل د آلمان لومړۍ وزيره

۱۹۹۰م. کال کې برلين پلازمينه وټاکل شوه، خو د آلمان پارلمان، وزيران، جمهور رئيس او فدرال صدراعظم د بن په ښار کې اوسي.

د آلمان فدرالي جمهوريت د ملګروملتونو د سازمان، د شمالي اتلانتيک د تړون، د اوو هېوادونو له ډلې، د لوېديځې اروپا د پنځو هيوادونو د اتحاديې، د امنيت او همکاريو کنفرانس په اروپا کې د همکارۍ او هم د اروپايي اتحاديې د بنسټ ايښودونکو څخه دی.

تر امريکا او جاپان وروسته، آلمان د نړۍ دريم صنعتي ځواک دی. له دويمې نړيوالې جګړې څخه وروسته د آلمان اقتصادي ودې او پرمختګ ته د (آلمان اقتصادي معجزه) ويل شوي ده.

آلمان داسې يو هېواد دی چې ګڼ شمېر سياسي ګوندونه په کې فعاليت کوي چې مهم يې په لاندې ډول دي:

ـ سوسيال ډېموکرات ګوند (سوسياليست).

ـ ډېموکرات مسيحي ګوند (محافظه کار).

ـ سوسياليستي مسيحي ګوند.

ـ آزاد ډېموکرات ګوند (لیبرال).

ـ شين ګوند (د چاپېريال ساتنه).

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ سوسيالېزم ډېموکرات ګوند (د ختيځ آلمان پخوانی کمونيستي ګوند).

آلمان په بهرني سياست کې يوازې لوبغاړی نه دی. د آلمان سياست د هغه بلوك تقويت دی چې (لوېديځ) ورته ويل کېږي. آلمان له فرانسې سره ځانګړې نږدېوالی لري. د امريکا له متحده ايالاتو سره د آلمان نږدېوالی او همکاري د هغه د بهرني سياست يو بل رکن دی. د آلمان بهرنی سياست په ټوله نړۍ کې د سولې د ټينګښت، د درېمې نړۍ سره د دوستانه اړيکو د پراختيا او د هغوی د اقتصاد د ودې، او د بشر د حقوقو د رعايت پر ستنو ولاړ دی.

آلماني ژبه د هندو جرمن د ډلې يوه برخه ده. دا ژبه د ډنمارکي، ناروېژي، سوېډني، هالنډي او همدارنګه د انګليسي ژبې سره په کورنۍ کې شريکه ده. په آلمان کې په مختلفو لهجو خبرې کېږي. د آلمان د خلکو له اغلبو لهجو څخه کولای شو چې محلي مبداېې ومومو. په لومړيو کې د اوسني آلمان په ځمکه کې مختلف قبايل لکه، فرانکانو، زاکس، شوابان، او بابريان اوسېدل. نن ورځ دغه قبايل په خپله لومړۍ بڼه نشته، خو رواجونه او لهجې يې د سيمې په مختلفو ډلو کې ساتلي دي.

د آلمان مهم صنايع الکترونيکي وسايل، کېمياوي مواد، منسوجات، غذايي او ترانسپورتي وسايلو څخه عبارت دي. همدارنګه آلمان د ډبرو د سکرو ذخيرې، د اوسپنې، مسو، قلعي، نکل، سپينو زرو او مالګې کانونه لري، خو د آلمان د صنعت لپاره بسنه نه کوي او وارداتو ته يې ډېره اړتيا لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډلې دې د آلمان د موقعیت او دویمه ډله دې د آلمان د پارلماني نظام په اړه په خپلو کې خبرې وکړي او پایله دې په ټولګي کې ووایي.

پوښتنې

۱ـ د آلمان صدراعظم څنګه ټاکل کېږي؟

۲ـ د آلمان پارلمان څو مجلسه لري؟

۳ـ ختیځ او لوېدیځ آلمان په کوم کال کې سره یو ځای شول؟

۴ـ د آلمان د مهمو ګوندونو نومونه یاد کړئ؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د آلمان د اقتصاد او ژبې په برخه کې له خپلو ښوونکو او فرهنګي شخصیتونو څخه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرانسې جمهوریت

فرانسه یو اروپایي هېواد دی، چې ډېر لرغونی او پخوانی تاریخ لري، چې په دې لوست کې به په لنډه توګه ورسره آشنا شئ.

فرانسه د اروپا په لوېدیځ کې پرته ده چې شمال لوري ته یې د مانش سمندرګي، سویل ته یې د مدیترانې سمندرګي، ختیځ ته یې بلجیم، سویس، ایټالیه، لوکزامبورګ او موناکو، لوېدیځ ته یې د بیسکای خلیج او سویل ختیځ ته یې اسپانیا پروت دی.

د دې هېواد اوسېدونکي فرانسوي سپین نژاده دي چې د فرانسې ٪۹۳ وګړي تشکیلوي. د دې هېواد ٪۹۲ خلک د عیسوي دین پیروان دي. همدارنګه ٪۹۷ اوسېدونکي یې په فرانسوي ژبه خبرې کوي.

فرانسه داسې یو هېواد دی چې د لرغوني تاریخ په لرلو سره له میلاد څخه پخوا د ګل Goul په نامه یادېده. سلیتیک، باسک او جرمنیان په کې اوسېدل. د ۱۲۵ ق. م. په شا وخوا کې رومیانو پر ګل حمله وکړه او د مدیترانې د سمندرګي شاوخواوې یې ونیولې.

په شپږمه او اوومه زېږدیزه پېړۍ کې په ګل کې مختلفو شاهانو واک درلود او خونړۍ جګړې یې تر منځ پېښې شوې. هغه تمدن چې رومیانو یې بنسټ اېښی و، له خطر سره مخامخ شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۷۷۱ میلادي کې شارلمان د فرانسې پاچا شو او د واکمنۍ په ۵۰ کلنه موده کې یې فرانسې ډېر ځایونه ونیول. په ۷۷۴م. کال کې یې ایټالیه ونیوله، جرمني قبایل یې مات او د اسلام له سربښندونکو سره یې چې د فرانسې تر سویله رسیدلي و کلکې جګړې وکړې. په ۸۰۰ م. کال کې د مسیحیانو رهبر (پاپ،) د روم د امپراطورۍ تاج د فرانسې د حکمران شارلمان پر سر کېښود. د شارلمان د واکمنۍ په پای کې د هالنډ، بلجیم، المان، سویس، اتریش، چک، سلواک، هنګري، یوګوسلاویا، ایټالیا او د اسپانیا سیمې د فرانسې په واک کې وې.

تر لسمې میلادي پېړۍ وروسته د فرانسې د شاهانو واک په تدریج سره ډېر شو. د کلیسا رهبران له شاهانو سره یو ځای شول. سوداګري پراخه شوه او په صلیبي جګړو کې د فرانسې ونډه ډېره شوه چې د فرانسې اعتبار یې په لوېدیځ کې زیات کړ.

په ۱۳مه میلادي پېړۍ کې فرانسه په اروپا کې یو قدرتمند هېواد ګڼل کېده، سره له ډېرو جګړو چې له انګلستان سره یې وکړې، په فرانسه کې مدني او قضایي ادارې جوړې او څلورم فلیپ د هنر، فلسفې او کلتور په برخه کې غوره خدمتونه وکړل.

د څوارلسم لويي واکمنۍ پر وخت د فرانسې کلتور ډېر پرمختګ وکړ، خو د پنځلسم لويي پر وخت فرانسه له ناورین سره مخامخ شوه او په تدریج سره د فرانسې لوی انقلاب ته لاره اواره شوه.

په ۱۷۸۹ میلادي کې د فرانسې لوی انقلاب بري ته ورسېد چې د فرانسې او اروپا په تاریخ کې نوی څپرکی پرانیستل شو. د فرانسې اساسي قانون تدوین شو. ولسي جرګې په کار پیل وکړ. د باستیل مشهور زندان پرانیستل شو او انقلابیونو ونیو، بندیان آزاد او شپاړسم لويي اعدام شو. د بشر د حقوقو نړیواله اعلامیه اعلان شوه. شاهي نظام ړنګ او د فرانسې د جمهوریت بنسټ کېښودل شو.

په ۱۸۰۴ میلادي کې ناپلیون د فرانسې د نظام مشر شو او د وفادارۍ لوړه یې وکړه چې د نومورې د حاکمیت پر وخت فرانسې ډېر ځایونه ونیول.

په معاصر وخت ۱۹۴۰میلادي کې فرانسه الماني ځواکونو ونیوله، خو د متفقینو د فشار له امله یې په ۱۹۴۴ میلادي کال کې له فرانسې بېرته شا تګ وکړ. تر دویمې نړیوالې جګړې ۱۹۴۵م.کال وروسته فرانسې په تدریجي توګه خپلې مستعمرې له لاسه ورکړې. لومړی سوریه، وروسته لیبیا، لړ وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

تونس، المغرب، مدغاسکر، ، وېتنام، لاوس، او کمبوديا تر خونړيو جګړو په ترڅ کې په دې وتوانېدل چې خپلواکي تر لاسه کړي. په ۱۹۶۲ ميلادي کال کې ورستنی افريقايي هېواد الجزاير خپله خپلواکي تر لاسه کړه او د فرانسې څلورم جمهوريت له منځه ولاړ.

په ۱۹۶۰ م. کال کې فرانسې خپل لومړنی اټومي بم د افريقا په دښته کې وازمايه او په چټکۍ سره يې د پرمختګ لاره ونيوله. نن ورځ فرانسه د جرمني او نورو اروپايي هېوادونو تر څنګ د اروپا د وحدت او يووالي لپاره هڅه کوي.

د فرانسې جمهوريت ۲۲ ولايتونه او ۹۶ ولسوالۍ لري. د فرانسې د نفوس ۷۵٪ خلک په ښارونو او ۲۵٪ يې په کليو کې اوسېږي. په فرانسه کې جمهور رئيس د خلکو له خوا د پنځو کالو لپاره ټاکل کېږي.

په فرانسه کې صدراعظم دګوندونو د ائتلاف له لارې چې په پارلمان کې ډېرې چوکۍ تر لاسه کړي، ټاکل کېږي. د فرانسې پارلمان دوه جرګې لري، لومړی ولسي جرګه National assembly چې ۵۷۷ غړي لري، چې د خلکو له خوا ټاکل کېږي او د کار موده يې پنځه کاله ده. دويم د مشرانو جرګه Senate ده چې ۳۲۱ کسه غړي لري. د مشرانو د جرګې د غړيو انتخاب د يوه انجمن له خوا چې Electoral college نومېږي, د ۹ کالو لپاره ټاکل کېږي. په فرانسه کې ولسي او مشرانو جرګه هر يو خپل مستقل رئيس لري. جمهور رئيس کولای شي چې ولسي جرګه منحله کړي. د مشرانو جرګې رئيس د دې واک لري چې د جمهور رئيس په نه شتون کې د هغه چارې سر ته ورسوي.

په فرانسه کې ګڼ شمېر ګوندونه فعاليت کوي. د بېلګې په توګه د فرانسې کمونيست ګوند، راډيکال چپ ګوند، جمهوري غوښتونکي، د فرانسې جنبش، ملي جبهه، ملي غورځنګ، د اصلاح غوښتونکو جنبش، سوسياليست ګوند او نور.

فرانسه د نړۍ د اوو صنعتي هېوادونو له جملې څخه ده . پرمختللی اقتصاد لري او ټولو اقتصادي سکتورونو يې په متوازي ډول پرمختګ کړی دی.

نن ورځ په فرانسه کې د اقتصاد په برخه کې د دولت ونډه لږېږي، خو له دې سره هم د فرانسې دولت د اوسپنو د کرښو،برېښنايي تاسيساتو، هوايي کرښو او مخابراتو په برخه کې پانګه اچونه کوي. غواړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په بنسټيزو اقتصادي پروژوکې چې عام المنفعه بڼه لري، خپل شتون خوندي وساتي.

د صنعت په برخه کې فرانسه زراعتي ماشين الات، د اوسپنې پټلۍ، ميراژ، جگوار، ترانسال، کانکورد، ايربس، الوتکې، هيلوکپترې، موټرې، د ترانسپورتي وسايلو پرزې، د برېښنا د توليد ټکنالوژي، سامان الات، ساختماني وسايل، کمپيوټر، راډيو، تلوېزون، کېمياوي مواد، څمکني وسايل، عطرونه او نور توليدوي.

فرانسه د هغه اروپايي هېوادونو له ډلې څخه ده چې په ۱۹۹۹ م. کال کې يې د اروپا پولي واحد (ايرو) د خپل هېواد د پولي واحد په توگه منلی دی.

په ټولگي کې فعاليت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د فرانسې د تاريخي سابقې په برخه کې او دويمه دې د فرانسې د موقعيت، نفوس، مذهب او د فرانسې د خلکو د ژبې په برخه کې يو له بله سره خبرې وکړي او پايله دې په ټولگي کې ووايي.

پوښتنې

۱- په تېرو وختونو کې فرانسه په کوم نامه يادېده؟
۲- په اتمه ميلادي پېړۍ کې د کوم واکمن پر وخت فرانسې ډېر اروپايي هېوادونه ونيول؟
۳- د فرانسې لوی انقلاب په کوم کال کې پېښ شو؟
۴- په دويم نړيواله جگړه کې فرانسه د کوم هېواد ځواکونو ونيوله؟
۵- د دويمې نړيوالې جگړې وروسته فرانسې خپلې کومې مستعمرې له لاسه ورکړې؟

له ټولگي څخه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې د فرانسې د لوی انقلاب په اړه معلومات تر لاسه او په ټولگي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انګلستان شاهي دولت

په دي لوست کې به د انګلیستان د تاریخ او د دې هېواد نورو مهمو مطالبو سره پېژندګلوي تر لاسه کړئ.

انګلستان د انتلانتیک سمندرګي په شمال کې پروت دی. په سویل کې د انګلند له کانال، په ختیځ کې له شمال سمندرګي او په لوېدیځ که له ایرلنډ سره ګډه پوله لري.د طبیعي جوړښت له پلوه انګلستان پر درېوو برخو وېشل کېږي.

لومړی په شمال کې د سکاټلنډ سیمه: دا سیمه د انګلستان په شمال کې موقعیت لري او غرنی‌سیمه ده.

دویم شمالي ایرلېنډ یا اولسټر : د اولسټر سیمه د ایرلېنډ د جزیرې په شمال ختیځ کې واقع ده چې مرکز يې بلفاسټ نومېږي.

دریم د انګلنډ او وېلز سیمه ده: انګلنډ او وېلز د انګلستان د جزیرې سویلي برخه جوړوي.

انګلستان داسې یوه ځمکه ده چې له ورو او لویو ټاپوګانو څخه جوړه شوی ده او په همدې توګه ځینې انګلستان ته د ټاپوګانو هېواد وایي.

د انګلیستان د ۷۲٪ خلکو دین مسیحي دی. ۲۵٪ خلك يې د نورو دینونو پیروان دي.

له اداري پلوه انګلستان په څلورو لویو ولایتونو انګلېنډ، وېلز، سکاټلېنډ او شمالي ایرلېنډ وېشل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انګلیسانو ځمکه له پخوا څخه د اوسېدو وړ وه. د یخچال تر دورې وروسته دوه بېلې قبیلې له خپلو ځارویو سره یو ځای له اوسنی اسپانیا څخه انګلېنډ یا انګلیستان ته مهاجرت وکړ. لرغون پېژندونکي دا قبیله د ایبري په نامه پېژني.

ډېوید کمرون، د انګلستان لومړی وزیر

په ۶-۴ ق .م پېړیو کې د سلت قومونه د ځمکو او ځارویو د تر لاسه کولو لپاره له اسپانیې څخه انګلېنډ ته راغلل او ایبریان یې له هغه ځایه وشړل او پر انګلېنډ باندې د سلت د قومونو اخرنی یرغل په ۷۵ ق.م کې تر سره شو.

له میلاد څخه پنځه پنځوس کاله مخکې سزار ژویوس د ځمکو د نیولو په هیله پر انګلېنډ حمله وکړه، خو د رومیانو یرغلونه په ۴۳ میلادي کې پر انګلېنډ سختې شوې.

په پای کې په پنځمه میلادي پېړۍ کې د رومیانو قدرت کمزوری شو، ځکه نود جرمني له خاورې د انګلو او ساکسون قومونو پر انګلېنډ یرغل وکړ. د انګلو او ساکسون قومونو په ۸۲۹ میلادي کې د انګلېنډ یوالي تامین کړ. او اوسېدونکي یې پر یوه پاچا راضي شول. وروسته جرمنانو پر انګلېنډ حمله وکړه او له کلک مقاومت سره مخامخ شول او یوازې یې د انګلېنډ ختیځي او شمالي برخې ونیولې.

د پېړۍ په لومړیو کې د انګلېنډ پاچاه یو شمېر مدني او سیاسي حقوق په رسمیت وپېژندل او داسې فرمانونه یې صادر کړل چې له ننیو مدني بنسټونو سره یې ورته والی درلود. اشرافو، فیوډالانو او روحانیونو خپل ملاتړ له پاچا څخه اعلان کړ. د اشرافو د جرګې تر څنګ د عوامو جرګه هم جوړه شوه. په ۱۴۸۵ م کې هانري د تیودور له کورنی څخه پر انګلېنډ حاکم شو. د تیودور شاهانو پر انګلېنډ ۱۲۰ کاله حکومت وکړ. ډېر دیني او ټولنیز اصلاحات یې رامنځ ته کړل. د روم له کلیسا څخه یې خپله کلیسا جلا کړه او ایرلېنډ یې له انګلیستان سره یو ځای کړ.

په ۱۵۵۸ م کې ملکه لومړۍ الیزابت د انګلیستان حکمرانه شوه او انګلیستان یې د خپل وخت یو اقتصادي او پوځي ځواک وګرځاوه.

انګلستان د پېړیو په اوږدو کې د ډېرو تاریخي تیتو ژورو او دوه معاصرو نړیوالو جګړو سره مخامخ شو. د دویم نړیوا ل جنګ تر پای وروسته په ۱۹۴۹م. کې انګلستان او امریکا د کمونیستانو د ورځ په ورځ ډېرېدونکي قدرت د مقابلې لپاره د شمالي اتلانتیک (ناټو) پیمان رامنځ ته کړ او په ۱۹۵۷ م. کې یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل لومړنی اټومي بم وازمایه او په ۱۹۷۶م. کې یې د اروپا د ګډ بازار غړیتوب تر لاسه کړ.

د انګلستان حکومت مشروطه شاهي constitutional Monarch دی او د نړۍ د نورو هېوادونو په څېر تصویب شوی واحد قانون نه لري، خو اساسنامې، لوایح او د ولسي جرګې پرېکړې لري چې د اساسي قانون په څېر کار ترې اخيستل کېږي. ځکه نو ويلای شو چې د انګليسانو اساسي قانون داسې يو ټولګه ده چې د سياسي شرايطو سره سم په کې بدلونونه راتلای شي او ولسي جرګه يې ځيني برخې لغوه يا نوې کولای شي.

د انګليس پارلماني نظام د کوم تدوين يا ترتيب شوي قانون په وسيله منځ ته نه دی راغلی، بلکې د پېړيو تدريجي تکامل بلل کيږي.

په انګلستان کې پاچاهي ميراثي ده، سره له دې چې په تېرو څلورو لسيزو کې ولسي حاکميت، د اولسي جرګې له لارې د سلطنتي مقام امتيازات او قدرت محدود او را لږ کړی، خو بيا هم شاهي کورنۍ ډېر امتيازونه لري.

په ننني انګليستان کې ملکه د يو شمېر صلاحيتونو په لرلو سره د ملي وحدت د ساتنې، د دولت د رهبرۍ، د نظام د تنظيم او د نهايي پرېکړې سمبول ګڼل کېږي. د قوانينو توشيح، د سولې او جګړې د حکم صادرول، د حکومتونو په رسميت پېژندل، د قراردادونو او کنوانسيونونو قبلول يا رد ول، ولسي جرګه ځنډول او د صدراعظم په مشوره يې رد ول، لويو او مهمو سياسي، قضيو او ملکي دندو ټاکنه، د اشرافي القابو توزيع او د صدراعظم ټاکل. د کابينې وزيران د صدراعظم په غوښتنه د ملکې لخوا ټاکل کېږي. ډېر انګليسي وزيران د ولسي جرګې غړيتوب لري او پاتې يې د مشرانو جرګې غړي وي.

د انګليستان پارلمان دوه جرګې لري. لومړۍ ولسي جرګه چې ۶۵۹ غړي لري چې ټول يې د پنځو کالو لپاره د ټولټاکنو له لارې ټاکل کېږي. دويم د مشرانو جرګه ده چې ۵۰۰ کسه اشراف مادام العمر Life Peers غړي لري. دغه ارګان درې اصلي څانګې لري. ملکه، د اشرافو جرګه او د عوامو جرګه چې هر يو يې خپلواک دي. د قانون د ترتيب او تدوين په وخت کې د درې واړو توافق لازمی او حتمی ګڼل کېږي. انګليسي پارلمان په هېواد کې د قانون جوړونې ډېر لوړ ارګان ګڼل کېږي.

په انګليستان کې مختلف سياسي ګوندونه فعاليت کوي، چې د بېلګې په توګه د متحد محافظه کار ګوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

Conservative and Unionist Party، ډېموکرات متحد گوند Democratic Party Unionist، کارگر گوند Labor Party د ویلز گوند Party of Wales او د سکاټلېنډ ملي گوند Scotland National Party نوموټه یادولا ی شو.

انگلیستان د نړۍ د لویو صنعتي هېوادونو څخه گڼل کېږي چې مهمې صنایع يې لویې او کوچنۍ فابریکې، مختلف ماشین الات او د هغو پرزې، اتومات سامان الات، نقلیه سامان الات، الوتکې، لویې او وړې بېړۍ، کرنیز وسایل، د اورگاډي پټلۍ، د انرژۍ تولید او د هغې تاسیسات، د مخابراتو وسایل، کېمیاوي او غیر کېمیاوي توکي، ساختماني او نور وسایل دي.

انگلیستان د ۱۹۴۵م. کال د اکتوبر په ۲۴مه د ملگرو ملتونو د امنیت شورا غړیتوب تر لاسه کړ او د ویتو حق لري.

په ټولگي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې په انگلېنډ کې د لومړنیو اوسېدونکو په اړه او دویمه ډله دې د انگلیستان د اداري تشکیلاتو او ټاپوگانو په اړه يو له بله سره خبرې وکړي او د هغې پایله دې په ټولگي کې ووايي.

پوښتنې

۱ـ انگلیستان په څو ولایتونو وېشل شوی دی؟

۲ـ ۱۳مه میلادي پېړۍ کې انگلستان له کومو بدلونونو سره مخ شو؟

۳ـ په انگلیستان کې ملکه کوم واک او صلاحیتونه لري؟

۴ـ په انگلیستان کې صدراعظم کوم واکونه لري؟

۵ـ د انگلیستان د مهمو صنایعو نوموټه یاد کړئ؟

له ټولگي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې له فرهنگي شخصیتونو او منابعو څخه د انگلیستان د پارلماني نظام په اړه معلومات تر لاسه او په ټولگي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څلورم ټپرکي بیاکتنه

د دولسم ټولګي د تاریخ درسي کتاب په څلورم ځپرکي کې د شلمې پېړۍ د مهمو پېښو تر سرلیک لاندې ځینې مطالب او موضوګاني تالیف شوي دي لکه: لومړۍ او دویمه نړیواله جګړه او د هغوی لاملونه، د ملګرو ملتونو جوړښت، په یو صنعتي ځواک د جاپان اوښتنه د پخواني شوروي ټوټې کېدل، د آلمان، فرانسې او انګلیس سیاسي جوړښت چې په دې کتاب کې د امکان تر حده پورې دغه عنوانونه په پام کې نیول شوي دي چې د ۱۹۱٤- ۱۹۱۸ او ۱۹۳۳- ۱۹٤٥میلادي کلونو تر منځ اقتصادي، سیاسي ناورینونه پکې څېړل شوي او ګټور معلومات وړاندې شوي دي. همدارنګه هغه زیانونه، ناوړې اغېزې، او بشري تلفات چې د دوو نړیوالو جګړو رامنځ ته کړي پکې انعکاس موميي او هم په دې توګه لنډ معلومات د آلمان، فرانسې او انګلیس د تاریخ، فرهنګ، ژبې او سیاسي جوړښتونو په اړوند وړاندې شوي دي. بله موضوع چې د زده کونکو ذهن ته وده ورکولای شي: د پخواني شوروي ټوټې کېدل دي چې د قوي حاکمیت په درلودو سره ټوټه کېږي. بل په لنډه موده کې په یو صنعتي ځواک باندې د جاپان بدلېدل، همدارنګه د ملګرو ملتونو جوړښت د دویمې نړیوالې جګړې وروسته چې څرنګه نړیوالې اړیکې تنظیم کېږي او له انساني فاجعو او کړلیچونو څخه مخ نیوی کوي. دغه ټول مطالب زده‌کوونکو ته د انګیزو په را مینځ ته کولو او د مهارتونو په لوړوالي کې مرسته کوي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library